

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI GÖÇÜN KENT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN SİNEMADA
TEMSİLİ: TÜRKİYE-ALMANYA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çiğdem ÇOBAN

Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

OCAK 2014

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI GÖÇÜN KENT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN SİNEMADA
TEMSİLİ: TÜRKİYE-ALMANYA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Çiğdem ÇOBAN
519101007**

Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Işıl HACİHASANOĞLU

OCAK 2014

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 519101007 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Çiğdem ÇOBAN**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Uluslararası Göçün Kent Üzerindeki Etkilerinin Sinemada Temsili: Türkiye-Almanya Örneği**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Işıl HACİHASANOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Candan ÖZÜLKE
Maltepe Üniversitesi

Teslim Tarihi : **16 Aralık 2013**
Savunma Tarihi : **22 Ocak 2014**

ÖNSÖZ

Tez çalışmam kapsamında çalışmaya başlamam konusunda ve çalışma sürecinde beni yüreklendiren can dostlarım Ezgi Arslan, Perinur Tuğral, Melike Atıcı, Hande Çöplü, Derya Dinçel, Pınar Ünal, Görkem Kanat Evkaya ve Burak Çelebi'ye tükenmeyen sabırları için sonsuz teşekkürler.

Hayatıma bütün samimiyetleri ile anlam katan, Arkitera'nın kazandırdığı yegâne arkadaşlarım Aslı Uzunkaya ve Betül Atasoy'a motivasyon sağladıkları için teşekkürler.

Birikimlerini ve fikirlerini benimle paylaşarak çalışmamda özgür bir alan sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Işıl Hacıhasanoğlu'na, her zaman yanımda olduklarını hissettiren aileme, hayatımın akışında bir yerlerde kalbime dokunmuş ve farkındalık yaratmış herkese en içten teşekkürlerimi sunarım.

Aralık 2013

Çiğdem Çoban
Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET	xv
SUMMARY	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	2
1.2 Çalışmanın Kapsamı	4
1.3 Çalışmanın Yöntemi	4
2. ULUSLARARASI GÖÇ KAVRAMI VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE	
DEĞİŞEN ANLAMI	5
2.1 Uluslararası Göç Kuramları	5
2.1.1 Göç kuramlarının temelleri.....	6
2.1.2 Neo-klasik ekonominin mikro ve makro kuramları.....	9
2.1.3 Merkez-çevre kuramı	10
2.1.4 İlişkiler ağı kuramı.....	11
2.1.5 Küreselleşme modeli	13
2.2 Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Ulus-Ötesi Topluluklar	15
2.2.1 Küreselleşme ile yeniden şekillenen ulus-devlet anlayışı	15
2.2.2 Ulus-devletten ulus-ötesi topluluğa geçiş	18
2.2.3 Ulus-ötesi topluluklar	21
2.3 Bölüm Sonucu.....	24
3. ULUSLARARASI GÖÇ, KÜLTÜREL DEĞİŞİM VE KENTİN	
DÖNÜŞÜMÜ	27
3.1 Kültürel Dönüşüm.....	28
3.1.1 Kültürel süreçler	29
3.1.2 Çok kültürlülük	33
3.1.3 Kültürlerarası iletişim	36
3.1.4 Ulus-ötesi kültür	39
3.2 Mekânsal Dönüşüm	41
3.2.1 Sosyal alanlar.....	44
3.2.2 Ticari alanlar.....	49
3.2.3 Özel yaşam alanları.....	53
3.3 Bölüm Sonucu.....	58
4. TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA GÖÇÜN KENT ÜZERİNDEKİ	
ETKİLERİNİN SİNEMADA TEMSİLİ.....	61
4.1 Türkiye'den Almanya'ya Göç Hareketlerine Genel Bakış	62
4.1.1 Tarihsel süreç ve kuşakların oluşumu.....	62
4.1.2 Türklerin kültürel entegrasyonu	66

4.2 Almanya'daki Türk Yönetmenlerin Filmlerinde Göç Olgusu.....	70
4.3 Almanya'da 2. ve 3. Kuşak Türk Filmlerinde Göç Olgusunun Kentsel Mekâna Yansımaları	72
4.3.1 Duvara Karşı filminde göç ve kentsel mekân ilişkisi	75
4.3.1.1 Filmin konusu	76
4.3.1.2 Filmin mekânsal analizi	78
4.3.2 Berlin in Berlin filminde göç ve kentsel mekân ilişkisi.....	89
4.3.2.1 Filmin konusu	90
4.3.2.2 Filmin mekânsal analizi	91
4.3.3 Kısa ve Acısız filminde göç ve kentsel mekân ilişkisi	97
4.3.3.1 Filmin konusu	99
4.3.3.2 Filmin mekânsal analizi	99
4.3.4 Satıcı filminde göç ve kentsel mekân ilişkisi.....	105
4.3.3.1 Filmin konusu	106
4.3.3.2 Filmin mekânsal analizi	107
4.4 Bölüm Sonucu	113
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	117
KAYNAKLAR	121
ÖZGEÇMİŞ.....	131

KISALTMALAR

ESRC	: The Economic and Social Research Council
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
OAPEC	: Organization of Arap Petroleum Exporting Countries
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational , Scientific and Cultural Organization

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Kültürel süreçlerin tanımları	30
Çizelge 4.1 : II. ve III. kuşak Türk yönetmenlere ait seçilen fimlerin listesi	75
Çizelge 4.2 : Duvara Karşı filminde dönüşen mekân kullanımları	89
Çizelge 4.3 : Berlin in Berlin filminde dönüşen mekân kullanımları	97
Çizelge 4.4 : Kısa ve Acısız filminde dönüşen mekân kullanımları	105
Çizelge 4.5 : Satıcı filminde dönüşen mekân kullanımları	113
Çizelge 4.6 : Mekânsal dönüşümün mekân kullanımlarına göre yoğunluğunun tespiti	114

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : Dönüşüm süreci	28
Şekil 3.2 : Kültürlerarası duyarlılık gelişim modeli	38
Şekil 3.3 : Berlin'de Türk çay salonu girişi.	45
Şekil 3.4 : Berlin'de Türk çay salonu	46
Şekil 3.5 : Kreuzberg'te Bethanien isimli eski orta çağ yapısı	47
Şekil 3.6 : Berlin'deki Şehitlik Cami	48
Şekil 3.7 : San Fransisco, Chinatown.....	50
Şekil 3.8 : Kaliforniya Orange County'deki Küçük Saygon	50
Şekil 3.9 : Kuala Lumpur'da bulunan Küçük Hindistan.....	51
Şekil 3.10 : Kreuzberg'deki Mısır Çarşısı.....	52
Şekil 3.11 : Kotbusser Tor alanı.....	55
Şekil 3.12 : Avlulu konutların cephesinden bir görüntü	56
Şekil 3.13 : Avlulu konutların cephesinden bir görüntü	56
Şekil 3.14 : Almanya'da Türk apartmanı	57
Şekil 4.1 : Duvara Karşı film afişi.....	76
Şekil 4.2 : İstanbul Boğazı ve saz orkestrası	79
Şekil 4.3 : Şeref'in barı	80
Şekil 4.4 : Cahit ve Sibel'in otobüsteki tartışma sahnesi.	80
Şekil 4.5 : Cahit'in evi.....	81
Şekil 4.6 : Sibel'in evi.....	82
Şekil 4.7 : Sibel'in oturduğu konut bölgesi	83
Şekil 4.8 : Sibel'in evinin girişi.....	84
Şekil 4.9 : Almanya'da Türk berber salonu	84
Şekil 4.10 : Sibel ve Cahit'in evlendiği düğün salonu	85
Şekil 4.11 : Sibel ve Cahit'in sokakta tebrik edildiği sahne.....	86
Şekil 4.12 : Sibel'in alışveriş yaptığı sokak	86
Şekil 4.13 : Sibel ve Cahit'in yemek sahnesi.	87
Şekil 4.14 : Marmara Otelі	88
Şekil 4.15 : Berlin in Berlin film afişi	89
Şekil 4.16 : Berlin'in havadan görünüşü	91
Şekil 4.17 : Alexanderplatz Meydanı	92
Şekil 4.18 : Kreuzberg Türk mahallesi.....	93
Şekil 4.19 : Kreuzberg sokak	94
Şekil 4.20 : Türk mahallesinde çay salonu (teahouse)	95
Şekil 4.21 : Türk göçmen ailenin evi	96
Şekil 4.22 : Türk kültürüne ait detaylar.....	96
Şekil 4.23 : Kısa ve Acısız film afişi.....	98
Şekil 4.24 : Düğün salonu	100
Şekil 4.25 : Takı takma merasimi.....	101

Şekil 4.26 : Cebrail'in odası.	101
Şekil 4.27 : “Kısmet” isimli takı dükkânı.	102
Şekil 4.28 : Caminin mihrap bölümü.	103
Şekil 4.29 : Altona'da kebab salonu.	103
Şekil 4.30 : Gece kulübünün garajı.	104
Şekil 4.31 : Satıcı film afişi.	106
Şekil 4.32 : Can'ın uyuşturucu sattığı mekânlardan biri.	107
Şekil 4.33 : Can'ın uyuşturucu sattığı mekânlardan biri.	109
Şekil 4.34 : Türklerin yaşadığı getto alanındaki bir sokak.	109
Şekil 4.35 : Can'ın uyuşturucu sattığı park alanı.	110
Şekil 4.36 : Can'ın çalıştığı Türk lokantasının mutfağı.	111
Şekil 4.37 : Can ve Jale'nin dış mekân sahnesi.	111
Şekil 4.38 : Göçmenlerin yaşadığı sosyal konut blokları.	112

ULUSLARARASI GÖÇÜN KENT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN SİNEMADA TEMSİLİ: TÜRKİYE-ALMANYA ÖRNEĞİ

ÖZET

Bugünün küresel dünyasında, uluslararası göçmenlerin sayısı hızla artmaktadır. Büyüyen uluslararası göç, daha fazla gelir elde etme fırsatının olduğu büyük kentsel alanlara doğru ilerlemektedir.

Büyük şehirlerde, göçmenler genişleyen enformel sektörlere erişebilmekte ve barınma, iş ihtiyaçları için mevcut göçmen ağlarına güvenmektedirler. Buna karşılık, mekânsal ayrışma, sosyal dışlanma, emek sömürsü ve yabancı düşmanlığı göç alan ülkelerdeki önemli göçmen toplulukların olağan sorunları olmaya devam etmektedir.

Uluslararası göç, açıkça kent yönetimi için yeni zorluklar getirmektedir. Yerel yetkililerin çok azı ulusal göç politikalarına sahiptir. Buna bağlı olarak, onların kentlere göç akımlarını kontrol edebilecek kapasiteleri de oldukça azdır. Yine de, yerel yönetimler konut, hizmet ve istihdam sağlama gibi temel misyonlarıyla ilişkili uluslararası göç kavramıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çalışmada, göçmenlerin ev sahibi ülkelerdeki yaşam şekilleri ve kentin soyutlanmış alanları ile kurdukları ilişki, ulusal politikaların uluslararası göç üzerindeki etkileşimi, yerel halk ve göçmen toplulukları arasındaki ilişkiyi ve göçmenlerin kentsel mekânı kullanma biçimlerini açığa çıkarmaktadır.

Taraflar arasında teşvik edici şekilde iletişime önem verilmesi ve göçmenlerin kendi yaşamlarını etkileyen kararlarda katılımını ve temsiliyi sağlayan kanalların kurulması, demokratik kentsel politikaların başarısını ortaya koymaktadır. Yerel yönetimler, uluslararası göçmenlerin toplumsal katılımını ve sosyal entegrasyonunu teşvik edici önemli bir role sahiptir.

Başlangıcından itibaren, uluslararası göçün incelenmesi yoğun olarak nicel verilerle ve uluslararası ilişkiler yaklaşımlarıyla değerlendirilmiştir. Kültürel değerlerin etkileri ve kentsel ölçekte meydana gelen değişimler uluslararası göç analizlerinde önemle üstünde durulan göç sonuçları olmamıştır. Özellikle Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin kültürel değerleri ise, uzun süre göz ardı edilmiş, ya da incelemeye alınmamıştır. Almanya’da yaşayan Türker kültürel olarak incelendiğinde ise, ulus-devlete dayalı yaklaşımlarla, dejenere ya da arada kalmış olarak değerlendirilmiştir. Oysa, yaklaşık kırk yıldır, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler kültürel alanda kentin dönüşümünü ve gelişimini yönlendiren etkileşimler yaratmış olup, bu etkileşimler sinema gibi sanatsal ürünlerde ifade bulmuştur.

Birinci bölümde, göç olgusunun ortaya çıkma süreci ve bazı nedenleri ile birlikte çalışmanın sürecine odaklanılmıştır.

İkinci bölüm, uluslararası göç ve göçmeni daha iyi kavrayabilmek, günümüze kadar kavramın ifade ettiği anlamları ve üretilen teorileri irdelemek için uluslararası göçe dair kuramsal verilerle desteklenmiştir. Bu bölümde özellikle, 1980 sonrası küreselleşmenin etkisi ile “ulus-devlet” anlayışının anlamını ve gücünü yitirmesi,

göç teorilerinde “ulus-devlet” yaklaşımından “ulus-ötesi” yaklaşımlara yönelinmesi ve günümüzde göçün “ulus-ötesi” kavramı altında analiz edilmesi önem taşımaktadır.

Üçüncü bölümde ise, ikinci bölümde incelenen uluslararası göç kavramının kent ile olan ilişkisine yer verilerek, bu ilişki kültürel ve mekânsal olmak üzere iki kategori altında incelenmiştir. Farklı kültürlerin birbirleri ile etkileşimi sonucunda ortaya çıkan küresel süreçler, kültürel dönüşüm anlarında birçok kavram ortaya çıkarmıştır. Birbirini takip eden ya da toplumdan topluma değişen bu süreçler ışığında ön plana çıkan çok kültürlülük, kültürlerarası iletişim ve “ulus-ötesi” kültür kavramları incelenmiştir. Göç edilen kentteki göçmenlerin etkisinde meydana gelen mekânsal dönüşüm ise, göçmenlerin özel yaşam, ticari ve sosyal yaşam alanları üzerinden örnekler ve görseller ile desteklenerek aktarılmıştır. Kent içinde göçle beraber gelen, kültürel ve mekânsal dönüşüm kategorileri, tezin alan çalışmasında ele alınan Türkiye’den Almanya’ya göçün kentsel olarak sinemada temsilinin analizinde elde edilen veriler üzerinden oluşturulmuştur.

Dördüncü bölümde, Almanya’da yaşayan Türk göçmen toplumun kentte yarattığı değişimler, film analizi yöntemi ile üçüncü bölümde belirlenen kültürel ve mekânsal dönüşüm öçütleri ışığında ele alınmıştır. Filmler analiz edilmeden önce, Türkiye’den Almanya’ya göçün tarihsel arka planı kuşaklar üzerinden açıklanmış, Türk ve Alman toplumlar arasındaki uyum sürecinin kültürel bağlamda etkileri incelenmiştir. Kültürel ve mekânsal etkilerin sinema filmleri yoluyla, hikâyeler üzerinden aktarıldığı bu bölümde yer verilen filmler, ikinci ve üçüncü kuşak Türk göçmen filmleri olup 1960 sonrası Almanya’ya yerleşenleri içermektedir. “Duvara Karşı”, “Berlin in Berlin”, “Kısa ve Acısız” ve “Satıcı” bu bölümde mekânsal analizi yapılan filmlerdir.

THE CINEMATIC REPRESENTATION OF THE INTERNATIONAL MIGRATION EFFECTS ON THE CITY: THE CASE OF TURKEY- GERMANY

SUMMARY

In today's global world, international migrants number is growing rapidly. International migrants are increasingly heading towards large urban areas, where they have more income-earning opportunities and better life chances.

In large cities, migrants can gain access to expanding informal sectors and can rely on migrant networks and ethnic enclaves for shelter and jobs. However, spatial segregation, social exclusion, labour exploitation, and discriminatory behaviour are also prevalent in cities with significant migrant communities.

The international migration as a collective movement, arises out of social change and affects the whole society in both sending and receiving countries. It raises new challenges for urban management. Local authorities have little if any say over national migration policies. Similarly, they have little capacity to control migratory flows into their cities. Furthermore, they are faced with the results of transnational migration that challenge their core mandate of providing housing, services and employment. In this study, the migrants' way of life in the urban areas of host countries and their relation with the isolated zones of the cities have an important role as part of international migration. In this context, the relationship between local and migrant communities affects the migrants' use of urban space. The advantages of promoting communication between stakeholders and establishing channels for representation and participation of migrants in decisions reveals the success of the democratic urban policies. Therefore, the local authorities have a key role in promoting civic engagement, social integration, participation and representation among international migrants. The policies and practices required to do so are, in many ways, a litmus test of a city's political will to improve urban governance for the benefit of all of its citizens and for a better and more sustainable future.

Also, researches on international migration were mainly evaluated by quantitative data and approaches of international relations. So far, the effects of cultural values and the changes occurring in the urban scale have not been one of the significant migration results. For a long period of time, especially culture of Turkish migrants residing in Germany was neglected or wasn't taken into a serious consideration.

When Turkish migrants were taken into analytical consideration in cultural context, researchers generally applied the nation-state based theories to make evaluations. And in the outcomes of these evaluations, migrants were regarded as degenerates or people who are "in between". Nonetheless, for approximately 40 years, Turkish migrants living in Germany have been created direct interactions on the transformation and development of the city in the field of culture, that has found expressions in the works of art like cinema. These artistic products are also highly significant in cultural manifestation.

The first chapter is focused on the appearing process of immigration fact, the transformations realized by immigration and the representation method of these transformations in cities. In addition to the general context of international migration, the methodology used for the thesis, the purpose and content of the thesis are mentioned.

The second chapter aims a better understanding about international migration and migrants. The theoretical background about international immigration supports it. Most of world's developed countries have become diverse, multicultural societies. In this concept, the international migration as a basic structural feature of main industrialized countries testifies to the strength and coherence of the underlying forces. These forces sometimes remain weak because of the incompetence of theoretical base. Because, the international migration comprises fragmented set of theories and models that have developed largely in isolation from one to another, sometimes but not always segmented by disciplinary boundaries. Current trends in international migration processes indicated that the multifaceted nature of migration doesn't base on the tools of one discipline alone. The complex and hybrid structure of international migration requires a sophisticated theory that incorporates a variety of perspectives, levels and assumptions. So that, this chapter is important to evaluate the proposed theoretical models explaining why international migration begins. After the analysis of different concepts, assumptions and references, the nation-state's losing power by the effect of globalization after 1980s, is evaluated. In addition, the trending to transnational approach from "nation-state" in migration theories and analysis of migration in relation with the notion "transnational" especially matters.

In third chapter; discussing the second chapter concepts, realize that international migration is very related with urban areas of city. This relation is researched in two categories; cultural and spatial. At the result of the process of different cultures' interaction, many cultural processes emerge in terms of cultural renewal. Under the light of cultural processes, sequential or changing from one society to other, "multi culturalism", "intercultural communication" and "transnational culture" concepts were evaluated. Spatial renewal occurred in immigration cities by the effect of immigrants is narrated by explaining the immigrants' social, commercial and personal life with supports of examples and visuals. The immigrants' attachments are viewed from the perspective of places that create. This approach provides to see the complexities of multiple and sometimes conflicting attachments of migrants. In addition to that, the categories of the cultural and spatial renewal in urban space caused by the immigration is generated by the results of the case study analyses of the thesis; representation of immigration from Turkey to Germany in cinema.

In fourth chapter; the Turkish immigrant's effects on cities of Germany, is researched by the movie analysis method in consideration the standards determined in the third chapter. Before the analysis of films, the historical background of immigration from Turkey to Germany and orientation process between Turkish and German societies is examined the ways that Turkish migrants create places of belonging in a German city. Transnational ties enable immigrants to forge local attachments through the production of place. The conflict and separation between societies in German urban cities are getting strong by the establishment of communal places. How immigrants' transnational ties and practices visibly transform their current place of residence

tried to be explained and illustrated by the way of film space analysis. The movies in this chapter are directed by the second-generation Turkish directors in Germany and include the immigrants after 1960 because of the investigation of total migration generations. In addition to this reason, while first film directors have largely consantrated on the tropes of enclosure, imprisonment and claustrophobia, the film directors coming from second and third generation Turkish migrants focus on the notions of cultural heterogeneti and the hybridity of a transnational social space.

The films of Turkish-German directors and of directors not immigrant Sinan Çetin offer different perspectives on identity issues facing people of Turkish origin or Turkish heritage in Germany. The film ccharacters associated with their bi-national identity, has tried to examine through the studying of urban spaces in certain German cities. For films using spaces as a means of representing the hybridity of urban cities, the cities of Berlin and Hamburg serve as “fertile symbolic terrain”. In the examination of scenes from films, the scenes indicate not only how such spaces, images, memories are evoked, but also how they are made legible in new ways, such that the terms of German space and identity become rearticulated. “Duvara Karşı”, “Berlin in Berlin”, “Kısa ve Acısız” and “Satıcı” are the analysed films in this chapter.

1. GİRİŞ

Türkiye’den Almanya’ya göç etmiş Türk bir anne babanın çocuğu olarak Hamburg’ta doğmuş, eğitim almış ikinci kuşak bir göçmen olarak Fatih Akın, Hamburg ile kurduğu ilişkiyi ve günümüzde daha da çok tartışılır hale gelen bütünleşme sorununa dair yaklaşımını şu cümlelerle ifade eder: “Hamburg’u çok seviyorum ve bu kente çok bağlıyım. Sosyal hayatım burada, en iyi restoranların nerede olduğunu hangi klübün koruması beni içeri alır, hangisi almaz (spor ayakkabı giydiğimde almayabiliyorlar) biliyorum. Trafik sıkıştığında hangi kestirme yoldan gideceğimi, işe metro ile en çabuk nasıl ulaşabileceğimi biliyorum. Bunların hepsi zaman içinde oluşan birikim. Başka bir kentte bunların hepsini öğrenmek için fazlasıyla tembelim.” (2009, Url-1). Akın’ın, bu söylemi değerlendirildiğinde, kentteki deneyimleri ile göçmen kimliğinin ötesinde kent ile “ulus-ötesi”¹ bir bağ kurduğu anlaşılmaktadır. Filmlerinin büyük çoğunluğunda Hamburg’un hem Türk mahallelerini, hem de merkezindeki sosyal alanları sahne mekânı olarak kullandığını da göz önüne alırsak, Akın’ın yaşadığı kente bağlı bir göçmen olarak ulus-ötesi bir kültürel alanın temsilcisi olduğu söylenebilir. Bu anlamda özellikle üçüncü kuşak göçmenlerin kentteki alışkanlıkları, gündelik hayatları, sosyal paylaşımları hem göç ettikleri ülkenin, hem de ardında bıraktıkları memleketlerinin kesişiminde şekillenir hep, hem ait olmak istermiş gibi, hem de aitliği reddermiş gibi, hem dönüştürür, hem de dönüşür gibi...

1950’li yıllarda “konuk-işçi (gastarbeiter)”² olarak umut aramaya gitmiş Türk göçmen topluluğu, yaşadıkları kültür şokundan dolayı doğrusuyla yanlışıyla

¹ “Ulus-ötesi kavramı, ülkelerde milli devletlerin, milli özelliğinin ve toplumun milli kimliğinin yitirilmesi ile ortaya çıkan durumu tarif ediyor. Ulus-ötesi ve ulus özünde çelişen kavramlar olmamakla beraber, konjonktüre bağlı olarak karşıt kavramlar olarak görülebiliyor” (Diplomatik Gözlem Dergisi, 2010).

² 1950’li yıllarda Federal Almanya Cumhuriyeti’nce yüksek sayısal oranda yurtdışından talep edilen popüler işgücü dolayımında ortaya çıkmış bir tanımlama olup, dönem itibarıyla tarihte yerini alan ‘Gasterbeiter’ sözcüğü, konuk-işçi anlamına gelmektedir (Wikipedia, 2013). Çakır (2008), Die Gaste Dergisi’ndeki ifadesinde, kısa sürede çok mal üretip, çok mal satmak ve çok para kazanmak isteyen patronları zengin etmek amaçlı, çalışabildikleri sürece kalabilecekleri, hiçbir iş kalmayınca geri gönderilebilecekleri şekilde işçi alımının, konuk-işçi kavramını ortaya çıktığını belirtmektedir.

sorgulamadan geleneklerine dört elle sarılmayı tercih etmiştir (Öymen, 2011). Almanya'daki geleneksel Türk toplumunun, küreselleşen dünyadaki dışa vurumunu üstlenen Fatih Akın gibi Türk yönetmenlerin filmleri, katıldıkları uluslararası film festivallerinde kazandıkları ödüllerle dikkat çekmiş ve Türk sinemasına yeni bir soluk getirmekle beraber Türkiye'nin sinema anlayışını Avrupa sinemasında daha önemli ve dikkat çeken bir yere taşımıştır.

Günümüzde göçmenler geldikleri ülkeden daha zengin ülkeleri tehdit eden, kapılarını zorlayan, parmaklıklarını yıkan yabancılar gibi görülmektedirler. Göçmen kabul eden ülkeler ise bu göç sürecinde, bir taraf olmadıkları görünümünü vermektedirler. Oysa bunlar ortaktır. Uluslararası göç, birçok coğrafi ve ekonomik sürecin kesişme noktasında yer almaktadır. Göçler sadece bireyler daha iyi fırsatlar aradıkları için ortaya çıkmamaktadır. (Sassen, 1999, Guest and Aliens, s. 3)

Sassen'in de vurguladığı üzere, uluslararası göç süreci, göç alan ve göç veren ülkelerin her ikisi için de etkileşimli bir süreç olup, sadece ekonomik nedenler içermemektedir. Bu bağlamda, göçmen kabul eden ülkeler açısından uluslararası göçün sosyo-kültürel anlamı ve buna bağlı olarak kentte yarattığı etkiler önem kazanmaktadır.

1.1 Çalışmanın Amacı

Varlığı insanlık tarihi kadar eski olan, değişik faktörlerle ortaya çıkan, demografik açıdan milyonlarca insanı kapsayan uluslararası göç sürecinin Türk yönetmenlerin filmlerinde kenti sosyal, kültürel ve toplumsal boyutuyla dönüştürdüğü, yeniden yapılandığı gözlenmiştir. Özellikle birbiriyle çelişen küreselleşme ve kimlik arayışı etkenleriyle şekillenen yaşamımız, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin yarattığı devrim ile boyutları artan uluslararası göçün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çok farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi ve bunun beraberinde getirdiği uyum sorunları mevcut kentsel mekânın kullanımını ve kentin sosyo-kültürel yapısını değişime uğratmaktadır.

Tez çalışmasında hedeflenen, çok çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik yönleri olan bu süreci kendileri de göçmen olarak yaşamış ya da bu sürece tanıklık etmiş Türk yönetmenlerin filmleri yoluyla irdelemektir. Diğer bir deyişle çalışma göç sürecinin kent üzerindeki etkisinin filmlere ne şekilde yansıdığını incelemekte ve şu soruları yöneltmektedir:

Göç süreci ve sonuçları kentsel mekâna yansımış mıdır? Türkiye’den Almanya’ya göçün sosyo-ekonomik ve kültürel etkileri filmlerde ele alınan kentler üzerinden okunabiliyor mu?

Tezin asıl olarak yanıt aradığı soru şudur: Sosyolojik olarak tespit edilen olgular olan, göç sürecinde kültürel değerlerin değişimini ya da “ulus-devlet” kimliğinden “ulus-ötesi” kimliğe dönüşümü kentin kültürel ve mekânsal analiziyle tesbit etmek mümkün müdür?

Jenny’nin, insanın daha iyi bir hayat sürdürme mücadelesi ile ortaya çıktığını ifade ettiği ve farklı ülkeler arasındaki hareketi olarak tanımladığı uluslararası göç olgusunun küreselleşen dünya düzeninde önemi daha da artmış bulunmaktadır (Tellal, 1994’te atıfta bulunduğu gibi). II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalist ekonominin ucuz iş gücü ihtiyacını gidermek için bir araç olarak kullanılan göç, günümüzde ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler paralelinde farklı boyutlarda sorunlar ve kavramlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada, uluslararası göçün başlangıcından günümüze kadar geçen süre içerisinde, özellikle kültürel anlamda değişime uğrayan değerler, toplumun değişen kültürel değerler ile birlikte karşılaştığı sorunlar ve bu sürecin göçmenlerin yaşadıkları çevreye etkileri sorgulanmaktadır.

Uluslararası göçün yarattığı etkileri analiz etmek amacıyla Türkiye’den Almanya’ya göç hareketleri ele alınmıştır. 1960’lı yıllarda başlayan ve günümüze kadar artarak devam eden uluslararası göç ile kent çeperlerinden şehir merkezlerine kadar belli bölgelerde yoğunlaşan varoşlar, niteliksiz apartmanlar, soyutlanmış mahalleler kentsel mekânın değişimleri olarak ele alınmış, tüm bu değişimlerin temel sebebi olan kültürel normlar, toplumsal farklılıklar, sosyal kutuplaşmalar ve kentin arayüzleri sinema filmlerine yansımalarıyla irdelenmeye çalışılmıştır. Türk göçmenlerin zaman içerisinde nüfuslarının artması, yerleşik düzene geçtikleri kentsel bölgelerde kendi iş yerlerini açmaları, ev sahibi olarak kültürel kimliklerini sürdürme çabaları ile Almanya’da köklenen bir kitle olarak kültürel ve mekânsal yaşamın dönüşümündeki rolleri araştırılmaktadır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Tez çalışması kapsamında öncelikle, uluslararası göç hareketleri ve küreselleşme ile birlikte değişen yapısı hakkında kaynak taramaları yapılmış, kavramsal boyutta öne çıkan toplumbilimcilerin ürettiği uluslararası göç modelleri ele alınmıştır. Uluslararası göçün kültürel ilişkiler ve değişimler ile kentsel mekânı dönüştürdüğü tespit edilerek, kültürel süreçler ve bu süreçlerin getirdiği bazı kültürel kavramlar öne çıkarılmıştır. Farklı kültürel sistemlerin yarattığı etkileşim süreçlerinin sonucu olarak ortaya çıkan kentsel mekân dönüşümleri analiz edilmiştir.

Tez çalışması kapsamında, Türkiye’den Almanya’ya göçü bütün kuşaklar kapsamında kavrayabilmek ve günümüzde ulaşmış olduğu hali daha iyi tanımlayabilmek için özellikle ikinci ve üçüncü kuşak Türk göçmen filmleri seçilmiş ve böylece tüm kuşaklar arasındaki etkilerin farklılığı tespit edilmiştir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Almanya’ya göç sürecinin yarattığı kent ölçeğindeki dönüşümler, belli kültürel ilişkiler ve süreçler rehberliğinde, film analizi yoluyla göçmen hikâyeleri ile ilişkilendirilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Film analizinde, hikâyelerin ve karakterlerin mekânla kurdukları iletişim temel alınarak, belli sahnelere bireyin mekânı değiştirmesi ya da mekâna göre değişmesi, mekâna ev sahibi toplumun bakış açısı, kültürel normların mekâna yansımaları gibi çözümlemeler üzerinden bir yöntem izlenmiştir. Türk göçmenlerin, hem bireysel hem de toplumsal olarak, göç ettikleri kentte kültürel ve mekânsal kapsamda yarattıkları etkiler, sahne mekânının kendisi olan ya da sahne mekânında öne çıkan fiziksel bazı göstergeler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Değerlendirme için tablo methodu kullanılarak, mekânlar kategorize edilmiş ve her filmde dönüşüme uğrayan mekânlar bu kategorizasyon kapsamında incelenmiştir. İkinci kuşak göçmen bir yönetmen olarak Fatih Akın’ın “Duvara Karşı” ve “Kısa ve Acısız” filmleri; yine ikinci kuşak bir yönetmen olarak Thomas Arslan’ın “Satıcı” filmi, göçmenliğe dışarıdan tanık olan bir yönetmen olarak ise, Sinan Çetin’in “Berlin in Berlin” filmi analiz edilmiştir.

2. ULUSLARARASI GÖÇ KAVRAMI VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DEĞİŞEN ANLAMI

2.1 Uluslararası Göç Kuramları

İnsanoğlunun temel özelliği olan, tarihin her döneminde ve her toplumda gözlemlenen göç olgusu, 17. yüzyılda ve öncesinde şiddete dayalı olduğu için ve belli bir emek aktarımı içermediği için çağdaş göç hareketlerinden ayrılmaktadır (Tellal, 1994, s. 417). 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında Amerika kıtasına köle ticareti ise emeğin yer değiştirmesi açısından kendisinden önceki göç hareketlerinden ayrılmaktadır (Krippendorf, 1975, s. 5). Dolayısıyla, Bull'ın belirttiği üzere, kendi sınırlarını korumak, sınırlarından insan geçişini kontrol altına almak hakkına sahip ulus-devletlerin ortaya çıkışı uluslararası göçün başlangıcı sayılmaktadır (Tellal, 1994'te atıfta bulunulduğu gibi). 20. yüzyılda uluslararası göçün dönüm noktası olan, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte, ekonomik kalkınmaya destek olduğu için olumlu bir olgu olarak görülen uluslararası göç, 1960'lı yıllarda Avrupa'nın geçici "konuk-işçi" kabul etmesiyle önemli ölçüde artmıştır. 1973'te yaşanan "Petrol Krizi"³ sonucunda ekonomik durgunluk ve işsizlik süreçlerinin başlaması, misafir-işçi alımının durdurulması ve geri gönderilmesi için politikalar üretilmesine neden olmuştur. Bu çalışmaların başarısız olması ve aksine yayılması göç hareketlerini daha da tartışılır bir olgu haline getirmiştir. Günümüzde, küreselleşen dünyanın gereği olan kapitalist ekonomik sistemin yayılması, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi, daha iyi yaşam koşulları için artan talep çok yönlü bir kavram ortaya çıkarmaktadır. Tellal (1994)'a göre, kavram üzerindeki analizler "tanımı, dinamik yapısı, insan unsurlarıyla doğrudan ilintisi vb" (s.418) gibi boyutlarından ötürü farklı toplumbilim alanlarını kapsayan içerikler kazanmıştır.

³ "15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin OAPEC (OAPEC, OPEC üyesi Arap ülkeleriyle Mısır ve Suriye'den oluşur) Yom Kippur Savaşı'nda ABD'nin İsrail Ordusu'na destek vermesine karşılık olarak ilân ettiği petrol ambargosuna denmektedir" (Arslan, 2011).

2.1.1 Göç kuramlarının temelleri

Göç hareketleri, insan hareketine dayanan bir olgu olarak insanlık tarihinin başlangıcından bu yana toplumlara yön veren bir süreç olarak irdelenmiştir. Cohen ve Sirkeci (2011) göçü tanımlarken hareketli ve hareketsizlerin (movers ve non-movers) kavramlarının zaman ve mekân içinde yer değiştirmesi ve bu yer değiştirmeyi etkileyen zincirleme bir süreci ifade etmektedirler. Bu süreç göçün bireyin yetenekleri çerçevesinde kültürel, sosyal ve ekonomik gelişimle de ilişkili biçimde göç veren ve göç alan ülkelerin toplumsal imkanları, beklentileri, zayıf ve güçlü yanları, güvenliği ve güvenliksizlik durumları, siyasal politikaları tarafından şekillenmektedir (Cohen ve Sirkeci, 2011). Ulus-devletlerin oluşumu ve göçün uluslararası siyasi sistemde aktif bir rol oynamasıyla birlikte, göçmen ve göçmen olmayan yerine tanımlanan “hareketli ve hareketsiz” arasındaki ilişki uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu anlamda uluslararası göç kavramı son yarım yüzyılda demografik olarak birçok ülkeyi etkileyen bir süreç olması açısından sosyal bilimcilerin en çok tartıştığı ve üzerine kuramlar ürettiği bir kavram haline gelmiştir.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında farklı kavramlar, farklı nedensellikler ve farklı varsayımlar kullanılarak küreselleşen ekonomi nedeniyle devletlerin sınır kontrollerinin ötesinde bir olgu haline gelen göçü açıklamak için çeşitli kuramsal modeller geliştirilmeye başlanmıştır. Birbirinden farklı odak noktaları ve ilgilerin irdelendiği bu modellerin bir kısmı işlevsel olup ekonomik faktörlere vurgu yaparken bir kısmı ise psikolojik etmenleri öne çıkarmaktadır. Ancak göçü belli alan ve etmenler çerçevesinde inceleyen kuramsal modeller birbirinden bağımsız olmadığı gibi kendi başına göç hareketlerini bütünüyle aydınlatmak için yeterli olmamaktadır (Unat, 2002, s.5).

Alman-İngiliz kökenli coğrafyacı ve harita uzmanı olan Georg Ravenstein’in 1881 yılında yayımlanan, göç mevzusunu kuramsal boyutta ele aldığı “Göç Yasaları” konulu iki makalesi hem ilk olması sebebi ile hem de göçü “insanoğlunun durumunu maddi açılardan düzeltme isteği” (Unat, 2002, s.4) temeline dayalı işlevsel bir neden üzerine oturtması açısından bilimsel tartışmalara konu olmuştur.

Ravenstein “yasa” kavramını kullanmakla, demografik hareketlerin şaşmaz kesinliğine işaret etmek istemiştir. Ravenstein İngiltere’deki iç göçleri yansıtan istatistiklere dayanarak “yasa”sını şöyle bir varsayıma oturtmaktadır: Göç hareketlerinin büyük çoğunluğu kısa

mesafelere, uzak mesafeli göçler ise ticaret ve sanayinin yoğunlaştığı odaklara doğru olmaktadır. (Unat, 2002, s. 4)

Ravenstein (1885), göç çalışmalarını içeren “Göç Yasaları (The Laws of Migration)” konulu makalesinde yedi tane kanun üzerinden göçü açıklamaya çalışmıştır ve bu yasalar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Göçmenlerin büyük çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göç ederler. Bu göç durumu gidilen yerde göç dalgaları yaratan bir nüfus yer ile sonuçlanır. Yaratılan göç dalgalarının yönü daha fazla göçmeni içine alabilecek büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur. Bu yer değiştiren nüfusu belirleyen etmen de, gelişen sanayi bölgesindeki nüfus yoğunluğuyla belirlenebilir.
2. Kentte meydana gelen hızlı ekonomik gelişme , kenti çevreleyen yerlerden göçmenlerin hızla kente akın etmesinde etkili olur. Böylece kırsal kesimde meydana gelen nüfus azalması daha uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulur. Uzak bölgelerden gelen göçmenlerin yarattığı boşluk da yine o bölgelere yakın yerlerden gelenler tarafından doldurulur. Bu basamaklı şekilde devam eden göç hareketi gelişen kentin kendisini tüm ülkeye hissettirmesine kadar devam eder.
3. Göç hareketlerindeki yayılma süreci kentin getirilerinden yararlanmak isteyen göçmen tarafından desteklenirken hızla gelişmekte sanayi ihtiyaç duyduğu işgücü ile karşılaşır ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilir. Yayılma süreci ve emme süreci bu nedenle birbirini destekleyen ve benzer özellikler gösteren süreçlerdir.
4. Her göç dalgası bunu karşılayan karşı dalga yaratır. Yoğun göç alan yerleşim merkezleri aynı zamanda göç de verir.
5. Uzun mesafeye göç edenler daha çok büyük ticaret ve endüstri merkezlerini tercih etmektedirler.
6. Kent yerlileri, kırsal kesim yerlilerine oranla daha az göç etme eğilimindedirler.
7. Kadınlar erkeklere göre daha fazla göç eğilimi taşırlar (Ravenstein, 1885, s. 198-199).

Castles ve Miller (1998), Ravenstein’in “göç kanunları” üzerine ifade ettikleri eleştiride teorisinin tarihsel olmadığını ve göç hareketinin göçmenlerin gidecekleri yer ile ilgili olarak belirledikleri maliyet-kazanç hesabına dayanan bir temeli olduğunu dile getirmişlerdir (s. 20). Göçün düşük gelirli bölgelerden yüksek gelirli bölgelere doğru olması ve ekonomik koşulları daha iyi hale getirme amacının olması nedeniyle, Castles ve Miller (1998), bu hareketin aynı zamanda klasik bir itme-çekme teorisi olarak da isimlendirilebileceğini söylemektedirler. İtme faktörleri “düşük gelir, düşük hayat standardı, ekonomik fırsatların yokluğu, politik baskılar”

olarak nitelendirilirken, “yüksek kazanç, işgücü talebi, ekonomik fırsatlar ve politik özgürlük” çekme faktörleri olarak ifade edilmektedir (Castles ve Miller, 1998, s. 21).

1966 yılında Lee “Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration)” isimli makalesinde Ravenstein’ın göç çalışmalarına farklı bir boyut kazandırarak göçmenin demografik yapısından çok göçlerin karakteristik özelliklerine odaklanmıştır. Ravenstein’ın 1881’de geliştirmiş olduğu göç kanunlarının yıllarca göç çalışmalarında kullanıldığını fakat daha kapsamlı bir göç modeline ulaşamadığını belirtmiştir. Lee, göçleri temel bir formülasyonla açıklayarak göçe ait itici ve çekici faktörler saptamıştır. Bu faktörleri temel bazı değişkenlerle tanımlamaya çalışmış ve şu şekilde özetlemiştir: Yaşanan yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörlerdir (Lee, 1966, s. 50).

Lee (1966) göçü yaygın bir şekilde kalıcı veya yarı kalıcı ikamet değişikliği olarak tanımlar. Kısa veya uzun, kolay veya zor her göç hareketinin bir kalkış noktasını, bir varış noktasını (hedef) ve engeller dizisini içerdiğini belirtir. Hem kalkış hem de hedef yerleşim alanının içinde insanları iten (-) ve çeken (+) sayısız faktör vardır. Bunların dışında insanların kayıtsız kaldıkları faktörler (0) bulunmaktadır. Bu faktörlerin bazıları insanları aynı şekilde etkilerken, diğerleri farklı şekilde etkiler. Göç hareketi içinde göçmenler ve olası göçmenlerin her biri (+) ve (-) faktörleri kendi açılarından farklı tanımlarlar. (Bal ve diğ., 2012, s. 194)

Lee’ye göre anlaşılması zor ve karmaşık bir olgu olan göç, temelde itme çekme faktörleri ile netleştirilmeye çalışılmaktadır. Fakat bunun yanında Lee, sosyal alan içerisinde itmeye neden olan olumsuz faktörlerin ve çekmeye neden olan olumlu faktörlerin kişinin yaş, cinsiyet, dil, din, ırk, eğitim vb. etmenlerle farklılık gösterebileceğini de belirtmektedir. Dolayısıyla Lee için, kişisel düzeyde avantaj ve dezavantajların belirlenmesi göçün önemli bir sürecini ifade etmektedir. Örneğin, genç yaşta eğitim aşamasında olan bir göçmenin göç edeceği ülkedeki arayış ve beklentileri, iş bulma ve geçinme kaygısıyla göç eden kişininkinden farklıdır (Çağlayan, 2006, s.72).

Buradan hareketle, Lee’nin belirlemiş olduğu temel faktörlerin çok karmaşık ve çok boyutlu sosyal gerçekliklere bağlı olduğu söylenmektedir. Lee, toplumdaki farklı sınıflar için itme ve çekme faktörlerinin doğru içeriklerle detaylandırılması gerekliliğini belirtmektedir (Çağlayan, 2006, s.72).

Lee (1966), kuramında engelleyici faktörleri makro ve mikro olmak üzere ikiye ayırarak kullanmaktadır. Kişisel farklılıklara ve kişinin içinde bulunduğu bağlamları

temel alan faktörler; göçün beraberinde getireceği hukuksal ve sosyal belirsizlik, göç mesafesi, ulaşım için ödenecek bedel ve ulaşım imkanları gibi çeşitli etmenlerdir (s. 52). Göçü engelleyen makro faktörler ise, katı göç kanunları, ırk ya da ulusal kimliğe gönderme yapan göç sistemleri, göç için fiziksel uygunluk ve sağlamlık kontrolleri gibi göçmenlerin karşılaşılabileceği daha üst düzey faktörlerdir (Todaro, 1980, s.17-18).

2.1.2 Neo-klasik ekonominin mikro ve makro kuramları

Neoklasik ekonomi temelli kuramlar, bir anlamda, Lee'nin analizinde yararlandığı itici güçler-çekici güçler tasnifini uluslararası göç hareketlerine yansıtmaktadır.

Teori taraftarları göç alan ve veren ülke arasındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişme farklılıkları üzerinde durmaktadır. İki tür ülke grubu arasındaki iktisadî büyüme, gelir (ücret), eğilim, sermaye birikimi, istihdam piyasalarının yapısal özellikleri gibi farklılık kategorilerinin işgücü göçüne yol açtığı vurgulanmaktadır. (Gezgin, 1991, s. 36)

1960'lı yıllarda ekonomik temelli bir uluslararası göç modeli olarak Ranis, Fei ve Todaro tarafından geliştirilen Neo-klasik ekonomi kuramı, göçün yapısal anlamdaki belirleyicilerine odaklanmış olup, ülkelerin sermaye ve işgücü dengesizliğinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (Unat, 2002'de atıfta bulunulduğu gibi).

Dengeli büyüme modeli olarak da isimlendirilen Neo-klasik ekonominin makro kuramı, göçmen kabul eden ülkeleri özellikle etkilemiş ve göçle ilgili politikalarına yön vermiştir. Bu kurama göre, uluslararası göç ve onun karşısı olan iç göçün nedeni, emek konusundaki arz ve talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıkta yatmaktadır. Emek fazlasına sahip olan ülkeler, düşük bir ücret piyasasına sahiptir; buna karşılık sermayeye kıyasla sınırlı bir emek piyasasına sahip olan ülkelerin ücret düzeyi yüksek olmaktadır. Ücret farklılığından ileri gelen bu açlıktan dolayı düşük ücretli işçiler, yüksek ücretli ülkelere göç etmektedirler (Unat, 2002, s.6).

Neoklasik makro ekonomi kuramının yanında Lee'nin daha önce de bireysel düzeyde göçü değerlendirdiği gibi, birey üzerinden bir mikro ekonomik model de sunulmaktadır: Sjaastad, Borajs ve Todaro'nun geliştirdikleri bu modelde bireyler "rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak maliyet/kâr hesabını yapmak suretiyle daha yüksek bir kazanç elde edecekleri hesabının sonucunda göç etme" eylemini gerçekleştirirler (Unat, 2002'de atıfta bulunulduğu gibi).

Neoklasik ekonominin mikro kuramı “modernleşme” ismini alarak hem göç veren ülke yararına, hem de bireysel anlamdaki değişkenlere de vurgu yapmaktadır. Bir başka deyişle teori, göçün bireysel düzeyde yabancı işçilerin özlemlerini yerine getirmekle kalmayacağını, ferdi özlemlerin giderilmesi yanında, yabancı işçilerin asıl ülkelerinin de -makro düzeyde- kazançlar sağlayacağını ileri sürmektedir. Modernleşme etkisi doğrudan rotasyon uygulamasına bağlı olup, yurtdışında kısa süreli olarak çalışan işçilerin yeni becerilerle ülkelere dönmeleri beklenmektedir. Bu becerileri kazanmış işçi modeli ülkenin iktisadi gelişimine katkıda bulunmaktadır (Gezgin, 1991, s.36).

2.1.3 Merkez-çevre kuramı

Bağımlılık Okulu olarak da isimlendirilen bu kuram Samir Amin, Immanuel Wallerstein ve Saskia Sassen gibi birçok toplumbilimci tarafından geliştirilmiş ve model üzerinde kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Kuramın temel olarak getirdiği argümanda, “merkez” ve “çevre” olarak ikiye ayrılmış kapitalist ağlar ve bu ağların çevresinde, sızmaya çalıştığı kapitalist olmayan toplumların ekonomik olarak birbirlerine bağımlılık hâli ifade edilmektedir (Haas, 2008, s.7).

Bu kuram, modern dünyada yayılmakta olan kapitalist sistemin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Unat (2002)’ın belirttiği üzere, Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya’daki kentsel merkezlerde odaklanan kapitalist ekonomi dünya çapında yayıldıkça daha büyük bir pazar ihtiyacını doğurmaktadır (s.15). Bu ihtiyaç doğrultusunda kapitalist gelişmenin olduğu merkezlerin çevrelerindeki bölgeler hammadde, toprak ve işgücü ile dünya pazar ekonomisinin denetimine girmektedir. Böylece çevre bölgelerde kapitalist ekonomilerin oluşturduğu göç akımları oluşmaktadır (Unat, 2002, s.15).

Teorinin önderlerinden Wallerstein (1976) ise “Dünya Sistemleri Teorisi” olarak tanımladığı bütün dünyayı etkileyen uluslararası göçün temelinde ulusal ekonomilerin ayrışmasından ziyade dünya ekonomisinin genişleme ve kalkınmasının var olduğunu belirtmektedir. Etkilerini dünya ölçeğinde gösterebilmesi nedeniyle Dünya Sistemleri Teorisi “çağdaşlarını yok edecek kadar güçlü bir sistem” olduğunu vurgulamıştır (Wallerstein, 1976, s.229).

Özellikle 18. yüzyıl ile birlikte dünya ekonomisinde kapitalist ülkelerin ortaya çıkması, kapitalist olmayan ülkeleri bu ülkelere gidecek hareketli bir nüfus

oluşturmaya itmiştir. Daha yüksek kâr ve büyümeyi hedefleyen kapitalist firma ve yöneticiler de bu fırsatı değerlendirerek fakir ülkelerin işgücünü, yer altı zenginliklerini ve tüketici piyasalarını kullanmaya başlamışlardır (Portes and Walton, 1981).

Geçmişte bu piyasa kullanımını, fakir ülkeleri ekonomik kârları doğrultusunda yöneten sömürgeci rejimler yapmaktaydı. Bugün ise, aynı işi kapitalist toplumun bir parçası olan elitlerin yönettiği neo-sömürgeci hükümetler ve çokuluslu şirketler ile onlara ülke kaynaklarını sunan yerel birimler yapmaktadır (Castells, 1989). Diğer bir deyişle bu kuram, tarihteki sömürgecilik olgusu ile de ilişkilendirilmektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri, uluslararası göçün özellikle geçmişte sömürgecilik yapmış olan devletler ve onların sömürgeleri arasında gerçekleşmesidir. Sömürgecilik döneminde bu ülkeler arasında ekonomik, siyasi ve kültürel olarak kurulmuş bağlar uluslararası göç sürecini kolaylaştırmış ve kendine özgü ulus-ötesi pazarların meydana gelmesini kaçınılmaz hale getirmiştir (Unat, 2002, s.15).

Kuramın ileri sürdüğü söylemlerden biri de işgücü göçünün uluslararası boyutta her iki ülkenin yararlandığı bir süreç içermemesi ve göç veren ülkenin bu süreçten büyük ölçüde zarar görmesidir.

İşgücü ithalâtçısı ülkeler yabancı işçiyi sadece tarım kesiminden değil, işlerine en uygun gelen kesimlerden almaktadırlar. Çünkü, işgücü ithalâtının asıl belirleyicileri onlardır. Dolayısıyla sırf tarım kesiminden işçi getirtildiği ve böylelikle gizli ve açık işsiz sayısının azaltıldığı iddiası doğru değildir. Bunun yerine, tam aksine nitelikli işgücü açığına yol açmaktadır. İşgücü alan ülke ile veren ülke arasındaki, uluslararası işbölümünden doğan farklılık işçi göçüne sebep olmakla kalmayıp, yeni bir hakimiyet ilişkisi kurmaktadır. Zira, merkez ülkedeki bir ekonomik kriz hemen çevre ülkeye etki yapmaktadır. O haâde, göç ekonomiler arası dengesizliği gidermez, hâkimiyeti pekiştirir. (Gezgin, 1991, s.38)

Gezgin'in de vurguladığı üzere, merkez ülke ve çevre ülkeler arasındaki, ihtiyaçtan doğan göç hareketleri, merkez ülkenin haklarını ön plana çıkardığı ve sadece merkez ülkenin yönlendirdiği bir içeriğe sahip olması nedeniyle, uzun vadede göç veren ülkenin merkezi ülkeye bağımlı olmasına neden olmaktadır.

2.1.4 İlişkiler ağı kuramı

Ekonomik temelli göç modellerinin tarihsel bakış açısından uzak, zaman ve mekân ilişkisinden bağımsız yaklaşımlarının ötesinde, ilişkiler ağı modeli göç süreçlerini tarihsel bir çerçeve içerisinde yaşanmış olay ve zamanla kurulmuş bireysel ve kitlesel

düzeyde ağlar ile açıklamaktadır. Bu kuramın yaklaşımında Çağlayan (2006)'ın ifade ettiği üzere, “göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurulan sosyal ağların varlığı ve bu ağların süregiden karşılıklı göçler üzerine etkisi” (s.85) vurgulanmaktadır.

Massey (1993)'e göre dostluk ve akrabalık ilişkileri, benzer kültür özellikleri, ortak köken gibi etkenler eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında göç hareketini özendirici bağların kurulmasını sağlamaktadır. Bu kişiler arası bağların varlığı, insanların gereğinde yeni bir iş bulmak, yardımlaşmak ve sosyalleşmek konusunda başvurabilecekleri bir toplumsal değer olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan Massey (1993), yeni bir hayat hedefiyle başka bir ülkeye göç eden ilk göçmenler için, göç hareketinin hiçbir sosyal bağlantının olmaması, yaşama düzeninin tamamen yer değiştirmesi gibi sebeplerle hem maddi hem de manevi açıdan oldukça masraflı bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, bu zor süreci aşan göçmenleri izleyen yeni göçmenlerin arkadaşlık ve akrabalık bağlarına dayanarak daha düşük masraflarla göç edebildiğini ve bu durumun göçü sürekli hâle getirdiğini belirtmektedir (Massey, 1993, s.444-445).

Unat (2002), sosyal sermayenin önemli olduğunu dile getirdiği ilişkiler ağı kuramına dair söyleminde göç hareketine katılma kararını verirken kişinin akrabalarının, yakınlarının ve hemşerilerinin göç edilen ülkedeki varlığının büyük etkisi olduğunu vurgulamaktadır (s.16).

Kurulan ilişki ağları zaman içerisinde her iki ülke açısından gelişme gösterirken ağın içeriği farklı boyutlar kazanmaktadır. Özellikle göç desteklendikçe ve güçlenerek büyüdükçe ağın içeriği farklı ihtiyaçlar doğurmakta ve ağ daha kompleks hale getirmektedir. Çağlayan (2006), bu durumu Türkiye ve Almanya arasındaki göç süreci ile örneklemektedir: “İlk dönemlerdeki ağın içeriği, Türkiye’den Almanya’ya göç edenlerin uyum sağlamasını kolaylaştıran, iş ve kalacak yer bulma gibi ilksel durumlara yönelik iken, günümüzde ise, hala bu ilksel durumların varlığının yanında ekonomik ilişki ve Almanya siyasetinde etkin olma gibi noktalara kaymıştır” (s.86).

Göçmen ilişki ağlarının ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel bağlamda hem göçmenlere hem de göç hareketlerine olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Jeff Crisp uluslararası göçmen ağlarının etkilerini ve nasıl işlediğini dört ana odak üzerinden incelemektedir. Crisp (2006)'e göre uluslararası göçmen ağlarının ilk etkisi bilgiye

yöneliktir. Kurulan ağ potansiyel göçmenler için önemli bir bilgi kaynağıdır ve göçe katılacaklar bu bilgi ile desteklenmektedir. Bu bilgi akışı, potansiyel göçmenin nasıl gideceğini, yani transferi ayarlama, ülkeye girişte gerekli olan belgeleri temin etme, farklı ülkelerde göçmenlik yasalarıyla ilgili bilgi verme, gözüaltına alma ve sınır dışı etme gibi hukuksal konuları içermektedir. Varolan göçmen ilişkiler ağının ikinci etkisi, potansiyel göçmenin ülkesinden ayrılıp hedef ülkeye gitme maliyetini karşılama ve bu maliyeti en aza indirmeye odaklıdır. Bir diğer ifadeyle göçmen ilişkiler ağı, yeni göçmenler için finansal bir destek kaynağı olarak da iş görmektedir. Crisp (2006)'e göre uluslararası göçmen ağının bir diğer etkisi, illegal göçü artırma ve illegal göçün organizasyonuna zemin hazırlamaktır. Göçmen ilişkiler ağı bir ülkeden diğerine göç edecek olan kaçak göçmenler için gerekli olan alt yapı organizasyonunu yapmaktadır. Ağın son etkisi ise varılan ülkedeki desteğe yöneliktir. Kurulan ağ göçmenlerin ilk geldikleri dönemdeki geçimlerini sağlamakta ve yeni gelenleri bu bağlamda desteklemektedir (Crisp, 2006, s.6-7).

Crisp'in ifade ettiği gibi uluslararası göçmen ilişkiler ağının sürekliliği kuramın daha yaygınlaşmasına neden olmakta ve kurumsallaşmasını gerektirmektedir. Göç alan ülke hükümetleri ise, bu süreci kontrol etmekte zorlanmaktadır. Sürecin başında belirlenen göç politikaları zorlayıcı olsa bile göçmenler arasındaki bağların güçlü olması göç örüntülerinin oluşmasını engelleyememektedir. Bununla birlikte geçici öngörülen göç sürelerinin uzaması, buna bağlı olarak göçmenlerle ailelerinin birleştirilmesi amacıyla geliştirilen politikalar, ilişkiler ağı kuramını göç kuramları açısından daha da önemli hale getirmiştir (Unat, 2002, s.20).

İlişkiler ağı kuramında, göç olgusunun göçmenin davranış biçimleri üzerinden irdelenmesi, bireysel nedenselliklerin ön plana çıkarılması, göç alan ve göç veren ülkelerin kendi özel etkileşimleri çerçevesinde analiz edilmesi gibi öncüller bu modeli diğerlerinden farklılaşmaktadır. Özellikle günümüzdeki uluslararası göç süreçlerinin analizinde, kuşaklar boyunca devam eden göçün kuvvetlenmesindeki temel etken, göçmeni anlamaya dayanan bir yaklaşım ile kuramlara farklı bir boyut kazandırmaktadır (Çağlayan, 2006, s.88).

2.1.5 Küreselleşme modeli

1980 sonrası dönemde dünyada ekonomik, sosyal, ekolojik, kültürel ve politik olarak büyük etkiler yaratan “küreselleşme” modeli, Giddens tarafından “uzak yerleşimlerin

birbiri ile ilişkilendirildiği, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” olarak açıklanmaktadır. Giddens’a göre küreselleşme mekân ve zaman kavramlarının ortadan kalktığı bir örgütlenme biçimi yaratmaktadır (Erdoğan, 2004, s.8). Her geçen gün dünyanın farklı alanlarını nüfuzu altına alan, dinamik ve değişken bir kavram olan küreselleşmenin en önemli aktörlerinden biri, gelişmesine büyük ölçüde zemin sağlayan uluslararası göç olgusudur. Buna karşılık olarak küreselleşme çağındaki hız, karmaşa, sanal gerçeklikler uluslararası göçün gelişim sürecini “göç sebebinin oluşmasında, göç kararının alınmasında, göç edilecek yerin seçimi ve göç edilen yerdeki yaşama koşulları” na kadar geniş bir yelpazede kendi etkisi altına almıştır (Çağlayan, 2006, s.89).

Küreselleşme ulusal sınırların ötesinde mal, hizmet, fikir ve insan akışını hızlandırarak ulus-devletler arasındaki bağlantıyı da sarsmaktadır (Li, 2008). “20. yüzyılın sonuna doğru ulus-devletlerin büyük çoğunluğu, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanlarda çıkan uluslararası bağlantıların yaygınlık kazanmasının ve ulusal sınırları aşan büyük çaptaki göç hareketlerinin etkisi altında kalmıştır” (Held, D. ve diğerleri, 1999). Küreselleşme, ulus-devletin temel prensiplerini tehdit etmeye başlamıştır. Bu durumda belirli bir coğrafya içerisinde egemenlik hakkına sahip ve kendi sınırları içinde mutlak bir denetim yetkisi olan, modern-devlet anlayışıyla ortaya çıkan ulus-devlet yaklaşımı, göç konusunda köktenci ve özgürlükleri sınırlandırıcı önlemler almaya başlamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte toplumsal, dinsel, kültürel ve etnik⁴ farklılıkların doğurduğu kimlik mücadeleleri ulus-ötesi hareketleri ortaya çıkarmıştır. Özellikle 21. yüzyıla girerken yinelenen uluslararası göçler, kolay ve hızlı ulaşım kolaylığı, yeni teknolojilerin sağladığı sürekli iletişim bir bireyin bir ulusa ait olma yaklaşımından uzaklaşmasına ve belli bir sınıra bağlı kalmaksızın kimlikler oluşturmaya neden olmuştur. Ulus-ötesi hareketler bu bağlamda hükümetlerin ve hükümetler-arası kuruluşların zorlayıcı tutumlarına karşı daha da güçlenmiştir.

Kişilerin sahip oldukları hakları sadece vatandaşı olduğu ülkede kullanabilmesi, başka ülkelere gittiğinde ayrımcılığa uğraması son zamanlarda oldukça eleştirilmeye başlanmıştır.

⁴ Etnik kavramı, “doğuştan getirilen ‘verili’ bir durumu, bireylerin aidiyet duyguları ile kabul ettikleri, genetik yollarla nesiller arası sürekliliği sağlayan, ortak noktaları aynı dili, gelenekleri canlı tutan, topluluk oluşumunda temel olan ritüelleri esas alan toplumsal organizasyon” (Göka, 2006, s.233) olarak tanımlanmaktadır.

Artık ulus ötesi bir vatandaşlık ve buna bağlı olarak dünyanın her yerinde sahip olunabilecek küresel insan hakları sıkça gündeme getirilmeye başlanmıştır. Bu haklar sivil, kültürel, siyasi ve sosyal haklar olarak dile getirilmektedir. Örneğin, bir Türk vatandaşının göç ettiği ülkede belirli bir süreden sonra o ülkenin de vatandaşı olabilmesi, siyasi sistemine dahil olabilmesi ve eğitim ve sağlık gibi sosyal haklardan yararlanabilmesi, bu yeni küresel anlayışa göre zaten olması gereken bir durumdur (Kutluer, 2010).

Kutluer'in belirttiği üzere göç alan ülkelerin, değişen uluslararası normlar ve sosyo-kültürel şartlar sebebiyle yeni küreselleşme akımına ayak uydurarak ulus-ötesi topluluklara vatandaşlık haklarını sağlamasını gerektirmektedir. Kutluer'e göre bu ülkelerin vatandaşlık tanımlamaları ve göçmenleri kendi vatandaşlığına alma süreci kendi içsel siyasi, tarihi ve kültürel dengelerine göre değişiklik göstermektedir.

2.2 Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Ulus-Ötesi Topluluklar

2.2.1 Küreselleşme ile yeniden şekillenen ulus-devlet anlayışı

Ulus-devlet anlayışı, ilk olarak Avrupa'da feodal, siyasal yapının son bulması ile birlikte onun yerine merkezi devlet yapısını esas alan bir siyasal düzene geçerken kurgulanmıştır (Erözden, 1997). Modern çağı tamamıyla tanımlayan temel unsur olarak görülen “ulus-devlet” daha sonraki dönemlerde dünyanın diğer yerlerine aktarılmıştır.

Modern devlet Weber'in deyişiyle yasal ve akılcı bir otoriteye dayanmaya başlar. Weber'in ortaya koymaya çalıştığı yapı, modern hukuk devleti anlayışdır. Modern devletten kastedilen şey genelde ulus-devlettir. Ulus-devleti ortaya çıkaran Amerikan ve Fransız devrimleridir. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasında, 15. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın sonu arasında yaşanan savaşların sonucunda askeri ve siyasi otoritenin merkezileşmiş olmasının, bu merkezileşmenin bir sonucu olarak daha fazla verginin devletler tarafından toplanabilmesinin, devletlerin otoritelerini kullanabilmeleri için gerekli bürokratik mekanizmalara sahip olmaya başlamalarının etkileri olmuştur. Bu süreçte feodal yapı çözülmüş ve toplumsal gruplar kendi aralarındaki ilişkileri değişik sözleşmelere dayandırmak durumunda kalmışlardır. Feodalitenin çözülmesi sürecinde değişik birimler arasında meydana gelen savaşlar, Avrupa'daki değişik halklar arasındaki farklılıkların artmasına ve aralarında nefret duygusunun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum daha sonraki dönemlerde milletlerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden biri olmuştur (Beriş, 2008).

Katz (1978)'a göre ulus-devletin üç önemli fonksiyonu vardır: İlk olarak içte bütünleşme (entegrasyon) ile birlikte devlet doğal kaynaklarının dağılımını sağlamak ve toplum içerisindeki problemlerin çözülmesine yönelik gerekli mekanizmaları

kendi içinde barındırmaktır. İkinci olarak ise, devletin toplumun uygun şartlarda değişim ilkelerini maksimize etmesidir. Katz (1978), devletin doğal kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını sağlamak, yeni doğal kaynaklar ve yeni dış pazarlar bulmak için girişimde bulunmasını öngörmektedir. Son olarak, Katz'ın söylemi, dış düşmana karşı güvenliğin sağlanmasının ulus-devletin önemli bir misyonu olduğunu ileri sürmektedir (Katz, 1978).

1980 sonrası tüm dünyada sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin yoğunlaşması, toplumdaki farklı kültür, tarih ve sosyal yapıların karşılıklı olarak etkileşimi ve soğuk savaşın yarattığı duvarların yıkılması küreselleşmeye zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda dünya ekonomisinde teknolojik gelişmeler ve ülkelerin rekabete yönelik dışa açılma stratejileri küreselleşmenin gerçekleşmesinde büyük rol oynamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret politikaları, mali politikaları ve genel anlamıyla ekonomi politikaları küreselleşmenin temelini oluşturmuştur. Başka bir tanımlama ile ifade edilirse, küreselleşme; “ekonomi, politika, ekoloji, kültür ve sivil toplum alanlarındaki yan yana fakat birbirlerine indirgenemeyen bir şekilde oluşmasını sağlayan ve ulus-devletlerin değil, ulus-ötesi aktörlerin ön planda olduğu bir oluşum olarak” ortaya çıkmaktadır (Alagöz, 2005). Alagöz (2005)’e göre, küreselleşme bu çerçevede sadece ulus-devletlerin rolünü azaltan ve ulus-ötesi aktörlerin yön verdiği bir oluşumdan ziyade, bir politik-ideolojik (globalizm) ve toplumların karşılıklı etkileşimle oluşturdukları bağların yarattığı “dünya toplumu” gibi sosyolojik bir anlam kazanmıştır. Bu sürece dair Weber “eğer ulus kültürel, devlet politik dünyayı simgeliyorsa; küreselleşme bu iki dünya arasındaki bağı yok eden veya olanaksız kılan bir yana sahip” olduğunu söylemektedir.

Ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültürel değişimi ifade etmek için kullanılan, geniş ve önemli yansımaları olan bu kavram hakkında oldukça değişik tanımlamalar yapılarak farklı boyutları ele alınmaktadır (Bozkurt, 2005).

Küreselleşme genel çerçevede siyasal, ekonomik ve kültürel olarak üç farklı boyutta ele alınmaktadır (Kongar, 1997). Alagöz küreselleşmenin siyasi boyutunu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasından sonra dünyada tek kutup haline gelen siyasal egemenliğin Amerika Birleşik Devletleri haline gelmesi olarak özetlemektedir. Ekonomik boyutta ise, uluslararası sermayenin egemenliğinin bir yandan günlük yaşam açısından dünyayı homojen hale getirmesinden, bir yandan

Üretimde verimliliğinin dünya ekonomisindeki en önemli ölçüt olmasından söz edilmektedir (Alagöz, 2005). Küreselleşme bu anlamda uluslararası sermayenin serbestçe dolaşmasına ve yabancı yatırımların ülke ekonomilerinin gelişmesindeki olumlu görülen katkılarına olanak sağlamaktadır. Son olarak kültürel boyutu ele alındığında, ulus-devleti aşan ve ulus-devlet içerisindeki farklı kültürleri siyasal açıdan kültürel farklılıkların korunması ilkesine dayanarak demokratik hak ve özgürlüklerin ayrılmaz bir parçası olarak kabul eden bir anlayış ortaya çıkmakta ve medya aracılığıyla tüm dünyaya sunulmaktadır. Eş zamanlı olarak küreselleşme, tüketicici davranışlarını tipleştirerek toplumu “kültürel homojenliğe”⁵ zorlamaktadır.

Küreselleşmenin bu büyük etkileri altında ulus-devletin temel özellikleri sarsılmaya başlanmış, g ve iktidar merkezi devlet yönetiminden uluslararası sermayenin egemenliğine doğru kaymıştır. Bu anlamda Gökalp (2007), küreselleşme ile birlikte milliyetçi söylemin siyasal formu olarak etkisini gösteren ulus-devlet olgusunun ağır bir krizle karşı karşıya geldiğini ifade etmektedir. Gökalp’e göre, küreselleşme ulusal sınırların özellikle iletişim alanında etkisiz hale gelmektedir. Sermayenin hızlı bir şekilde dünyadaki dolaşımı da ulus-devletlerin kontrol gücünü sınırlamaktadır. Gökalp, sorunların küresel bir boyut kazanması sebebiyle ulus-devletlerin bu sorunlara demokratik çerçevede çözümler üretmede yeterli olmadığını ne sürmektedir. Özellikle Batılı devletlerde ağırlıklı olan ulus-devlet yapısının ve buna bağlı olarak ortaya çıkmış ulusal birlik ve kimlik gibi olguların küreselleşmenin etkisinde zedelenmeye başladığını söylemektedir. Ulus-devletler, politik bir varlık olarak erimekte ve oluşturulmuş olan türde ulusal kimlikler ise zlmeye başlamıştır (İnaç, 2006).

Ortaya çıkan bu durum aynı zamanda bazı tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Hall (1991), bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “İktidar varlıkları, yükselirken de düşerken de tehlikeli olur. İlkinde mi yoksa ikincisinde mi daha tehlikeli oldukları tartışmalıdır. Ama önemli olan, ulus-devletin düşüşünden ve erozyonundan söz ettiğimde, ulus-devletin tarih sahnesine veda ettiğini sanmayın sakın... Küreselleşmeyle birlikte ulus-devletler ağı geriledikçe, ulusal kimliğin saldırgan

⁵Benzer tüketim davranışları içerisinde tek boyutlu bir kültürel kimliğe sahip toplumdaki bahsedilmektedir (Alagöz, 2005).

ırkçılık tarafından yönlendirilen çok savunmacı ve çok tehlikeli bir biçimine dönülmektedir.”

Ulus-devletlerin küreselleşme sürecinde azalan etkinliğine ve uluslararası göçün bu süreçteki katkısına istinaden Unat (2002), ulus-ötesi anlayışların egemen olduğu bir toplumsal oluşuma gidildiğini şu şekilde dile getirmektedir:

Ulus-devletin dayanmakta olduğu “ulusal birlik” kavramı ortadan kalkmakla beraber, sosyal bilimlerin yeni yeni irdelemeye başladıkları oluşumlar nedeniyle değişik bir vehçe kazanmaktadır. İnsanların yüksek devingenliği, ekonomik ya da siyasal nedenlerle doğup büyüdüğü ülkeden farklı bir yerde yerleşmesi, gerek gittiği gerekse yeni geldiği toplumun dokusunda yeni birleşmelere yol açmaktadır. Bu oluşumların bir kısmı sanal olmakla beraber, büyük çoğunluğu toplumsal gerçeklere dayanmaktadır. Bilimsel literatür bu oluşumlara “ulus-ötesi topluluklar” (transnational communities) adını vermektedir (Unat, 2002)

Unat’ın belirttiği gibi, bu yapısal süreçler, toplumların demografik yapılarında köklü değişikliklere yol açmakta ve küreselleşmenin ulus-devletin etkisini azaltarak uluslararası göç, bu sürece ivme kazandırmaktadır.

2.2.2 Ulus-devletten ulus-ötesi topluluğa geçiş

Göç örüntüsü artan küreselleşme ile birlikte farklı bir boyut kazanmakta ve küreselleşmenin dünyanın her yerinde etkin olmasında güçlü ve hızlı bir araç işlevini görmektedir. Ulaşım maliyetlerinin azalması ve ucuz kitle taşımacılığının gelişmesi insanların hareketliliği önündeki engelleri ortadan kaldırmaktadır. Özellikle medyanın etkisiyle zengin ve yoksul ülkeler arasındaki yaşam standardı farkları konusunda hemen hemen herkes bilgi sahibi olmakta ve daha iyi bir hayata sahip olmanın bilinci ile hareket etmeye başlamışlardır. Ulus-devletlerin en temel unsurlarından biri olan, üzerinde konumlandığı toprak parçası değerini yitirmektedir. Bu sürecin getirmiş olduğu sınır ötesi hareketler küreselleşmenin etkisi altında ulus-devletlerin sınırları içerisinde yaşayan farklı toplulukları harekete geçirmiştir. Ulus-devletlerin bünyesine yerleşen bu etnik grupların bağımsız bir yaşam sürme çabaları sorun haline gelmeye başlamış ve belli politikalarla yeni nüfus gruplarını denetleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Ulus-ötesi alanların oluşumunu konu alan birçok çalışmanın (Glick Schiller ve diğ., 1992; Vertovec, 1999; Portes ve diğ., 1999; Kearney, 1995; Olwig, 2003) vurguladığı en temel nokta, uluslararası göçün göçmenlerin bir ülkeden başka bir

ülkeye hareket etmesiyle başlayan ve onların göç alan ülkeye yerleşmeleri ile son bulan bir süreci ifade etmesi anlayışı ile sınırlı tutulamayacağıdır. Göç, yalnızca coğrafi anlamda bir hareketlilikten ibaret olmayıp, hem göç veren ülke ile göç alan ülkeyi, hem de göçmenlerin kendilerini bu iki ulusal alandaki kişiler, kurumlar ve süreçler ile ilişkili hale getiren çok daha geniş kapsamlı bir hareketliliği içinde barındıran bir olgudur. Diğer bir deyişle, belirli bir noktadan diğer bir noktaya gerçekleşen tek yönlü bir hareketi değil, bu iki nokta arasında çok çeşitli aktörlerin de dahil olduğu sürekli ve dinamik bir süreci kapsamaktadır (Şenay, 2010).

Şenay’ın da yukarıdaki alıntıda belirttiği üzere, artan coğrafi hareketlilik, geçici, devrevi ya da yinelenen uluslararası göçler ulus-ötesi oluşumları meydana getirerek farklı boyutlar kazanmaktadır. Şenay, bireyin tek bir ulusa ait olduğu düşüncesinin zayıfladığı, belli bir coğrafyaya bağlı kalmaksızın yer değiştirdiği, kendisine dünya vatandaşı olarak kimlik edinmeye çabaladığı bir süreci uluslararası göç çerçevesinde vurgulamaktadır. Bir başka deyişle, ulus-ötesi topluluklar küresel ölçekte süregelen, siyasal, kültürel ve ekonomik nedenlerin birbirinden daha fazla etkilendiği, hem bireysel hem ulusal anlamda etkileşimlerin medya aracılığıyla görünürlülüğünün arttığı uluslararası göç dönüşümünün sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme sürecinde güç kazanan şirketler ve hükümetler arası kuruluşların baskıcı politikaları ve buna karşılık oluşan kurumsallaşmış tepkiler ulus-ötesi faaliyetler olarak ortaya çıkmaktadır (Unat, 2002). Bu bağlamda değişik tanımlar olmakla birlikte göç konularında uzman A. Portes’in ulus-ötesi faaliyetlere dair söylemi aşağıdaki gibidir:

Sınırları aşan ve katılımcıların düzenli ve anlamlı ölçüde zamanlarını alan etkinlikler. Bu tür faaliyetler ulusal hükümetler ve çokuluslu şirketlerin temsilcileri gibi güçlü aktörler tarafından yürütülebildiği gibi göçmenler ve onların yakınları gibi daha mütevazı şahıslar tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu etkinlikler ekonomiyle sınırlı olmayıp siyasi, kültürel ve dini girişimleri de kapsayabilir. (Portes, 1999)

Portes (1999), ulus-ötesi alanların oluşumunun analizinde iki farklı derinlik üzerinde durmaktadır: çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen yatırımlar ve faaliyetler “yukarıdan gelen ulus-ötesi ulusçuluk” kavramı ile nitelendirilirken, ayrımcılık ve hak kaybına uğrayan göçmen, onları izleyen ikinci ve üçüncü kuşakların hareketleri ise “tabandan gelen ulus-ötesi ulusçuluk” kavramına karşılık gelmektedir. (Unat, 2002).

Ulus-ötesi topluluklar üzerine bir araştırma programı olan ESRC (The Economic and Social Research Council)'nin direktörü olan Vertovec (1999) ise, ulus-ötesi oluşum mekanizmasını çalıştıran, kendi aralarında etkileşimli ve birbirine bağlı faktörleri altı madde ile sınıflandırmaktadır:

1. Sosyal oluşumun yeni sınırlarına odaklanan sosyal morfoloji,
2. Diasporik⁶ bilinçlilik,
3. Senkretizm⁷, kültürel aktarım ve hibridleşme olarak tanımlanan kültürel üretim biçimleri,
4. Ulus-ötesi şirketler için sermayenin merkezi ve küçük ama anlamlı bir hareketlilik olarak göçmenlerin kendi ülkelerindeki ailelerine para gönderimi,
5. Hem göçmen topluluklar üzerine devlet politikaları ve hükümet kararları hem de uluslararası sivil toplum örgütlerinin genişletilmiş rolü açısından siyasi anlamda anlaşma ortamı,
6. Yer kavramının yerel kimliklerden ziyade yer değiştirebilir kimliklerle tanımlanması.

Vertovec'in bu çok yönlü mekanizmayı özetlediği üzere uluslararası ekonomi, toplumsal ilişkiler, kültür ve ulusal politikalar alanlarında dönüşüm ve göç etkileri ulus-devletin hareket alanını daraltmıştır. Ekonomik anlamda küreselleşmenin getirdiği liberal piyasa ekonomisi ulusal kamu yönetimlerinin hizmet alanlarını azaltırken, sosyo-kültürel anlamda toplumdaki demografik çeşitlilik ulus-devletin sınırları içinde daha yüksek bir etnokültürel farklılaşma yaratarak kimlik ve sınırların birbirine karışmasına neden olmaktadır.

Ulus-devletin küreselleşme çerçevesinde evrilmesi, ortadan kalkması, dönüşmesi veya farklı anlamlar kazanması üzerine birbirinden farklı söylemler mevcuttur. Küreselleşme kuramcılarının Ronald Robertson (1999)'un, küreselleşmeye ilişkin analizlerinin kültür merkezli olması ve analizlerinde kültüre görece özerkliği

⁶“Diaspora” orijin olarak Yunanca bir kavram olup, temelde ‘dağılmak’ anlamına gelmektedir. Genelde Yahudilerin İsrail dışına sürülmesi ve dünyanın çeşitli bölgelerine ‘serpiştirilmeleri’ için kullanılırdı (Karataş, 2011, s.203). Daha sonra kavram, Amman’ın da belirttiği üzere, başka dini grupların dağılmalarını içermeye başladı ve 1960’ların sonundan itibaren de sürgün durumunu yaşayan seküler gruplar için kullanıldı (Karataş, 2011’de atıfta bulunduğu gibi).

⁷Senkretizm, “birbirinden ayrı düşünce, inanış ve öğretileri kaynaştırmaya çalışan felsefe sistemi” (TDK, 2009) olarak tanımlanmaktadır.

farklılıkların sürdürülmesinin ön şartı olarak ele alması önemlidir. Robertson “farklılığın bir aradalığı” boyutunu vurgulayarak, ulus-devlete ilişkin yorumunda, ulus olarak örgütlenmiş toplumun özellikle de devletin yok olup gitmek üzere olduğunu ileri sürmek için hiçbir nedenin söz konusu olmadığını belirtmektedir (Balcı, 2006). Robertson’a göre, küreselleşme ulus-devleti ortadan kaldırmak yerine yerel anlamda bilincini arttırır ve “kendisinin farkındalığı”nı güçlendirir (Balcı, 2006).

Robertson (1999), insanların farklı yaşam düzeylerinin birbiriyle konuşur hale geldiği karmaşık bir toplumsal ve fenomolojik durumun bir tür küresel insanlık durumu ortaya çıkardığını belirtmektedir (Balcı, 2006). Bir başka ifade ile, kültürel sınırların aşıldığı, farklılıklardan beslenen küresel bir kültürün oluştuğu ulus-ötesi alanlar meydana gelmiştir.

2.2.3 Ulus-ötesi topluluklar

Nina Glick Schiller, Georges Fouron, Linda Basch ve Cristina Blanc, ulus-ötesi kavramını küreselleşme ile gelen yeni bir göç anlayışı olarak tanımlamaya çalışan toplumbilimcilerin önde gelenlerindendir. Schiller ve diğerleri, ulus-ötesi kavramını göç ilişkisinin yaşandığı ülkeler bağlantısında gelişen çok katmanlı sosyal ilişkiler olarak ifade etmektedirler (Basch ve diğ., 1997)

Ulus-ötesi göçler, göçmenlerin devam eden sosyal ilişkilerini ulusal sınırların ötesine taşıdığı, sürekliliğini yeni bir yönetim şekli ile devam ettirdiği, geldiği ülkedeki sosyal bağlantılarını koparmadığı bir göç örüntüsü olarak ortaya çıkmaktadır. Ulus-ötesi göç bağlamında, tam anlamıyla uluslararası sınırlar arasında hayatlarını yaşayan “ulus-ötesi göçmen”ler (transmigrants), geldikleri ülkedeki ailesel, ekonomik, dini, politik ve sosyal ilişkilerini korumakla birlikte aynı tür ilişkileri yerleştikleri ülkede de geliştirmeye çalışmaktadırlar. “Ulus-ötesi toplumsal alan” ise hem köklerini aldığı ulus-devleti hem de göç ettiği ulus-devleti kapsamaktadır. Dolayısıyla bu toplumsal alan, egosantrik ağların birbirine bağlandığı sınırsız bir saha sunmaktadır. Bu saha, belirli bir toplum içindeki farklı göçmen topluluklarını içine aldığı için daha geniş bir bakış açısı ile sosyal, ekonomik ve politik göç süreçlerinin araştırılmasını olanaklı hale getirmektedir. Diğer bir deyiş ile, insan etkileşimi ve kişisel sosyal ilişkiler odaklı bir inceleme alanı yaratmakta ve bu durum analiz sürecini kolaylaştırmaktadır. (Schiller and Fouron, 1999, s.344)

Schiller ve Fouron (1999)’un vurgulamış olduğu gibi, ulus-ötesi toplumsal alanlar, sadece içinde bulundukları ülkeler ile değil, geldikleri ülke ya da diğer ulus-devletler ile iletişim halinde olan ulus-ötesi toplulukları meydana getirmektedir. Ulus-ötesi

toplulukların kimlikleri, bağılıkları birden fazla ulus-devletin özelliklerinin yanında ulus-devletlerin kendi aralarında oluşan, gelişen ve geliştirilen bağlar ile şekillenmektedir.

Schiller gibi, Portes de küreselleşmenin etkisinde uluslararası göç hareketlerinin değişime uğradığını savunmaktadır. Buna ek olarak, Portes, Guarnizo ve Landolt (1999), “ulus-ötesi topluluk”ların var olmasını sağlayan üç önemli durumdan bahsetmektedir. Göç eden topluluğun teknolojiye ulaşım kolaylığı, toplumun sahip olduğu sosyal sermaye ve ülkeler arası coğrafi yakınlık göçmen sayısındaki oranı, göç alan ve veren ülke arasında oluşan bağların gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir (Portes ve diğ., 1999).

Portes ve diğ. (1999)’nin analizinde, teknolojinin konuk ve köken ülkelerdeki çoklu sosyal ilişkileri devam ettirmek açısından öncelikli olduğunu belirtilmektedir. İnternet, e-posta ve telefon kullanımına kolay ve geniş çapta erişim, bireyin iki toplumla birden bağlantılı kalmasını kolaylaştırmaktadır. İkinci olarak, harekete geçme enerjisi ve potansiyeli taşıyan bir toplumun ulus-ötesi ilişkiler kurmaya meyilli olduğu dile getirilmektedir. Son olarak ise, ülkeler arası coğrafi yakınlığın göçmen topluluğunun ulus-ötesi ilişkiler geliştirmesinde önemli bir rolü olduğu vurgulanmaktadır (Portes ve diğ., 1999).

Ulus-ötesi kavramına yönelik gelişmelerin ve toplumbilimcilerin tanımlamalarının diğer bir sonucu, göçmenlerin kendilerini kabul eden ülke ile ne şekilde bütünleştirilmesi gereğinin ortaya çıkması, göç sürecinin ne tür politikalarla denetim altına alındığının araştırılması ihtiyacıdır. Ulus-ötesi toplulukların açığa çıkması göçmen kabul eden ülkelerin politikalarını da etkilemektedir.

Unat (2002), göçmen kabul eden devletlerin ortaya çıkan etnik farklılıkları denetim altına alabilmek için üretilmiş politikaları üç kategori altında incelemektedir: “Eritme (Assimilation), Farklılaştırılmış Dışlama (Differential Exclusion) ve Çok kültürlülük (Multiculturalism)”. Bu tür politikalar, ulus-ötesi bağların kuvvetlenmesi ile göçmenlerin aidiyet ilişkilerinde, uzun seneler boyunca devam eden tek bir ulus-devlete aidiyet hissetme varsayımlarında bazı değişiklikler meydana getirmiştir. Hızlı ulaşım ve iletişim çağındaki göçmenlerin iki ulus-devlette yaşananları yakından takip edebiliyor olması, mevcut göç politikalarının sorgulanmasına neden olmaktadır. Ülkelerin göç siyasetlerinin göçmenlerin günlük hayatlarını ve ulus-ötesi bağlarını ne

derecede etkilediği, eğitim, sağlık, siyasete katılım anlamında ne tür sonuçlar doğurduğu önemli hale gelmektedir. Göç hareketinin gerçekleştiği ülkeler arasındaki problemleri açıklamak için üretilen bu kavramlar iki ya da daha fazla kültürün etkileşimi sonucu değerler, inançlar ve davranışlardaki değişim sürecini açıklamaktadır.

Unat (1999)’a göre, eritme (assimilation) politikası, “göçmenleri ulusal dili öğrenme ve yeni yerleştikleri topluluğun toplumsal ve kültürel pratiğini olduğu gibi benimseme yönünde yapılan telkinlere ve kimi yerde vatandaşlık statüsünü değiştirmeye” (s. 281) dayalı bir politika olarak ortaya çıkmaktadır. Giddens (1999)’a göre, “güçlü, baskın bir kültürün daha zayıf bir kültürle etkileşimi sonucunda zayıf kültürün kendi içinde dönüşerek erimesi/eritilmesi; bireyin başka bir toplumda veya azınlık ya da göçmen bir topluluğun başka bir toplumla etkileşimi sonucunda özgün sosyo-kültürel kimliğini kaybederek baskın kültür içinde eriyip yok olmasıdır” (s. 251).

Jacqueline Costa-Lascoux’ya göre eritme “yabancı niteliğinin yok olması” sonucunu vermektedir. Bu politikanın temel amacı, göçmeni çoğunluğu oluşturan toplumdan farksız bir hale getirmektir. Bu politikanın özü, okullarda sadece ulusal dilin öğretilmesine dayanmaktadır. ABD’de “eritme potası” (melting pot) olarak özetlenebilen bu yaklaşım, 20. yüzyılın ortasından itibaren beklenen sonucu vermediği gibi sömürgeciliğin tasfiyesinden sonra Avrupa’ya farklı gerekçelerle giren göçmenleri kabul eden ülkelerin önemli bir kısmında da, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. (Unat, 2002, s.281-282)

Unat’ın da ifade ettiği üzere, göçmenlerin kendi dillerini ve kültürlerini tamamen terketmeye zorlanmaları hem kendileri hem de bulundukları ülkeler açısından sorunlu hale gelmektedir. Baskın kültür ile ileri düzeyde benzeşme ve aynışma, baskın kültürün tamamen içselleştirilmesi göç eden bireyde aidiyet sorunlarına neden olmaktadır. Başarısızlıkla sonuçlanan asimilasyon politikaları sonucunda, göç alan ülkeler daha yumuşak ve esnek politikalara yönelmiş, daha uzun vadeli bir zaman çerçevesi içine oturtulmuş “bütünleşme (integration)” politikası altında uyum çalışmalarına başlamıştır.

Bütünleşme kavramı, “bir topluma özgü çeşitli kurum ve kuruluşları, kimliksel bir takım özellikler taşıyan birlikler, etnik gruplar, kültür grupları ve çeşitli topluluklar arasındaki birbirini tamamlama, içiçe geçme, kaynaşma ve ahenk durumu ifade eder” (Sefer, 2013, s.616). Aynı zamanda, toplumu meydana getiren bireylerin bu düzeni oluşturma ve yeniden yapılandıkları bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte, bireyler

içinde bulundukları toplum ya da grubun baskın değerlerini kendi değerleri olarak benimsemek ile birlikte toplumun sosyo-kültürel değerlerini kazanarak onunla uyumlu hale gelmek durumundadır (Altıntaş, 2008, s.38-39). Unat (2002), bütünleşme politikasının, katı eritme modellerinin yumuşatılmış bir biçimi olarak ortaya çıktığını ve içeriğinde dışlama ögesini taşıdığı için bu politikanın “farklılaştırılmış dışlama” olarak sayılabileceğini ifade etmektedir.

2.3 Bölüm Sonucu

Kentler, tarihsel süreçte insanların gereksinmelerinin ürünü olarak sürekli bir gelişim ve değişim süreci içindedir. Bu süreç, hem insanlığın birikiminin gelecek kuşaklara aktarıcısı, hem de aktardığı uygarlık birimi ile insanoğlunun geleceğini şekillendiren en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu bağlamda, kentlerin insanlık tarihinde önemli dönüşümlere neden olan uluslararası göç olgusundan etkilenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Kentler, uluslararası göç konusunda ekonomisi, kültürü, sosyal ve siyasal yapılanması ile odak noktası olarak öne çıkmaktadırlar. Dolayısıyla uluslararası göçün geçirdiği evreler ve tarihsel süreç içerisinde toplumbilimciler tarafından üretilen göç modelleri, kentin fiziksel olduğu kadar sosyal ve kültürel derinliğinde kaybolan ya da kazanılan değerleri belirlemek açısından önem kazanmaktadır.

Uluslararası göç kuramları kapsamında, daha çok ekonomik nedenli boyutları üzerinde modeller üretilmiş, nüfusun ve emeğin mekândaki dağılımının etkinliğinin artırılması yolları aranmıştır.

İşgücünün ülkeden ülkeye aktarımı olarak, uluslararası göç olgusunu inceleyen Neo-klasik ekonomi kuramı, eğitim ve kültürel farklılıkları görmezden gelerek emeğin hem göç veren hem de göç alan ülkede aynı özellikler gösterdiğini ve emeğin her yerde homojen bir yapıya sahip olduğunu varsaymaktadır. Diğer öne çıkan Dünya sistemi teorisi ise, itme ve çekme faktörlerine göre hareket eden birey düzeyinde bir yaklaşım geliştirmektense, eşitsiz ekonomik büyümenin maddi ve yapısal süreçlerine odaklanmaktadır (Güllüpcinar, 2012, s.80).

Küreselleşmenin giderek hız kazandığı dünyada, zengin ülkelerin ucuz işgücü sağlama ve demografik sorunlarını çözme çabaları, uluslararası göçün devamlılığını kaçınılmaz hâle getirmektedir. Küreselleşme, uluslararası göç sürecinde, göç alan ve göç veren ülkelerin toplumsal dokusunda büyük değişiklikler meydana getirmektedir.

Ekonomik nedenlerle ile başlayan göç süreçleri, Unat (2002)'ın söyleminde belirttiği üzere, zaman içinde “toplumsal ilişkiler, kültür, ulusal politikalar ve uluslararası ilişkiler” (s.297) etkisinde kendini göstermektedir. Ulus-devletin etki alanı azalmakla birlikte, geleneksel sınırların erimesi ve kültürlerin bu eriyen sınırlarda birbirine karışması ulus-ötesi toplulukları doğurmuştur. Sayıları giderek artan ulus-ötesi topluluklar, göç olgusu ile karşılaşan ve küresel dünya düzenine sahip birçok ülkede ortaya çıkmakta ve ulus-devlet anlayışını zayıflatan bir yapı göstermektedir.

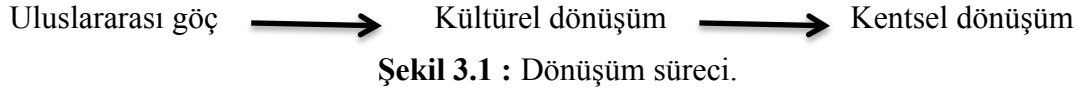
3. ULUSLARARASI GÖÇ, KÜLTÜREL DEĞİŞİM VE KENTİN DÖNÜŞÜMÜ

Kent kavramı, biri idari ve demografik, diğeri sosyo-ekonomik ve kültürel olmak üzere iki farklı boyutta ele alınmaktadır. Demografik açıdan kent, belli bir nüfus büyüklüğüne ulaşan yerleşim birimi olarak tanımlanırken, Max Weber tarafından da belirtildiği üzere, sosyal ve ekonomik örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkmakta ve kentsel bir topluluğu var etmektedir (Pustu, 2006’da atıfta bulunulduğu gibi, s.130). Rene Maunier’e göre ise, kent, nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubu olarak da nitelendirilmektedir (Yörük, 2006’da atıfta bulunulduğu gibi, s.47).

Keleş (1997)’e göre, “sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan kent, sosyal hayatın mesleklere, iş bölümüne, farklı kültür gruplarına göre organize edildiği, kurumlaşmalarının yoğunluk kazandığı, karmaşık insan ilişkilerinin bütün bir günlük yaşayışı etkilediği yerleşim merkezi” (s.19) olarak tanımlanmaktadır.

Bütünlüğü oluşturan kentsel yapıya bakıldığında gözlenen nesnenin tüm öğeleri arasında algılanan uyum onun güzelliğini yansıtmaktadır. Fiziksel yapı, imajı belirleyen en önemli karakter olmasına rağmen, bu yapıyı oluşturan, dinamik sosyo-kültürel kimlik, kenti bir bütün haline getiren öğedir. Kent bütünü, kimliği ile özdeşleşmektedir. Tutum, davranış, gelenek ve göreneklerden, ifade tarzından, değer yargılarından, kurum ve örgütlerden oluşan ve bütün bu faktörlerin zamanla birbirine kaynaşmasıyla meydana gelen sosyo-kültürel kimlik anlamını kentsel mekâna birebir aktarabildiğinde, yaşayan bir kentten bahsedilebilmektedir (Öztürk, 2007, s. 38)

Bu tanımlardan yola çıkıldığında, kentin en temel özelliği olan sosyo-kültürel yapının, toplumun yaşama şeklinden, heterojenlik seviyesinden ve kent içinde yapılandığı yaşama alanlarından büyük ölçüde etkilendiği sonucu ortaya çıkmaktadır (Şekil 3.1).

İçinde birbirinden farklı işlevlere sahip yapıları ile kent dokusu ve kentsel yaşam tarzı, kişisel yönden bir kültür ürünü sunmakta ve büyük ölçüde kültürel değerlerden etkilenmektedir. Bu anlamda, kentin göç çerçevesinde geçirdiği dönüşüm bu bölümde, iki önemli etken etrafında analiz edilmektedir. Sokaklar ve meydanların kullanımı, kentsel açık alanların, parkların ve kent mobilyalarının işlevselliği, yapı cephelerinin ifadesi, o kentteki mekânsal dönüşümü temsil ederken, sosyolojik olarak bireyin varoluşunda yer alan ve çevreye yansıttığı yalnızlık-kalabalık, birey olma çabası-sosyal olma zorunluluğu, kültürünü devam ettirebiliyor olması, sahip olduğu değerleri kentle entegre edebilmesi gibi faktörler kentin kültürel dönüşümündeki kompozisyonlarını oluşturmaktadır.

3.1 Kültürel Dönüşüm

Bireyin toplum içinde var olması, o toplumun kültürünü benimsemesi ve içselleştirmesi ile mümkündür. Bireyin öğretileri, bilgisi, gelenek, görenek, yaşama alışkanlıkları, yetenek ve becerileri toplum içerisinde şekillenerek toplumsal değerler bütünü olan kültürü oluşturmaktadır (Kula, 2012, s.43).

Kültürün temelini oluşturan toplumun sosyal değerler dünyasını yeniden yapılandıran uluslararası göç süreci, özellikle göç eden toplulukları gelenek bağlamında geçmişle, yaşanan toplumun yapısal özellikleri çerçevesinde gelecekle ilişkilendirerek bu sürecin sosyo-kültürel niteliğini öne çıkarmaktadır. Sosyo-kültürel yapının geçmiş ve gelecek tasarımı çerçevesinde anlamlandırılması, göç edilen yaşam alanından farklı ancak kalıcı bir toplumun varlığını mümkün kılmaktadır.

Bir kavram olarak kültür, antropoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojinin ilgi alanına girmekte olup kavram farklı disiplinlerden farklı perspektifler ile ele alınmaktadır. Antropoloji alanında, kültür “insan davranışının ve bu davranışın yansımalarının arkasında yatan dünyanın soyut değerleri, inançları ve algılarından ibaret” (Haviland, 2002, s. 63) olarak tanımlanmaktadır. Sosyoloji temelli tanımda ise, kültürün “inançlar, normlar, değerler, ritüeller, dil, tarih, bilgi ve sosyal karakterleri” (Bruce, 2006, s.58) kapsama özelliği öne çıkmaktadır. Sosyal psikoloji açısından kültür, “belirli bir toplumun üyelerinin doğada bulabileceklerinden daha fazla doyum

sağlayabilmeleri için başardığı tüm maddi ve davranışsal düzenlemelerin örüntüsüdür” (Kağıtçıbaşı, 2008).

Bircher’e göre, kültür, “bir toplumun yaşam koşullarını, ifade biçimlerini, yapılarını ve bireyin de toplumda bunların farklı biçimleri ile kendini ifade etmesini ve kendini gerçekleştirmesini içerir” (Kula, 2012, s.45). Güvenç (1984) ise, kültürün zengin ve çok çeşitli içeriğine vurgu yapmakla birlikte insanı toplumsal ve kültürel gelişmenin kaynağı olarak ifade etmektedir. Kültürü “öğrenilebilirliği, sürekliliği, tarihselliği, toplumsallığı ve dönüştürülebilirliği belirgin bir kavram” (s.98) olarak tanımlamaktadır.

Kültürün, toplumun ve bireylerin şekillenmesindeki belirleyici rolü yaşam koşulları ile ilişkilendirilmektedir. Bu anlamda, Greverus kültürü “yaşamın biçimleri ve süreçlerinin, maddi yaşamın güvenceye alınması, toplumsal yaşam düzeni, dünya görüşlerinin etkileşimi ve değerler dünyası alanlarında gerçekleşmesi” olarak ifade etmektedir (Kula, 2012, s.47).

Kültürlerarası yaşam biçimi ve çeşitliliği hem kültürün gelişimi açısından şans hem de sorun niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla demokratik ve hümanist bir kültür kavrayışının, kültürel sorunların çözümünde kültürün çok boyutlu ve çeşitliliğini tanıyan yaklaşımı etkili olmaktadır. Böyle bir kültür kavrayışı, olası çözüm yollarını kısmi veya bütünlüklü toplumsal gelişme içinde taşıyan, toplumun zenginleştiği bitimsiz bir kaynak olarak görür (Kula, 2012, s.47).

3.1.1 Kültürel süreçler

Kültürler toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi, toplum içerisinde de zaman içerisinde oluşmuş farklılıklar barındırmaktadır. Güvenç (1984), kültür kavramının değişkenliğini, devingen yapısını ve kendine özgülüğünü vurgularken, kültürü bir coğrafya haritasına benzetmektedir. Coğrafya haritasının, bir bölgeye ait coğrafi bilgileri, yolları, köy ve kent gibi yerleşimleri göstermesi gibi, kültür kavramının da “belli bir toplumdaki kültürel öğeleri, kuram ve süreçleri ve bunların karşılıklı ilişkilerini” temsil ettiğini dile getirmektedir. Güvenç (1984)’e göre, “kültür kavramını oluşturan kavramlar ve ilişkiler, yapılar ve değişkenler, tıpkı coğrafya haritasındaki yerler ve isimler gibi, gerçekten var olan şeylerin isimleri ya da soyutlamalarıdır” (s. 107).

Çizelge 3.1 : Kültürel süreçlerin tanımları (Güvenç, 1984, s.117).

<i>Süreçler</i>	<i>Tanımlar ve Açıklamalar</i>
Kültürleme (Enculturation)	Sosyal bilimlerdeki sosyalizasyon ya da geniş anlamıyla eğitim. Doğumdan ölüme kadar, bireyin, toplumun istek ve beklentilerine uyacak şekilde etkilenmesi ve değiştirilmesi.
Kültürel Yayılma (Difusion)	Belli bir toplumda, dıştan içe doğru ya da içten dışa doğru, maddi ve manevi öğelerin sürekli olarak yayılması.
Kültürleşme (Acculturation)	Kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden birey ve grupların, belli bir kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşim sonunda her ikisinin de değişmesi.
Kültürlenme (Culturation)	Belli bir toplumun alt-kültürlerinden, ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların, buluşması ve bir etkileşim süresi sonunda, asıl kültür ve alt-kültürlerde bulunmayan yepyeni bir birleşime varılması, ulaşılması.
Kültür Şoku (Culture Shock)	Bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin, yeni kültüre uyum yapmakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntı ve bunalımlar, gösterdikleri tepkiler
Zorla-Kültürleme (Trans-Culturation)	Bir kültüre mensup birey ve kurumların, başka ir kültür tarafından zorla değiştirilmesi.
Kültürel Özümseme	Bir kültürel sistemin başa bir kültürel sistemi, giderek, kendine benzetmesi, kültürel egemenliği altına alması.
Kültürel Değişme veya Kültür Değişmesi	Yukarıdaki bütün süreçlerin ve öteki kültürel etkenlerin bir birleşkesi olarak, toplumun bütünüyle veya bazı kurumlarıyla değişmesi ya da değişikliğe uğraması.

Kültür kavramında, aile, eğitim, sağlık, üretim, devlet vb. kurumlar, doğrudan gözlemlenebilen, ölçülebilen küçük, basit değişkenler değil, oldukça soyutlanmış genel kategorilerdir. Sosyal antropolog, kültürel çözümlemeler yaparken, bu genel kategorilerle değil, bu kurumların görünür ve gözlemlenebilir bölüm ve kesimleriyle inceleme yapmaktadır. Kültürün değişime uğramasında, kültürel süreçler ve ilişkiler, kültürün önemli araç ve gereçleri olarak ortaya çıkmaktadır (Güvenç, 1984, s.117).

Sosyal antropologların kültür kavramı altında konulara ve sorunlara, belli süreklilikler çerçevesinde bakması ve kültürel olguyu belli başlıklar altında sınıflandırması kültürel süreçler ile gerçekleşmektedir (Güvenç, 1979, s.129). Güvenç'in evrensel düzeyde kültürel süreçler kapsamında belirlediği kavramlardan kültürlenme (enculturation) ve kültürleşme (acculturation) sosyal antropologların incelediği en yaygın süreçlerdir (Çizelge 3.1).

Kültürlenme, UNESCO'nun Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde "insanoğlunun çocuk veya ergin olarak kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim süreci sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç-dışı tartışmalar" olarak tanımlanmaktadır (Güvenç, 1979'da atıfta bulunulduğu gibi).

Kültürlenme ve edilgen biçimiyle kültürlenme, genel anlamda, bireyin kültür tarafından ve kültür içindeki toplam eğitimi anlamını taşımaktadır. Bireylerin, içinde yaşadıkları kültürün istek ve beklentileri doğrultusunda toplam eğitimi ve kesintisiz süren kişilik oluşumu, genetik yapı, kültürlenme ve kültürel değişme arasındaki devingen etkileşmenin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (İzbul, 2004).

Güvenç (1984)'e göre, eğitim, kültürlenmenin "bilinçli, erekli veya istendik şartlamalarını" (s.132) içermektedir. Buna karşın, kültürlenme, bilinç-dışı, kendiliğinden, rastgele, bireysel öğretileri ve şartlanmaları da kapsamaktadır. Dolayısıyla, kültürlenme, hem eğitimin hem de öğrenmenin bir sonucudur (Güvenç, 1984, s.132).

Kültürel yayılma ise, Güvenç'in belirttiği tanımdan da anlaşılacağı gibi (Çizelge 3.1), kültür öğelerinin yayılma halidir. "Sürekli yayılma" ilkesi, coğrafyasal ya da toplumsal etkenler çerçevesinde belli akışım yönlerinde hızlanabilir ya da engellenebilir. Bu bağlamda, kültürel bir yeniliğin uygulanabilirliği, iklim ve çevre etkisi, kültürlerin kendi yapılarından kaynaklı seçicilikleri doğrultusunda şekillenmektedir (İzbul, 2004).

Önemli bir kültürel süreç olarak tanımlanan kültürleşme, kültürlenme sürecinin tersi bir süreci ifade etmektedir. "Kültürlenme insanoğlunun kendi kültüründen öğrendiklerinin tümü olduğu halde; kültürleşme insanın başka toplumlardan öğrendikleri veya bir toplumun diğerinden aldığı, edindiği öğeler ve farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesi" (Güvenç, 1984, s.133) olarak

tanımlanmaktadır. İki ya da daha fazla kültürel grubun etkileşim içinde olduğu bu kültürel süreç, gruplardan birisinin ötekine ait kültürel değerleri kabul etmesi, benimsemesi veya ortaya yeni bir kültürel değer çıkarması ile sonuçlanmaktadır. Ayrıca, kültürleşme modeli, gruplardan birinin baskın olması durumunda, kültürel etkileşimin her iki grubu da etkilediğini ve değiştirdiğini savunmaktadır (Güvenç, 1984, s.135). Güvenç, kültürleşme şartlarından bir diğeri olan difüzyonu ise, şu şekilde ifade etmektedir:

Kültürleşmenin, ikinci bir önkoşulu difüzyondur. İki ayrı kültürel sistem, doğrudan bir ilişki kurmasalar da, difüzyon yoluyla ve başka kültürler aracılığı ile birbirlerini etkileyebilirler. Kültürleşme, genel anlamıyla, başka bir kültürle ilişki veya alışveriş sonucu ortaya çıkan bir kültür değişmesidir. Yabancı ülkelerde uzunca süreler kalan birey ve gruplarda gözlemlenen değişimler, kültürleşmedir. (Güvenç, 1984, s.135)

Kültürleşme, “kültürel özümseme (assimilation)” sürecinin belli bir evresini ya da bireysel planda zorla yapılması ile ortaya çıkan “zorla kültürleme (trans-culturation)” sürecini kapsamaktadır. Güvenç (1984), Osmanlı Devleti’nin, Enderun Okulu’na aldığı Hrsitiyan çocuklarının vezir, sadrazam ya da paşa olarak yetiştirilmesini, Osmanlı açısından başarılı bir zorla kültürleme örneği olarak göstermektedir (s.135). Bu durum, kuvvetli kültürün zayıf kültüre kendi normlarını kabul ettirme ve dayatması ile mümkün olmaktadır.

Kendisini yabancı bir kültürün alışılmamış bilişsel ve iletişel ortamında bulan bireyin yaşadığı durum, “kültür şoku” olarak nitelendirilmektedir. “Evet’in hayır anlamına gelebildiği, etiketlerde yazılı fiyatların aslında pazarlığa bağımlı olduğu, randevu saatinde dışarıda bekletilmenin olağan karşılandığı, kahkahaların öfke anlamını taşıyabileceği” (Toeffl, 1972, s.12) kültür temelli durumlar, Batılı konukların çaresizlik ve kaybolmuşluk hissine kapılmalarına neden olabilmektedir.

Birey, kültür şoku durumunda, gerçek-ötesi bir dünyadaymış gibi, yitmişlik, soyutlanma, yalnızlık ve tedirginlik duyguları içerisinde, uyarıları algılayamadığı ve yorumlayamadığı bir konumda kendi içine kapanma eğilimindedir. Kitle iletişimi çağında, kendi toplumsal gerçekliğinin çok dışında bir toplumun uyarıcı bolluğu ile karşı karşıya gelen, farklı kültürün değer yargı ve davranışlarıyla hızlı ve yoğun bir biçimde yüzleşen bireyin kültür şoku geçirmesinin kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır (İzbul, 2004).

3.1.2 Çok kültürlülük

Farklı kültür ortamlarından gelerek birlikte veya yan yana yaşamak durumunda kalan insanlar açısından bakıldığında, kültürün önemi ve toplumsal işlevinin toplumun gelişmesi için, çok kültürlü yaşamının gerektirdiklerini karşılayacak biçimde belirlenmesi önem kazanmaktadır. Çok kültürlülük kavramı, kültürün gelişim eğilimlerini tehlikeye atmamak ve birinin diğerini yok etmesini engellemek, toplumsal kazanımların ürünlerini koruma çabasında olmak gereklilikleri ile ortaya çıkmaktadır.

Çok kültürlülük, Unat (2002) tarafından “homogen ve tek kültürlü ulus-devleti anlayışının terki” (s. 287) anlamında ifade edilmekle beraber ulus-devlet içindeki farklı grupların denetlenmesini ve farklı gruplar için politikalar üretilmesini gerektirmektedir. Çok kültürlülük politikalarından önce, “asimilasyon” ve “etnik çoğulculuk” yönelimleri etrafında şekillenen göçmenlerin yönetim şekli, süreç içinde, öncelikle hatalı varsayımlar sonrasında küreselleşmenin etkisiyle değişmiş ve artan etnik topluluk ve kurumlarla daha uyumlu hale gelmiştir.

Asimilasyon süreci, göçmenlerin kültürel özelliklerini devam ettiremediği noktada başlamakta ve bu nedenle “akültürasyon” (acculturation) olarak da tanımlanmaktadır. İkinci aşamada, göçmen grupların göç ettikleri ülkeye alışmasıyla yapısal asimilasyon süreci gerçekleşmektedir. Son aşamada ise, göçmenlerin kültürel olarak göç ettikleri ülkenin bir parçası olmaları kimliksel asimilasyonu oluşturmaktadır. Genel olarak bakıldığında, asimilasyon süreci, her türlü farklılığı eleyen ve bütün toplumu aynı değerler altında bütünleştiren yaklaşımı ile, kültürel ve davranışsal olarak tamamen ulus-devlete adaptasyonu ifade etmektedir. Diğer bir devlet politikası olan “etnik çoğulculuk”ta ise, göçmenlerin bağlarını ve farklılıklarını devam ettirebilecekleri, özel haklar yoluyla kültürlerini tanıyan bir siyaset uygulanmaktadır. (Varon, 2010, s.34)

Yukarıdaki alıntıda da bahsedildiği üzere, asimilasyon politikasının aynı toplum içindeki farklı yaşam alışkanlıklarını desteklemeyen anlayışı, azınlık bireylerin kendilerini gerçekleştiremedikleri bir düzeni zorlaması, yaşamın her alanına etkin olarak katılımlarını engellemesi farklı kültürlerin toplum içerisinde aşağı kültür olarak algılanmasına ve kültürün anti-demokratikleşmesine neden olmuştur.

Ulus-devletler küreselleşme koşullarında dünyada kültürel açıdan homogen toplumların var olamayacağını kabullenerek çok kültürlü bir toplumu kabullenme ve buna göre politikalar geliştirmeye yönelmiştir. Çok kültürlülük bu anlamda “farklı etnik kültürel kökenlere sahip toplulukların kendi özgün kimliklerini korumalarını

onaylayan bir model olarak, topluluklar üstü yeni tarz bir ulusal kimliğin şemsiyesi altında, her çeşit kültürel kimlikle yaşam alanı açar ve onları bu alanda varlıklarını korumaları için destekler” (Vatandaş, 2002, s. 17). Aynı zamanda, çok kültürlülüğün sunduğu olanakların toplumsal istikrarı ve uyumu sağlama hususunda olumlu anlamlarına rağmen asimilasyon politikalarının devamı niteliğini de taşımaktadır. Çünkü, “toplumsal uyum ve istikrar modeli arayışı içinde asimilasyondan başlayarak erime potasına kadar uzanan sürecin ardından çok kültürlülük de bu arayışların bir sonucu olarak gelişir” (Vatandaş, 2002, s. 18)

Çok kültürlü ortamın göçmenlere sunduğu fırsatlar açısından içeriğine bakıldığında, öncelikle kültürel farklılıkların hoşgörüsüyle karşılandığı, göçmenlerin her türlü kurum ve siyasette tam katılımının sağlandığı Jeffrey’nin de belirttiği üzere farklı, fakat eşit derecede değerli ırk ve etnik grupların toplamı olarak görüldüğü özgür bir toplum öngörüsü ortaya çıkmaktadır (Altınbaş, 2006). Çok kültürlü bir toplumda, kamusal alanda paylaşılan ortak siyasi kültür ile ortak kültürün yaşadığı özel alan birlikte varolmaktadır. Ortak alan azınlıkların olumsuz bir ayrıcalıkla karşılaşmadığı, eşitliğin sağlandığı bir alan olarak tanımlanırken, ikinci alanda “toplulukların kendi dilini konuşması, dini, ibadetlerini ve geleneksel aile yaşantılarını özgürce yaşayabilmesi söz konusudur” (Altınbaş, 2006).

Kent ile çok kültürlülük arasındaki ilişki, kent içinde farklı grupların kültürünü ne ölçüde yaşayabildiği ve ne kadar var edebildiği üzerinden yorumlanmaktadır. Kentteki belli etnik grupların tanınmasına yönelik çok kültürlülük politikaları, bireyin kamusal alandaki haklarına dayanmaktadır. Bu haklar, bireyin toplumda aktif bir katılımcı olmasını ve bireyselliğini toplum içinde yaşayabilmesini kapsamaktadır.

Hak ve özgürlüklerin öngörüldüğü çok kültürlü kentler, kimliklerin çatışma alanı, bölgesel mücadele, etnik anlaşmazlık ve ulusçuluğun zemini olduğu için, kent planlama ve yönetim uzmanları bu nosyonları çok kültürlülüğün ortaya çıkardığı sorunlarla birlikte ele almaktadır.

Sandercock (2004), çok kültürlülük politikasının işlevselliğinin ve başarısının kentlerin analizi ile sorgulanabileceğini dile getirmektedir. Kentlerin çok kültürlülüğe dönüşümü, mevcut sosyal yaşam ve “kentsel mekân”⁸ın, ev sahibi

⁸ Bu çalışmada, kentsel mekân tabiri ile, daha çok kentin kültürel yüzeyini yansıtan kamusal, yarı kamusal ve özel mekânlar, örneğin restoranlar, kütüphaneler, oteller, alışveriş merkezleri, kafeler,

bireylerin ve kendi kimliğini yeni katıldığı topluma tanıtmaya çalışan göçmenlerin mücadele alanı haline gelmesiyle sonuçlanmıştır (Sandercock, 2004). Farklı kültür ve insanların bir arada yaşadığı kentlerin karakterinde, mekân ve aitlik kavramları sürekli etkileşim halindedir.

Kentler yıllar boyunca, ekonomik krizlere, demografik parçalanmalara, kültürel baskılara, ideoloji ve politika temelli şiddete, savunmasız bir şekilde maruz kalmaktadır. Aynı zamanda kentler, çoklu etnik bağlantılara, kültürel ve sosyal merkezlere, politik söylem platformlarına, hareketlilik ve krizlerin potansiyel merkezlerine dayanan kentsel ve bölgesel ekonomilerin odak noktasında yer almaktadır. Kentler, bireylerin önemli dini ve kültürel sembollerini var edebildiği, gruplar arası samimiyet ve yakınlığın kurulduğu, buna karşılık azınlık grubun devlete itirazını gösterdiği bir sahne sunmaktadır. Birbirinden farklı kentsel yaşamların yakınlığı, kültürler arası fay hattında çekişmelerin yaşandığı bir kent ortaya çıkarmaktadır. Kent, modern toplumlar ile geleneksel kültürler, birey temelli ve toplum temelli ekonomiler, demokrasi ve otoriter rejimler, eski sömürgeci hükümetler ve yerel halk arasında bir geçiş alanı konumundadır. (Bollens, 2002)

Bollens'in vurguladığı üzere, kentin çok kültürlülük bağlamında üstlendiği misyon Almanya'daki Türkler'in yaşadığı kentsel mekânlar üzerinden algılanabilmektedir. Almanya'da Türkler özellikle entegrasyon sürecinde kent içinde kendilerine özel kentsel çevreler oluşturmuş ve kendi kültürel özelliklerinin bu kentsel çevrelerde okunabilirliğini sağlamışlardır. Kaya (2007)'nin gözlemlediği üzere, hem pratik hem de sembolik olarak Türkiye ve Almanya arasında kendilerine ait ulus-ötesi bir alan meydana getirmişlerdir. Türkiye'ye sık ziyaretler, her iki ülkede de yatırım planları, geride bıraktıkları evlere benzeyen düzeni yeni evlerinde de devam ettirme çabası, hem Alman hem de Türk medyasını takip etmeleri, her iki ülkeyi de içine alan bu ulus-ötesi alanın sürekliliğini sağlamaktadır (Kaya, 2007, s.3). Almanya'nın Berlin kentinde Kotbusser Tor ve Kreuzberg bölgesi, Türklere özel renk, ritim, kıyafetler, semboller, mimarisi, isimler, sesler, gelenekler ve imajları ile Türk mahallelerinin replikası niteliğinde ulus-ötesi bir alan örneği olmaktadır (Kaya, 2007, s.5).

kahvehaneler, eğlence yerleri, pastaneler, camiler, parklar, sokaklar, konut alanları, konut iç mekânları vs. gibi kentin gündelik yaşam kültürü üzerinde söz sahibi olan mekânlar kastedilmektedir. "Kent mekânları, bir örnek, homojenitesi olan mekânlar değildir. Her biri, işlevleri, iç mekân kurguları, mekânsal iklimi, sosyo-ekonomik düzeyi, entelektüel havası, mekân içi iletişim izleği, mekânsal sosyalite vs. itibarıyla farklılık/çeşitlilik arzederler" (Aytaç, 2007, s.200).

3.1.3 Kùltùrlerarası İletişim

Kùltùr ve iletişim kavramlarının birarada kullanımı, iletişimin kùltùrùn kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve kùltùrler arasındaki etkileşimi sağlamasında üstlendiği temel role dikkat çekmektedir. İletişim, kùltùrel dinamiklerin öğretilmesi, bilgi alış-verişinin gerçekleşmesi sürecinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Aynı şekilde toplum ve bireyi birbirine bağlayan kùltùr de, iletişim sürecinde kullanılan ifade biçimlerinin anlamlandırılmasında etkili olmaktadır. Kùltùrlerarası iletişim ise, farklı kùltùrlere mensup insanlar arasında etkileşim ve anlam aktarımları, yabancınn algılanması ve kùltùrel farklılıklarının gözetilmesi gibi konular çerçevesinde ele alınmaktadır (Kartarı, 2001, s.22).

Kavramsal olarak kùltùrlerarası iletişim ilk kez Edward T. Hall tarafından, iletişimdeki pratik etkileşimi ortaya çıkarmaya çalıştığı ve niteliksel araştırma yöntemlerini iletişim alanında kullandığı karşılaştırmalı kùltùr çalışmalarında kullanılmıştır (Kartarı, 2001, s. 30-31). Hall (1990), bu anlamda kùltùr ve iletişimi birbirinden ayrılmaz iki olgu olarak görmekte ve bu iki olgunun uluslararası göçler yoluyla karşılaşan ve birlikte yaşama durumunda kalan insanlar arasında en yoğun halini aldığını belirtmektedir.

Giddens, anlamlı, ahlaki bir düzen ve güç ilişkilerinin işleyişi olmak üzere üç önemli etkileşim üretiminden bahsetmektedir. Giddens, ‘dil’i iletişim aracı olmaktan öte, anlatılmak istenen, diyalog sırasında anlamın tesisini ve bağlamsal söz ve hareketlere ilişkin işaretlerin kullanılmasını sağlayan bir araç olarak görmektedir (İlbuğa, 2010’da atıfta bulunulduğu gibi).

Gündelik iletişim sürecinde bağlammın fiziksel özelliklerine gönderme yapılarak, öznelar arasında ‘üzerinde mutabık’ olunan bir dünyanın sürdürülmesi mümkün olur. Etkileşim kullanmakta yararlanan bir diğer önemli nokta ise, ‘mevcut duysal bir ortamın farkında olmak’ ve karşılaşmaların gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesinde kullanılan karşılıklı bilgi zeminidir; çünkü “en sıradan sözlü diyalogda dahi iletişimsel niyetin kavranabilmesi için genel bilgi stoku” gerekmektedir. Giddens’a göre toplumsal etkileşimde ‘yorumlama şeması’, anlamlandırma, güç ilişkileri temelinde olanak ve egemenlik gibi, ahlaki düzenleme, bu doğrultuda normlar ve meşrulaştırma toplumsal yeniden üretim süreçleri içinde etkileşim ve yapının birbirleriyle olan ilişkisine örnek oluşturur. (İlbuğa, 2010, s.165)

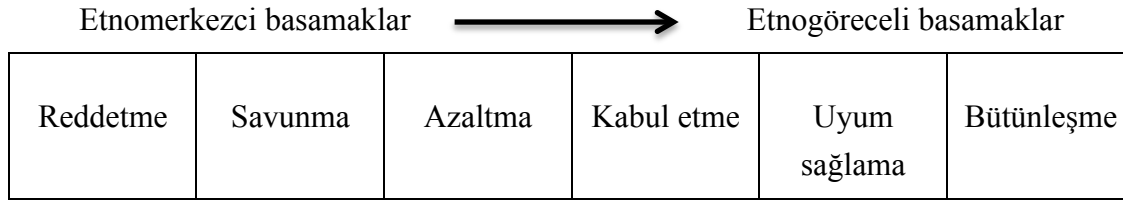
İlbuğa’nın Giddens’ın söylemlerine atıf yaparak belirttiği üzere, toplumsal etkileşimin karşılıklı, dinamik ve sürekli bilgi alış-verişi özelliği taşıması, bu sürecin doğru yorumlanabilmesi ve yeniden üretimine olanak sağlaması ile kùltùrlerarası

iletişim anlam kazanmaktadır. Kùltùrlerarası iletişim sùreci, kùreselleřmeye bağlı olarak sınırları ortadan kaldırması ve kùltùrleri birbirine daha yakın duruma getirmesi açısından oldukça ònem kazanmıştır. Farklı yaşam deneyimlerinden ve farklı kùltùrlerden gelen iki òznenin iletişimsel sùreci olarak ‘etkinlik’ ve ‘uygunluk’ olmak üzere iki ònemli kavrama vurgu yapmaktadır (Kartarı, 2001). Bu bağlamda, kùltùrlerarası iletişim “farklı kùltùrlerde fiziksel ve sembolik çevrelere yetişmiş insanlar arasında ‘etkin’ ve ‘uygun’ iletişimin kurulması” ile gerçekleşmektedir” (İlbuğa, 2010, s.174).

Kim (2002) ise, kùltùrlerarası iletişim kavramını açıklarken bilişsel, duysal ve davranışsal olmak üzere üç ònemli yeterlilikten bahsetmektedir. Kim (2002), bilişsel yeterliliği, gò edilen ùlkenin dili ve kùltùrünün beraberinde tarihi, kurumları, hukuk ve mevzuatı, inançlar ve sosyal davranış kuralları hakkında bilgi sahibi olmak olarak değerlendirmektedir. Duysal yeterliliği ise, ev sahibinin ve yabancılardan sevinç, heyecan, mizah, başarı, gùzellik gibi duysal ve estetiksel deneyimlerindeki ortaklığı olarak ifade etmektedir (Kim, 2002). Davranışsal yeterlilik, ev sahibi kùltùr içerisindeki farklılıklara karşı sòzel ve sòzel olmayan davranış kalıplarını tanımlamaktadır.

Kim’in de belirttiği üzere, kùltùrlerarası iletişim sadece bilgi dùzeyinde gerçekleşmemektedir. Kùltùrlerarası iletişimin olumlu yònde seyretmesinin, bu üç ònemli yeterliliğin hem gòmenler hem de ev sahibi toplum tarafından sağlanması bağlı olduğu gòrùlmektedir. Ònyargıların ve geçmişten gelen òėretilerin geçerli olduğu iletişim sùrecinde, birçok yanlış anlama, algılama ve iletişim kazaları doğmaktadır. Òzellikle uluslararası gò òrneklerinde, ev sahibi toplumun, òtekileřtirme yanlışına dùřtüėù, empatiten tamamen uzak bir tutum sergilediği gòrùlmektedir.

Kùltùrel uyumun tam anlamıyla gelişmesi, Bennett (1998)’in kùltùrel uyumu aşamalar halinde gòsterdiėi gelişim sùrecinde kùltùrlerarası iletişimin etkinliğine bağlıdır (şekil 3.2). Bennett (1998), kùltùrel uyumu bir takım gelişimsel basamakları olan ve kùltùrel başkalıkları, farklı perspektiflerle yorumlayan bir model olarak sunmaktadır. Bu basamaklar, bireyin sırasıyla reddetme, savunma, azaltma, kabul etme, uyum sağlama ve son olarak bütùnleřme evrelerinden meydana gelmektedir (s.16).

Şekil 3.2 : Kültürlerarası duyarlılık gelişim modeli (Bennett, 1998).

Kültürel uyumun sağlanması, Bennett’e göre, kendi kültürünü dünyanın merkezine koyan, diğer kültürleri değersiz sayan ve bütün değerlendirmelerde kendi kültürünü esas alan ‘etnomerkezci’ anlayıştan, bu anlayışın tam tersini ifade eden, diğer kültürlerle etkileşimi kültürün gelişimi olarak algılayan ‘etnogöreceli’ anlayışa doğru gelişen bir sistem ile ifade edilmektedir (Aksoy, 2012’de atıfta bulunulduğu gibi). Sistemin ilk aşaması, ‘reddetme’ kültürel farklılıkları yorumlayamayan ve bu farklılıkları ‘stereotip’ bir bakış açısı ile önceden edindikleri bir veya iki özelliği bilgi olarak sayan bireyleri temsil etmektedir (Kartarı, 2001, s.185). ‘Savunma’ basamağındaki bireyler, kültürel farklılığı daha fazla yorumlayabilmelerine rağmen olumsuz değerlendirmeler yapmakta, ‘biz’ ve ‘öteki’ kutuplaşmasına zemin hazırlamaktadırlar. ‘Azaltma’ aşamasında ise, bireyler kültürel farklılıkları kendi baskın kültürleri altında eritmeye çalışırken, ‘kabul etme’ basamağındaki bireyler farklı bir kültürü tanımaktan zevk almakta ve farklılığa daha esnek bir perspektiften bakmaktadırlar (Aksoy, 2012, s.300). ‘Uyum sağlama’ bireylerin farklı kültürler ile empati kurabilmesini gerektirirken, son aşama bütünleşme ise “bireylerin kendilerini kültürlerarası ya da çok kültürlü “ (Aksoy, 2012, s.301) olarak tanıtabildikleri bir aşamadır. Uluslararası göç hareketlerinde, bireyin bu gelişim evrelerini yaşıyor olmasının, kültürlerarası iletişim anlamında kendilerini geliştirmeleriyle doğru orantılı olduğu görülmektedir.

Kültürlerarası iletişim kültürel uyumun gerçekleşmesine olanak tanıyan, iki farklı kültür arasında yeni iletişim alanlarının doğmasını sağlayan, kültürlerarası bağlantıları güçlendirerek iki kültürü de kapsayan ortak kültür malzemeleri yaratan bir rolü üstlenmektedir. Bu kültür malzemeleri özellikle kentlerde, insanların iletişimini ifade eden kent dokusunda ve kullanımlarda ortaya çıkmaktadır.

Kentler, kültürlerarası buluşmaların bir merkezi konumundadır. Çoğulcu ve demokratik bir kent bireyi, kent deneyimleri ve demokratik sürecin yenilikçi uygulamaları ile meydana gelmektedir. Kültürlerarası iletişim, kentsel çevrenin oluşumunda, yerleşimin değişken ve hareketli kaynaklarında somut hale gelmektedir.

Bu bağlamda, kentler, kültürlerarası diyaloga izin veren, daha iyi şartlarda tetikleyen kapsayıcı ve demokratik çevreler yaratma işlevi görmektedir. Kentsel çevre, kapsama, entegrasyon ve çeşitlilik temalarının içiçe geçtiği bir ortam sunmaktadır. Çok kültürlülükten kültürlerarası bir kent ortamına geçişin olasılığı, kültürün yaratıcı ve yaşam tarzını şekillendirici yönünü önemsemek ile ortaya çıkmaktadır (Bekemans, 2007). Bu anlamda Stavenhagen kültürün üç fonksiyonuna vurgu yapmaktadır: Kültürün değerli bir yerel kimlik olarak küreselleşmenin yarattığı bozulmalara karşı korunması, kültürün ticari bir algıyla kültürel sermaye ve ekonomik gelişimin kaynağı olarak yeniden yapılandırılması, kültürün bir takım normlarla yerel toplulukları zenginleştirmek ve sosyal, ekonomik değişim amaçlı iyi ilişkilerin sağlanmasında bir köprü olmak üzere kıymetlendirilmesi (Bekemans, 2007).

Kültürün üç önemli işlevi arasındaki dinamik ve interaktif süreçler, hem toplum içindeki farklı kültürlerin biraradalığını sağlamakta, hem de kültürler arasında açık ve etkileşimli, mutualist bir iletişim kurmaktadır (Bekemans, 2007). Bekemans (2007), çok kültürlü bir aradalıktan kültürlerarası diyaloga kavramsal değişimin, tüm vatandaşların katılımcı olduğu demokratik bir sistemi doğuracağını ifade etmektedir.

3.1.4 Ulus-ötesi kültür

Küreselleşme koşullarında, dünyada kültürel açıdan homojen toplumların varlığını savunan anlayışlar anlamını kaybetmektedir. Popp, günümüzde insanların tek bir yöne, saf din öğretisine ya da ulusallığa ait olmaya indirgenemeyeceğini, bu indirgemenin hatalı olduğunu belirtirken, kimliği de dinamik bir kategori olarak görmekte ve ulus-ötesi bir kimliğe sahip olmayı Amin Maalouf'tan yaptığı bir alıntıyla açıklamaktadır (İlbuğa, 2010'da atıfta bulunulduğu gibi). Lübnan'da doğan ve Fransa'da yaşayan Amin Maalouf'a seyahatleri sırasında, kendisini Lübnanlı mı Fransız mı hissettiği sorulduğunda "hem öyle hem böyle" olarak yanıtlamıştır. Maalouf, onun kimliğini belirleyen ölçütün, birden fazla kültürel norm sınırlarından hareket etmesi olarak görmektedir (İlbuğa, 2010, s.169).

Ulus-ötesi topluluklar bölümünde değinildiği üzere, ulus-ötesi kavramı, Hugger'in tanımıyla "insanlar ve kurumlar arasındaki siyasal, kültürel ve ekonomik bağların, bu ilişkiler içinde mekânsal kimliklerin ve kolektif oluşumların ağırlığını kaybederek,

sınırlar ötesinde yeni ait olma olanaklarının yaratılmasıdır” (İlbuğa, 2010’da atıfta bulunulduğu gibi).

Küreselleşmenin etkisinde, toplumların doğrudan kişiler arası ilişkilere dayanan bağımlılıklarından kurtulmaları ile, belli bölgesel limitler içerisindeki ihtiyaçtan doğmuş kültür de, sınırlar ötesinde farklı boyutlar kazanmaktadır. Yerel olana sahip çıkma mücadelesi, sürdürülebilir bir toplumun öncelikli koşulu olmaktan çıkmış ve böylece kültür, toplumlar ile birlikte ulus-ötesi alanlar oluşturmaya başlamıştır (Kennedy ve Ruodometof, 2001, s. 28). Birçok toplumbiimcinin (örn. Vertovec ve Ghon, 1999; Smith ve Guarnizo, 1998; Vertovec, 1999; Portes, 1999) savunduğu üzere, iletişim teknolojilerinin ve toplu taşımacılığın yeni formları, uluslararası göçmenlerin, kendi memleketleri ile ev sahibi ülke arasında ulus-ötesi bağlantıların sürekliliği için fırsatlar sunmaktadır (Smith, 1998, s. 213). Ulus-ötesi kültür, küresel ölçekte işleyebilen belli inançları, belli ekonomik yatırımları ve belli dokuları oluşturmaktadır (Kennedy and Ruodometof, 2001, s. 29). Kültürün, insanların ve ekonomik kaynakların yer değiştirebiliyor olması, sosyal ilişkilerde belli uluslar, sınırlar ve kimliklerin olmadığı durumları tanımlayan yersizleşmeyi doğurmaktadır (Appadurai, 1990).

Ulus-ötesi alanlar, uluslararası hareket hâlinde olan birçok insanın, kültürel, sosyal, politik ve ekonomik bağlamdaki yaşamlarını yapılandırmaktadır. Farklı kültürler ile etkileşim, birbirinden farklı birçok kültürel alan içerisinde gerçekleşmekte ve dönüşerek yeni kültürel normlar meydana getirmektedir. Genellikle spor ve boş zaman aktiviteleri, yaşam tarzları ya da iş çevresi gibi alanlardaki ilişkiler ve bağlantılarla şekillenmektedir (Kennedy ve Ruodometof, 2001, s. 26). Ulus-ötesi kültür kapsamındaki bireyler ve gruplar, bazı çoklu ve benzer küresel etkilerin altında kalmaktadırlar. Etkinin kaynakları “küresel ekonomi, kitle iletişim araçları, dünyanın birçok yerinden gerçekleşen kültürel akış, turist, katılımcı ya da ticari temsilci olarak büyük çaplı yer değiştirmeler” olarak değerlendirilmekle beraber bu etki “ürünler, bilgi, fikir, değer yargıları, ticari yönlendirmeler” ile gerçekleşmektedir (Kennedy ve Ruodometof, 2001, s. 27).

Moderniteyi irdeleyen Appadurai (2000)’ye göre, ulus-ötesi topluluklar, küresel olanı yorumlamak suretiyle yerel kültürleri kendine has özellikleri açısından yeniden tanımaya olanak sağlamaktadır (s.190-191). Unat, Appadurai’nin küreselleşmeyi sağlayan mekânları ve özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır:

Etno-mekân: İçinde yaşadığımız dünyayı değiştiren insanların (turist, göçmenler, mülteciler, hareket hâlindeki insan grupları) oluşturduğu mekân.

Tekno-mekân: Yüksek ve düşük, mekanik ve enformatik teknolojinin kapalı sınırlarını bile aşacak yaygınlıkta ve hızda akışının yarattığı mekân.

Finans-mekân: Uluslararası piyasa işlemlerinin görüldüğü mekân.

Medya-mekân: Gazete, dergiler, TV istasyonları, film stüdyoları gibi iletişim araçlarının elektronik olarak üretildiği ve yayıldığı mekân.

Fikri-mekân: İdeolojilerin ve fikirlerin, özellikle özgürlük, refah, haklar, egemenlik, temsil ve demokrasi gibi kavramların yayıldığı alan. (Unat, 2002, s. 292)

Ulus-ötesi kültürün getirdiği bir diğer değişim ise, bu alandaki bireylerin, yepyeni kültürel alanlar yaratarak politik söylemlerini ifade edebilmeleridir. “Çevre sorunları, insan hakları, kadın sorunları” gibi birçok alanda gerçekleştirdikleri kültürel aktiviteler, hem kendi memleketlerinin, hem de göç ettikleri ülkelerin kültürünü yansıtmakta ve çoğu zaman protesto işlevi de üstlenmektedir (Unat, 2002, s. 291). Kaya (2000)’nın, Berlin’deki Türk gençliğinin müzik tarzına yönelik analizinde, Cartel ve Azize-A gibi müzik grupları öne çıkmaktadır (s. 156-157). Azize-A, müziğine yüklediği anlamı şu şekilde açıklamaktadır:

Ben, insanlara Türk kadınının daha farklı yetenekleri ve özellikleri olduğunu anlatmak istiyorum. Benim amacım, bizlerin sürekli kafasında olan “Biz Türk müyüz, yoksa Alman mı?” sorusunu ortadan kaldırmak ve bizlerin çok kültürlü ve kozmopolitan insanlar olduğumuzu haykırmaktır. Ben, bizlerin iki sandalye arasında oturmadığımızı, aksine o iki sandalye arasında bulunann üçüncü sandalyede oturduğumuzu anlatmak istiyorum (Kaya, 2000, s. 156-157).

Bireyin iki ya da daha fazla sınırı aşarak toplumsal, kültürel yeni alanlar geliştirmesi ve bu kültürel alanların hayatının kaçınılmaz bir parçası haline gelmesi, ulus-ötesi kültürü daha da ivme kazanan ve araştırmalar gerektiren bir sürece sokmaktadır. Ulus-ötesi kültürel kimlikler kazanmış bireylerin artması, ulusal kültür kavramının bu süreçten büyük ölçüde etkilenmesi gibi sosyal süreçlerin toplum yapısını değiştirdiği gerçeğinin, göç alan ülkeler tarafından değerlendirilmesi zorunlu hâle gelmiştir.

3.2 Mekânsal Dönüşüm

Bütünlüğü oluşturan kentsel yapıya bakıldığında gözlenen nesnenin tüm öğeleri arasında algılanan uyum onun güzelliğini yansıtmaktadır. Fiziksel yapı, imajı belirleyen en önemli

karakter olmasına rağmen, bu yapıyı oluşturan, dinamik sosyo-kültürel kimlik, kenti bir bütün haline getiren öğedir. Kent bütünü kimliği ile özdeşleşmektedir. Tutum, davranış, gelenek ve göreneklerden, ifade tarzından, değer yargılarından, kurum ve örgütlerden oluşan ve bütün bu faktörlerin zamanla birbirine kaynaşmasıyla meydana gelen sosyo-kültürel kimlik anlamını kentsel mekâna birebir aktarabildiğinde, yaşayan bir kentten bahsedilebilmektedir (Öztürk, 2008, s.125).

Öztürk'ün vurguladığı üzere, toplumun kültürel yapısı ve kentsel yapısı arasındaki tutarlılık ve uyum kentsel yaşamı büyük ölçüde etkilemektedir. "Kent yaşamı bünyesindeki bireyleri ister istemez bir ilişki sisteminin içine aldığından önce kentin fiziksel yapısını oluşturan doğası, tarihi eserleri, binaları, caddeleri, sokakları, ibadet yerleri, alışveriş (ticaret) ve eğlence merkezleri kent toplumunun doğal üyesi olan bireyi birincil derecede etkileyen maddi kültür unsurlarıdır" (Altıntaş ve Eliri, 2005). Maddi kültür öğelerinin yanında, manevi kültürü besleyen kitle iletişim araçları bireydeki kentlileşme hissini ve aidiyet duygusunu arttırarak maddi kültür öğelerinden faydalanmaya ve ileri boyutta bu öğeleri dönüştürmeye başlamaktadır. Kentte özellikle kütle kültürünü temsil eden sokak ve caddelerdeki ofisler, yazılar, grafitiler, reklam panoları, farklı yemek ürünlerinin servis edildiği oturma ve yemek birimleri, konser, sinema ve değişik eğlence yerleri kente çok kültürlü bir kimlik kazandırmaktadır (Altıntaş ve Eliri, 2005).

Kentsel mekânın işlevselliği, yapı olarak ifadesi, kullanılabilirliği toplumun kültürel özellikleri ile şekillenirken tam tersi olarak bireyin yaşama standartlarının belirlenmesi, kültürünü devam ettirebilmesi kentsel mekânın niteliği ile ilişkilidir. Birbirini karşılıklı olarak etkileyen kentsel mekân ve birey arasındaki ilişki uluslararası göçün kent içinde meydana getirdiği mekânsal olarak izole edilmiş, yabancılaşmış bölgelerde olumsuz yönde bir boyut kazanmıştır. Uluslararası göç hareketleri kentteki mekânsal ayrışmaları derinleştiren etkilerde bulunurken yoksulluğun da aynı şekilde yoğunlaşmasına ve belli kesimlerin kentsel hizmetlerden ve altyapıdan yoksun kalmasına sebep olmaktadır (Yenigül, 2005, s.282). Böylece, kent içinde göçmenlerin fazla olduğu bölgeler kozmopolit ve devingen yapılarıyla kente yeni göç edenleri çekmekte ve bu kent bölgeleri göçmen mahalleleri olarak belirmektedir (Göktürk, 1999, s.113). Göç alan ülkelerde, uluslararası göç ile gelen göçmenlerin kentte mekânsal kalıplar oluşturmaları, kentlerin dağınık ve kontrolsüz büyümesine ve dönüşmesine neden olmaktadır.

Yoğun olarak gerçekleşen göçler, iş ve konut talebi başta olmak üzere kentlerde birtakım sorunlar doğurmaktadır. Yenigül (2005)'ün de ifade ettiği üzere “nüfusun hızla artmaya devam etmesi, yükselen bir konut talebine paralel olarak arsa spekülasyonunu yaratmakta ve sınırlı olanaklara sahip çok sayıdaki göçmeni kentin dış bölgelerine ya da düşük standartlı alanlara yerleşmeye zorlamaktadır” (s.282).

Göç alan ülkelerde, toplumlar tarafından değişik biçimlerde uygulanan mekânsal ve bölgesel kısıtlamalar toplumsal ilişkiler bağlamında belli farklılaşmalara ve yabancılaşmalara yol açmaktadır. Mekânsal ayırımda en belirgin özellik "ayrılanlarla ayrılanlar arasındaki iletişimin ya tamamen yasaklanması ya da kısmen ve farklı biçimlerde kısıtlanmasıdır" (Tekinalp, 2005). Mekânsal olarak yabancılaştırma kentsel mekânın kullanımını ve yoğunluğunu değiştirmekte ve böylece kent içerisinde niteliksiz alanların oluşumuna neden olmaktadır.

Kentsel çevre ve özellikleri ekonomik, sosyal, politik ve kültürel gelişimi teşvik anlamında önemli bir rol üstlenmektedir. Kentler, toplumlar arasındaki entegrasyon, eklemlenme ve çeşitlilik süreçlerinin yaşandığı bir zemin niteliğindedir. Bekemans (2007)'in vurguladığı üzere, “Ten Century of the City” isimli makalede kentselliğin dört önemli boyut çerçevesinde şekillendiği ifade edilmektedir; sürdürülebilir gelişim (entegrasyon, birleşme ve zamanın niteliği), yoğunluk (ölçek ve kapsam), çeşitlilik (çok kültürlülük, kültürel çoğunluk ve karmaşık yapı), demokrasi (farklı taraflar arasında iyi yönetim ve katılım). Bu boyutlar kentsel mekânın kalitesini ve yaşanabilirlik seviyesini önemli ölçüde etkilemektedir. Kentsel çevre, etnik kültürlerarası iletişimin gelişebildiği bir kent demokrasisinin izin verdiği ölçüde kendine uygun normları yaratmaktadır (Bekemans, 2007). Bu nedenle, kent politikaları kentin yenilenen çehresine, değişen ihtiyaçlarına, mekânsal çözümlerine cevap verebilen, alternatifler sunabilen özellikler taşımak durumundadır.

Bekemans (2007)'a göre, kentsel politikalar ekonomi, siyaset, toplum ve kültürün çok katmanlı çerçevesinde yenilenmiş kent mekânları yaratma rolünü üstlenmektedir. Bu politikalar global yerel stratejiler, mekânsal birleşme planlama, mekân içinde ve çevresinde nitelikli yoğunluk, çok kültürlü kimlikler içinde kültürel çeşitliliği ve kolaylığı yaratma, kültürel dayanışma, sosyal adalet ve kültürel çeşitliliği garanti altına almaya kadarki bütün ihtiyaçları karşılamak durumundadır (Bekemans, 2007).

Kent içindeki ayrışmalar ile şekillenen kentsel mekân daha somut örnekler ile sosyal, ticari ve özel yaşam alanları üzerinden incelenmektedir.

3.2.1 Sosyal alanlar

Uluslararası göç kentin mekânsal dönüşümü bağlamında, kent politikalarında toplumun huzurunu ve demografik yapısını korumak amaçlı kontrol altına alınması gereken bir güvenlik mevzusu olarak görülmektedir. Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerdeki birçok kentte ve değişken ekonomilerde, yoksul mahalleler ve düzensiz yerleşimler genellikle uluslararası göç ile belli bir ülkeden gelen göçmenler tarafından oluşturulmuştur (Balbo ve Tuts, 2005). Bu mekânsal dağılım hem yerelde ayrıştırıcı tutumlardan hem de göçmen toplulukların bağımsız hareketlerinden kaynaklanmaktadır (Balbo ve Tuts, 2005).

Göçmenlerin sosyal, kültürel ve dinsel öğretilerinin farklı olması mekânsal olarak da göçmenlerin ev sahibi ülkeye entegrasyonunu zorlu bir süreç haline getirmektedir. Yeni gelen her göçmen topluluğu, yerel kuruluşların göçmenlere nitelikli sosyal alanlar sağlama konusundaki isteksiz tavrından kaynaklı kendi topluluğunun arasında olmayı tercih etmiştir.

Uluslararası göçmenler kendilerine ait sosyal kurumlar, değerler ve normlarla örülü bir sosyal çevre yaratmışlardır. Bu çevre onlara, azınlıklara karşı dışlayıcı politikalar uygulayan devlet karşısında olumlu ve dirençli bir siyaset geliştirme yönünde gerekli olan cesareti sağlamaktadır (Kaya, 2000).

Almanya'da Berlin şehrindeki bazı bölgeler bu çerçevede sosyal alanların mekânsal dönüşümüne örnek olarak gösterilmektedir. Berlin'in Duisborg-Marxloh bölgesi ulus-ötesi bağların ve uygulamaların tüketim ve sosyalleşme alanları ile mevcut planlamayı değiştirdiği bölgelerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Marxloh'daki en yaygın sosyalleşme alanları "çay salonu" olarak bilinen ve Türk göçmenlerin Türkiye'de "kıraathane" fonksiyonunun bir benzeri olarak açtıkları ortak toplanma mekânlarıdır (Şekil 3.3). Marxloh'daki çay salonları genellikle erkek göçmen popülasyonuna hitap etmek ile birlikte yine onlara yönelik televizyon kanallarının açık olduğu, oyunların oynandığı ve Türk gazetelerinin bulunduğu bir ortam sunmaktadır (Ehrkamp, 2005). Çay salonları bazı haftasonları kendi evlerinde olmayan kanallarda gösterilen Türk futbol maçlarını toplu olarak izlenmesi için ortam yaratmaktadır. Çay salonlarının diğer bir özelliği ise, göçmenler arasındaki

farklı gruplara hitap etmesi nedeniyle Türk göçmenler arasında heterojen bir doku oluşturmaktadır (Ehrkamp, 2005). Ehrkamp (2005)'a göre, bazı çay salonları sadece belli bir futbol takımının fan klüpleri ve spor klüpleri ile ilişkili iken, bazıları Türkiye'den geldikleri bölgeden referans almaktadır. Örneğin "Karadeniz" isimli bir çay salonu, sadece Karadeniz'den gelen Türk göçmenlere hitap etmektedir.

Şekil 3.3 : Berlin'de Türk çay salonu girişi (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Almanya'da Türk göçmenlerin yaşadığı Kreuzberg 36 bölgesi, geçmiş ile geleceğin ve "orada" (anavatan) olma hissiyle burada olma gerçeğinin bir arada yaşanabildiği modern bir kentsel alan görünümü sergilemektedir (Kaya, 2000). Kreuzberg'deki çay salonları da 1970'li yılların Türkiye'si'ne yolculuk yapan bir zaman tüneli niteliğinde olup orta yaşlı ve orta yaşın üstündeki erkeklerin giyim tarzları yönünden de söz konusu dönemin Türkiye'si'ne tanıklık etmektedir (Kaya, 2000). Bu yönüyle Kreuzberg, Almanya'ya göçün başlangıcından bu yana değişmeyen kültürün dönüştürdüğü en önemli sosyal mekân örneklerine ev sahibi olmaktadır (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 : Berlin'de Türk çay salonu (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Kreuzberg'de, çay salonlarının yanında muhafazakar eğilimli bazı dernek ve cemaatlerin ofislerinin bulunması, Türk azınlıkların arasındaki kültürel farklılığı gözler önüne sermektedir. Galata Köprüsü olarak bilinen köprünün üstünde Emek, Barış ve Özgürlük Bloğu'nun ofisi ve Alevi cemaatinden erkeklerin uğradığı çay salonları bir arada bulunmaktadır (Kaya, 2000, s.82).

Kreuzberg'in önemli addedilebilecek, hem Türk hem de Alman gençleri tarafından çok bilinen ve ziyaret edilen Adelberg Caddesi, daha çok “hip-hop”⁹, rock ve techno gençliğine yönelik kafe, kitapçı ve müzik satış mağazalarını içermektedir. Zaman zaman belli kültürel gruplar tarafından düzenlenen karnaval, festival ve konserler, çok kültürlü izleyici ve katılımcı içerikli olmasına karşın, Türk göçmenler bu eğlencelere daha çok seyirci olmayı tercih etmektedirler (Kaya, 2008).

⁹1970'lerde, Amerika'da ortaya çıkan ve kentsel gettolarda yaşayan azınlığın eğlenmek ve problemlerini ifade etmek için oluşturduğu bir kültür ve yaşam tarzıdır (Wikipedia). Almanya'da ise, arabesk müzik türüyle harmanlanarak sıradışı örneklerinin yaratıldığı hip-hop kültürü, “aslında Almanların kendi iç dünyalarındaki çelişkilerin ve açıkça ifade etmeseler de kaynağını görmezden geldikleri, değişmeceli toplumsal dönüşümün getirdiği bir sorun” olmaktan ziyade bir zenginlik olarak ortaya çıkmıştır (Çakır, 2009, s.93).

Şekil 3.5 : Kreuzberg’te Bethanien isimli eski orta çağ yapısı (Url-2, 1845-47).

Sosyalleşme alanları, sosyal dernek ve kuruluşların yanında kentsel mekânın dönüşümünde dış mekân ve tarihi mekânların kullanımı da önem arz etmektedir. Kentsel mekâna göçmenlerin getirdiği çehre, yaşama alanı içinde oluşturulan sosyo-kültürel yapılanmalara ve azınlıklar tarafından kamusal alanların kullanımına göre biçimlenmektedir. Yine Kreuzberg örneğinden gidilecek olursa, "Bethanien" (Şekil 3.5) ismiyle bilinen ortaçağ kalesini anımsatan ve eski bir hastane olan tarihi yapı, Türk göçmenler tarafından kültürel etkinliklere hizmet vermek amacıyla kullanılmaktadır. Kaya (2000)'nin betimlediği üzere, "bu yapının içinde bir sanat okulu, Türkçe yayınların yer aldığı Namık Kemal Kütüphanesi, bir müzik okulu, küçük bir matbaa ve bir eğlence merkezi bulunmaktadır" (s.84). Özellikle Namık Kemal Kütüphanesi, Türkçe günlük gazete, haftalık dergi ve Türkçe yazılmış bilimsel ve edebi çalışmaları sunması açısından göçmenler açısından önemlidir (Kaya, 2000).

Almanya’daki Türk göçmen toplumunda öne çıkan diğer bir sosyal ve kamusal mekân örneği, gençlerin gündelik yaşamlarının önemli bir parçası olan gençlik merkezleridir. Kaya (2000)’nin özellikle Türk “hip-hop” gençliği ile özdeşleştirdiği gençlik merkezleri, “gençlerin aile baskısından ve dışarıdaki dünyanın olumsuzluklarından biraz olsun uzak kalabilecekleri, onur, saygı ve dostluğun hakim olduğu yerler olma özelliğini gösterirler” (s.113). Bu mekânlar, gençlerin birlikte

yemek yaptıkları, birlikte eğlendikleri ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı birbirlerini korudukları alternatif bir aile sunmaktadır (Kaya, 2000, s.113).

Şekil 3.6 : Berlin'deki Şehitlik Cami (Url-3).

Almanya'daki sosyal alan örneklerinden en önemlilerinden biri de, Türklerin dini ibadetlerini toplu halde gerçekleştirdikleri camilerdir. Camiler, dini kimliklerine önem veren ve onları yaşadıkları kente ait hissettirecek en önemli sosyal alanlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır (Ehrkamp, 2005, s.354).

Almanya'da, ibadethane yapımı, Müslümanların karşılaştığı zorlu ve sorunlu bir süreç olup, belli yönetmelikler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Doğan (2008), Almanya'daki ibadethane mekânları üzerine yaptığı araştırmasında, camilerin inşa edildiği mahallelerde, İslâmlaşma korkusu nedeniyle resmi dairelerin ve mahalle sakinlerinin engellemeleri ile karşılaşıldığını belirtmektedir (s.7). Bu nedenle, Alman mahkemelerinde birçok dava açıldığını ifade eden Doğan (2005), Berlin'deki Şehitlik Cami'nin de böyle bir süreçten geçtiğini ve özellikle minare yüksekliği ile

ilgili belli kurallara uyulmadığı gerekçesiyle bir süre inşasının durdurulduğunu söylemektedir (s.7), (Şekil 3.6). Doğan'ın da vurguladığı üzere, ibadethane yapımı kanunen birçok zorlukla karşılaşılmasına neden olsa da, Türklerin mekânsal anlamdaki en büyük dönüşümlerinden biri olmaktadır.

3.2.2 Ticari alanlar

Sassen'in belirttiği üzere, metropollerde göçmen topluluklar tarafından yürütülen uzmanlaşmış hizmet sektörleri, bireysel yatırımlara en yüksek oranda kar sağlayan yapı ya da araçlardır (Unat, 2002). Dolayısıyla göçmen toplulukların kendi ülkelerine özgü ürünleri tercih etmeleri etnik dükkân sahiplerinin kendilerine bağlı bir tüketici gurubu oluşturarak yaygınlaşmalarını sağlamaktadır.

Diğer yandan bu dönüşen, göçmen nüfusun yoğun olduğu kentsel kesimler, düşük ücretli, itibarsız, el emeğine dayalı, çekici olmayan işlerin yoğunlaştığı etnik kesimler haline gelmektedir. Ev sahibi toplum ile iletişimi zayıfladıkça göçmen topluluklar kendi kültürlerini, kimliklerini ve iç dayanışma ilişki ağlarını olduğu gibi muhafaza etmek sureti ile ekonomik başarıya ulaşma yolunu seçmek durumunda bırakılmışlardır. "Bir etnik grubu oluşturacak sayıda göçmenin bulunduğu ve yeterli sermaye ile işgücünün de sağlanabildiği ortamlarda etnik işletmeler, gelişme olanağı bulan iklime kavuşmaktadırlar" (Unat, 2002). Bu bağlamda farklılaşan kentsel mekân olarak Los Angeles'te ortaya çıkmış olan "Korea Town" ve San Fransisco'nun "Chinatown"u (Şekil 3.7) Berlin'deki "Küçük İstanbul"¹⁰ bulundukları bölgeyi ticari etnik işletmeler ile yeniden yapılandırmaları açısından örnek teşkil etmektedir (Unat, 2002). Örneğin Berlin'deki Türkler, "elde ettikleri çalışma izni ya da yerli bir patronla ortaklık kurmak sureti ile, özellikle gıda malzemeleri, sebze, meyve satışı ve lokantacılığı içeren bölümlenmiş bir iş piyasası yaratmışlardır" (Unat, 2002).

¹⁰Almanya'da, Kreuzberg 36 bölgesi, ilk bakışta küçük bir İstanbul olma izlenimi yaratmaktadır. Kaya (2000), modern diasporik bir mekân olan Kreuzberg'i, işaretleriyle, duvarlarındaki yazılarıyla, uçuşan sözcükleriyle, müziğiyle, yiyecekleriyle, tartışılan siyasi konularıyla ve daha pek çok benzer yanlarıyla" (s.77) İstanbul'a benzetmektedir.

Şekil 3.7 : San Fransisco, Chinatown, fotoğraf: Stephen Bay (Url-4, 2009).

Bazı kentlerde ise bu etnik işletmeler, yerel halkın ilgi gösterdiği, özellikle başka kültüre ait yemek tatmak ya da o kültüre ait orjinal ürünleri bulmak için alışveriş yapmak amaçlı ziyaret edildiği turistik alanlar haline dönüşmektedir. Amerika'daki kültür değişim süreci ve iş adamlarının bu farklı kültür ürünlerini turistik amaçlı tanıtımları ve kazanç sağlamaları bu çerçevede incelenmektedir. Bu bağlamda örnek olarak, "Küçük Saygon" (Şekil 3.8) ABD'ye Vietnam'ın kuzey kısımlarından göç edenlerin yerleşim bölgesi olarak bilinmektedir .

Şekil 3.8 : Kaliforniya Orange County'deki Küçük Saygon (Url-4, 2009).

Göçmen topluluktaki bireylerin dilediği takdirde ev sahibi ülkeyle hiçbir temas kurmaksızın tüm ticari ve toplumsal temaslarını kendi kültürleri içinde yaşamaları olanaklı hale geldiğinde, göçmen topluluklar anavatanlarındaki gibi yaşamayı tercih etmektedirler. Bu durumda yapının cepheleri, iç mekân organizasyonu, kullanım özellikleri göçmen kültür çerçevesinde oluşurken yapılar yanyana gelerek sokakları da beraberinde şekillendirmektedir.

Güneydoğu Asya, Ortadoğu ve Avrupa'daki Hint göçmenlerinin bulunduğu, Sri Lanka ve Bangladeş gibi Hindistan Kolonileri ve Hindistan'dan göç edenlerin oluşturduğu yerleşim bölgeleri olan ve "Küçük Hindistan" (Şekil 3.9) olarak isimlendirilen bölgeler göçmenler tarafından dönüştürülmüş bir mahalle olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3.9 : Kuala Lumpur'da bulunan Küçük Hindistan (Url-4, 2009).

Berlin'deki "Küçük İstanbul" örneğinde, Kreuzberg'de, Türkiye'den ihraç ettikleri ürünleri satın alan müşterilerin istek ve ihtiyaçlarına göre değişerek büyümekte olan ticari alanların var oldukları bölgeyi de tamamen değiştirdikleri görülmektedir (Kaya, 2000). Özellikle gıda sektörü kapsamında açılan restoranlar, döner kebab büfeleri, satıcıların giyim tarzları ve mimikleri ile Türkiye'de herhangi bir bölgedeymiş hissiyatı yaratmaktadır. Sadece döner kebab büfeleri ve pastaneler

değil, aynı zamanda, "Türklerin kendi dişçi muayenahaneleri, muhasebecileri, matbaaları, televizyon kanalları ve daha birçok alanda ticari örgütlenmeleri" (Kaya, 2000) mevcuttur.

Türk girişimciler kendi yaşam tarzlarını devam ettirmek, Türkiye'deki öğretilerini Kreuzberg'de gerçekleştirmek amaçlı birçok iş kolunda kendilerini geliştirmişlerdir. Yerel işletmecilerin başarısı, yerel ürünler satarak ekonomik ve kültürel uygulamalar arasındaki yakın bağlantıyı iyi kullanmak ile gerçekleşmiştir.

Kreuzberg örneğinde, kamusal sosyalleşme mekânlarının yanında birçok ticari işletme de barındıran "Galata Köprüsü" dikkat çekmektedir. Bu köprü'nün altında ismini "Galata Köprüsü" gibi İstanbul'daki benzer yapılardan alan "Mısır Çarşısı" (Şekil 3.10) bulunmaktadır (Kaya, 2000, s.82).

Şekil 3.10 : Kreuzberg'deki Mısır Çarşısı (Url-5).

Ticari anlamda dönüşüm niteliğinde örnek teşkil eden ve Türk kültürüne ait olan bir ticari mekân da açık pazarlardır. Kreuzberg, Adalbert Caddesi'nde haftalık

periyodlarla kurulan bu pazarlarda, Türkiye’den ithal edilen sebze, meyve ve diğer bazı yiyecek maddeleri satılmaktadır (Kaya, 2000, s.80).

Türk göçmenlerin Almanya’daki ticari işletmeleri çoğunlukla etnik bir çeşitlilik barındırmaktadır. Unat (2002)’ın da ifade ettiği üzere, bu işletmeler “başlangıçta ekonomik sıkıntı ve ayrımcılığa dayalı ve daha sonraları sosyo-ekonomik bir hareketlilik sağlayan bir yolda gitmek yerine, kan bağı ve topluluk dayanışmasına dayalı iş olanakları” sunmaktadır (s.207). Dolayısıyla bu tip işletmelerin yoğunlaştığı ticari kentsel mekânlar, Wilpert ve Gitmez’in de belirttiği üzere, bireyin Müslüman olmayanlarla hiçbir etkileşim içinde bulunmadığı, tüm ticari ve toplumsal temaslarını kendi etnik çevresi içerisinde yürütebildiği mekânlar haline gelmiştir (Unat, 2002, s.209). Bu nedenle, Almanya’daki Türk göçmenlerin işlettiği ticari mekânları, etnik kimliklerinin uzantısında geliştirilmiş, ev sahibi topluma kapalı, kendi içindeki döngü ile yetinebilecek şekilde dönüştürülmüş mekânlar olarak değerlendirmek mümkündür.

3.2.3 Özel yaşam alanları

Toplumsal yaşamda özel yaşam alanları olarak ifade edilen mekânlar, kamusal ya da yarı-kamusal mekânlardan ayrılan ama aynı zamanda bu mekânlarla ilişkilendirilen yerleşim birimlerini kapsamaktadır. Kula (2012)’nın göçmenlerin konut ve yerleşim alanları üzerine söylemi şu şekildedir:

Konut ve komşuluk ilişkileri, insanın bütünlüklü toplumsal yeniden üretim ilişkilerinden bağımsız görülemez. Kişilerin yerleşim yerindeki ilişkilerinin iyileştirilmesi çabası, onların genel yaşam koşullarını iyileştirme uğraşı ve önlemleri ile doğrudan ilgilidir. (Kula, 2012, s. 135).

Modern uluslararası iletişim ve ulaşım ağları ile, oluşum süreçleri hızlanan göçmenlerin dönüştürdüğü konut mekânları, “kültürel miras ile politik olan ve kökler ile seçilen yollar arasında gidip gelen çok kaygan bir zeminde oturmaktadır” (Kaya, 2000).

Özel yaşam olarak tanımlanan konut alanları, göçmenlerin en ileri düzeyde müdahale edebildikleri, kendilerini kentsel mekân içerisinde en fazla ait hissettikleri, bir göçmen topluluk olarak en çok ifade buldukları, belli zorunluluklarla yerleşmiş olmalarına rağmen zor koşullarda yaşamayı göze aldıkları en önemli ve dönüşmeye meyilli kentsel mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır. Konut alanları genel olarak ticari

alanlara paralel ve çevresinde bir büyüme göstermekte olup göçmenlerin iç mekân ve dış mekân kullanımına farklı fonksiyonlar yüklediklerini, kendi kültürlerine uygun hale getirdiklerini gösteren en belirgin dönüşüm göstergeleridir.

Özülke (2005)'ye göre, yer değiştiren insanlar yeni çevrelerine ait olma hissini elde etmeye çalışırken öncelikle konut içi ve yakın çevresini içine alan mahalleyi değiştirmeye çalışmaktadırlar (s.72). Türklerin göçmenlerin yoğunlukta olduğu Almanya'da Kreuzberg örneğinde, “yaşamların sokağa taşması, balkonların kapatılması, WC değişimleri (taharet musluğunun eklenmesi), ayakkabı mekânının kapı önünde yer alması” gibi düzenlemeler bu durumun göstergeleri niteliğindedir (Özülke, 2005, s.72).

Türk göçmenlerin belli bölgelerde yoğunlaşması, toplumsal ve kültürel dışlanma etkilerinden uzak kalma isteği, hemşerilerin yakınlığına ihtiyaç duyması ve ucuz konut ihtiyacını toplumun düşük gelir grubunun yaşadığı yerleşim alanlarından karşılayabilmesi ile ilişkilidir (Kula, 2012, s.136). Bu bağlamda birbirlerine çok yakın oturan aile üyelerinin etrafında biçimlenen kültürel yaşam “göçmenlerin çok katı kurallar koyup, bu kurallara uymaları ve davranışlarındaki özgürlük alanının sınırlandırılmasını sineye çektikleri mekânsal sınırlılık” oluşturmaktadır (Kula, 2012, s.136).

Kreuzberg'de yaşayan Türk göçmenlerin yaşadığı Kotbusser Tor metro istasyonu ve çevresindeki yapılaşma, göçmen işçiler için yapılmış toplu konutların en göze çarpan örneklerinden biridir. Bu bölgede Türk göçmenlerin yoğun olarak yaşadığını Kotbusser Tor metro istasyonundan inildiğinde, istasyon içinde ilk karşılaşılan, Türkler tarafından işletilen gazete-dergi bayiliğiden anlamak mümkündür (Kaya, 2000).

Kotbusser Tor (Şekil 3.11) göçmen yerleşim bölgesinde yaşayan gençlerden Yüksel (26)'in Kreuzberg ile olan ilişkisi Kaya tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Bizler Kreuzberg dışına pek çıkmayız. Burası bizim evimizdir. Eğer okulumuz Kreuzberg dışındaysa sadece okula gitmek için buradan ayrılırız. Kreuzberg dışında kendimizi evimizin çok uzaklarındaymışız gibi hissederiz. Kreuzberg bizim evimiz, vatanımızdır. Eğer Kreuzberg olmasaydı Almanya çekilmez olurdu. Buranın havası da suyu da rezalet. Burada hiçbir şeyin tadı yok. Ama Kreuzberg dışında nereye gidersem gideyim Berlin'de ya da Almanya'da hemen Kreuzberg'i özleyorum; elinde filesiyle alışverişten dönen kadınları, sokakta oynayan çocukları özleyorum. Kreuzberg bir alışkanlıktır. (Kaya, 2000, s. 123).

Kaya'nın aktarımından anlaşıldığı gibi, göçmenlerin kendilerini güvende hissettikleri, davranışlarını kısıtlamak zorunda kalmadıkları bir kentsel alan, kendilerine yabancı bir kent içinde kendilerine ait hissettikleri bir kent yaratması açısından dikkat çekmektedir.

Şekil 3.11 : Kotbusser Tor alanı (Url-6).

Adalbert Caddesi'ne inildiğinde ise, 20. Yüzyıl başlarında yapılan ön cepheleri caddeye, arka cepheleri birer avluya bakan binalar ile çevrili olduğu görülmektedir.

Çocuklar için oyun alanı olarak düzenlenmiş bu avluların etrafında ise iki ya da üç ayrı bina bulunur. Önde ve arkada bulunan evler farklı toplumsal sınıflardan insanlara tahsis edilecek şekilde inşa edilmiştir. Sınıfsal farklılıkların varlığını çok açık bir şekilde ortaya koyan bu evlerin caddeye bakanları, başlangıçta daha çok orta sınıfa mensup insanlar için inşa edilmişken, arka kısımda kalanlar ise işçi sınıfı mensuplarına ayrılmıştır. Arkada kalan evlerin gün ışığıyla olan temasları sınırlı olup, özel tuvaletle sahip olmayacak şekilde inşa edilmişlerdir. Özel tuvaletlerden yoksun bu evlerde yaşayan insanlar, uzun süre avlulardaki ortak tuvaletleri kullanmak zorunda kalmışlardır. (Kaya, 2000)

Kaya'nın da belirttiği gibi bu düşük standartlı konut alanlarında Türk göçmenler zor koşullarda yaşamaya zorlanmıştır (Şekil 3.12). Türkler ise, bir süre sonra geri dönme gibi düşüncelerinin hep var olması nedeniyle, bu koşulları kabullenmiş ve konutlarına yönelik çok fazla yatırımda bulunmamışlardır (Şekil 3.13).

Şekil 3.12 : Avlulu konutların avlusundan bir görüntü (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Şekil 3.13 : Avlulu konutların cephesinden bir görüntü (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Kitle iletişim ve medya teknolojilerine kolay ulaşılabilirlik, ulus-ötesi bağlantıların göçmenler için mümkün hale gelmesine ve böylece arkadaşları ve aileleri ile görüşmelerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Berlin’de Marxloh bölgesinde, Türk medyasının çanak anten alıcıları sayesinde takip edilebilmesi yaygınlaşmış ve Türk göçmenlerin büyük çoğunluğu çanak anten kullanmaya başlamıştır (Ehrkamp, 2005). Çatılarına takılan çanak antenli birçok bina, cephede yarattığı etkiyle kentsel mekânın karakteristik özelliğini değiştirmektedir (Şekil 3.14). Çanak antenler, Türk etnik mahallelerin bir sembolü haline gelmiş olup ulus-devlet sınırları aşarak mevcut mekân ile bir kesişim yaratmaktadır (Ehrkamp, 2005).

Şekil 3.14 : Almanya’da Türk apartmanı (Url-7).

Toplumda bireylerin kendi aralarında kurdukları ilişkiyi büyük ölçüde yansıtan yerleşim alanları, Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin barınma ilişkileri ve alışkanlıkları üzerinden ele alındığında, Türk toplumunun gündelik yaşamının genel olarak mahallede geçtiği sonucuna ulaşılmaktadır (Kula, 2012, s.113). “Mahallenin dayanışmacı birlikteliği ve alt toplumsal sınıfın geleneksel değer algısı olarak

komşuluk ilişkileri ve yerleşim yerinin çevresindeki gerçeklikler ile bütünleşme eğilimi” (Kula, 2012, s.113) göçmen toplumun sosyo-kültürel bağlamda ev sahibi toplumla olan etkileşimini göstermektedir. Bu nedenle, özellikle Türk göçmenlerin oluşturduğu mahallelerin kent içindeki konumu ve bu konumun kentsel çevresindeki etkisi, Alman toplumunun göçmen mahallelerle olan ilişkisi, göçmenlerin toplum içindeki algısını iyileştirmek açısından önem taşımaktadır.

Çoğu büyük aileler halinde yaşayan göçmenlerin günlük yaşantısında, özellikle çocuklar ve gençler için mahalleler ve mahalleleri oluşturan sokaklar önemli bir kentsel alan konumundadır. Bu sokaklar, genelde gençlik grupları arasında mücadelenin olduğu, “kamusal alanın özel alana dönüştüğü” (Kaya, 2000), göçmenlerin evlerinden bir parça gibi hissettikleri kendi özel alanlarına evrilmiştir. Gençler sokaktaki özgürleşme alanları ile “hem yabancılara, hem de aile disiplinine karşı kendi sosyal dünyalarını” (Kaya, 2000) yaratmaktadırlar.

Ev sahibi ülke tarafından bakıldığında ise, bu sokaklar kentsel alanın çevre banliyölerinde, azınlıkların yaşadığı mekânlarda yer alan ve tehlike arz eden, pek çok çatışma ve ayaklanmaya tanıklık eden alanlardır. Bu haliyle göçmenlerin yaşadığı sokaklar, sokakların oluşturduğu mahalleler, yerel toplumdan daha da soyutlanarak zararlı azınlık imajı çizmektedir.

3.3 Bölüm Sonucu

Günümüzde göçmenlerin nüfus artışıyla birlikte, kent içindeki konumlarını dikkate alan, yaşam kültürlerinin kentte yarattığı etkileri sorgulayan sosyal analizler önem kazanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, göç sürecini birebir yaşayan kentsel mekânlar, hem kültürel hem de mekânsal anlamda kollektif deneyimlere ev sahipliği yapmakta ve gündelik yaşama dair imgesel veriler sunmaktadır. Dil, din, etnik köken, sosyo-ekonomik yaşam koşulları, eğitim birikimleri ve deneyimleriyle çok çeşitli kültürel donanımlara sahip bireylerin etkileşim ortamı, göçün neden olduğu bir arada yaşamanın getirdiği sorunlu ve gerilimli alanlar hâline gelmektedir. Bu durum, göçmenlerin sorunlarının, sadece göç eden insanların yeni toplumsal koşullara uyum sağlaması, sağlamadığında dışlanması ve daha da yabancılaştırılması, kendi yaşadığı sınırlara mecbur bırakılması gibi sonuçları doğurmuştur. Halbuki, farklı kültürlerin karşılaşmasına sahne olan bu süreç, hem bireysel, hem toplumsal, hem de yasal boyutlarıyla çok yönlü bir çaba gerektirmektedir. Özellikle kültürel uyum sürecinde,

farklı kùltùrlerden birey ya da grupların etkileşimi, farklılıklarla yüzleşme durumları, çok kùltürlùlùk, kùltùrlerarası iletişim ve ulus-ötesi kùltür kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Küreselleşen dünya düzeninde bu kavramların açılımları ve politik uygulamaları, göç alan ve göç veren ùlke için ne anlama geldikleri, toplum içinde ne tür devinimler yarattığı ve farklılıkların sürdürülebilirliğine ne ölçüde katkıda bulunduğı gibi sorgulamaları öne çıkarmaktadır.

Diğer yandan, bu kùltürel değışim süreçleri, bütün dinamiğıyle doğrudan bireylerin yaşamına yansımakta ve dolayısıyla bireyin kendi çevresini değıştirmesine yol açarak kentsel mekânları etkilemektedir. Bu bağlamda, kentsel mekânlar, türlü yaşamsallıkların içinde yapılandığı, kolektif deneyimlerin, sınıf, statü, cinsiyet, ırk, etnik kimlik vb. sosyal karşılaşmaların gerçekleştiğı, kaçışlar, kavgalar, özgürlük, kısıtlanmışlık, yalnızlık, birliktelik vb. temalara zemin yaratan çok kùltürel ortamlar sunmaktadırlar. Özellikle uluslararası göç süreci ile birlikte gelen dışlanma, yabancılık, temsiliyet gibi toplumsal sorunları yaratan insanların pozisyon aldıkları, sosyal benliklerini bulma sürecinde dönüştükleri ya da dönüştürdükleri mekânlar olma özelliğı göstermektedirler. Dolayısıyla kent ortamı, bireyin kendi yerini, rolünü, duruşunu, sahiplenmesini düşündüğü kùltürünü yabancı kaldığı toplumdan ayırıştırmasıyla yeni bir mevcudiyet bulmasına önayak olmaktadır.

4. TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA GÖÇÜN KENT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN SİNEMADA TEMSİLİ

Çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen ve farklı türlere ayrılan uluslararası göç olgusu, gerçekliğe yönelik bir kurgu olan sinemada farklı biçimlerde temsil edilebilmektedir. Söz konusu temsil biçiminin analizlerin temel konusu haline gelmesi, küreselleşme eğilimleri ve buna bağlı olarak ulus-devlet tasarımının zayıflamasıyla doğru orantılıdır (Yılmaz, 2012, s.106).

Almanya'nın bir ulus-devlet olarak güç bela kurmayı başardığı toplumsal ve kültürel düzenin gerektirdiği uyumlu-eğitilmiş vatandaş kitlesine ani bir giriş yapan muhtemel bir göçmen kitlesinin yaratacağı etki Almanya tarafından tahrip edici olarak algılanmış, nüfusun bileşimini etik-kültürel bakımlardan değiştireceği varsayılmıştır. Türk göç akınının yerleşik kültür ile göçmen kültür arasında kaçınılmaz olarak bir alışverişe neden olacağı, yeni kültürel ufuklar yaratacağı ve demokratik bir ülkenin genişleyen bu ufuktan çok şey kazanabileceği görmezden gelinmiş olup, bu yönde politikalar ve söylemler geliştirilmiştir (Uluç ve Soydan, 2009, s.184).

Almanya'nın bu tutumuna karşılık, Türk göçmenler yasal, siyasal ve toplumsal statülerinde belirsizlikler yaşamıştır (Pöstecki, 2005). Hem Türkiye'den tamamen bağlarını koparamadıkları, hem de Almanya'ya uyum sağlamak için çabaladıkları sınırlar ötesi bir ortam, Türk göçmenleri, çok kültürlü bir anlayışa sahip olmaları yönünde zorlamıştır. Bu çok kültürlü bakış açısı göç olgusunu işleyen filmlerde kendini göstermektedir. Sinema yönetmenleri çok kültürlü yapının hikâyelendirilmesinde, sinemanın en önemli anlatısal özelliği olan mekânların kente yansımalarını kullanmış olup kentsel mekânlar ile hikâyelerin gerçeklik kazanmasını sağlamışlardır. Kendisi de göçmen olan ya da göçmenliği dışarıdan gözlemleyen yönetmenlerin filmlerinin kentsel mekân açısından analiz edildiği bu bölümde, Türk göçmenlerin yarattığı dinamiklerin kenti yeniden yapılandığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, filmlerdeki Türk göçmen karakterler ve Türk kültürünün bu karakterlerin hayatındaki etkileri önemli bir rol oynamaktadır. Yönetmenlerin filmlerinde “yeni kültürü özümsemiş -ancak bu özümseme karakteri olgun yapmaz,

aksine iki kimliğin arasına sıkışmış olmanın getirdiği sıkıntı yaşamlarında okunabilmektedir-, eskisine de yabancı olmayan, en azından uzaklarda bir yerden haberdar olan” (Pöstecki, 2005) karakterler olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda karakterlerin kenti kullanımları, kentsel mekân üzerinden ihtiyaçları ve kültürleri doğrultusunda değişmektedir.

4.1 Türkiye'den Almanya'ya Göç Hareketlerine Genel Bakış

4.1.1 Tarihsel süreç ve kuşakların oluşumu

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren yoğun olarak başlayan hem köyden kente hem de Avrupa ülkelerine göç akınlarının başlangıcı ekonomik sorunlardan kaynaklanmaktadır. “Yoğun tarım teknolojisine geçiş, pahalı ithal girdilerin kullanımı ve sanayileşme özellikle küçük köylüyü gerçekleştiren toplumsal, ekonomik ve sosyal dönüşüm içinde” (Gedik, 1994) ana geçim kaynağı tarımdan yoksun bırakmıştır. Buna karşılık sanayi toplumu olma yönünde yeterli donanımın sağlanmaması, kentsel alanlarda gerekli konut alanının yaratılmaması iç göçün kentsel dinamiklerini olumsuz yönde değiştirmiştir. 1960’lara gelindiğinde ise, “işsizlik gibi öne çıkan ekonomik sorunlara kalıcı çözümler aranmaya başlanmış, bununla beraber şehirlere yönelen iç göçler, iş gücüne ihtiyaç duyan Avrupa ülkeleri için göz ardı edilemeyecek bir emek havuzu ülkede çoktan oluşmuştur” (Karaçay, 2012, s.402).

1961 yılında Federal Almanya ve Türkiye arasında imzalanan “işçi alımı anlaşması” ile iş gücü göçü, başlangıçta İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyla sistemli olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 1961 – 1974 yılları arasında Federal Almanya’nın belirlediği kriterlere uygun, her türlü sağlık koşulundan geçirilerek giden ve genellikle erkeklerden oluşan işçiler kent kökenli, vasıflı işçiler olup birinci kuşak içerisinde değerlendirilmektedir. 1968 – 1974 yılları arasında ikinci göç dalgasını yakalayan göçmenler ise, daha çok kırsal kesimden gelmiş olup, düşük yaşam standartlarına yönelerek gettolar oluşturmuş ve kapalı kültürel bir yaşam sürdürmeyi tercih etmişlerdir (Şahin, 2012, s.5).

Birinci kuşak içinde göç eden yurttaşların ilk düşünceleri, belli bir süre Almanya’ya alışıp para biriktirmek ve bu suretle kendi ülkesinde geleceğini güvence altına alacak yatırımlar yapabilmek üzerinedir. Almanya’daki yaşantılarına geçici gözüyle bakılan

göçmen işçiler sosyal yaşamlarını kısıtlayarak ve şartları zorlayarak daha çok birikim yapmaya çalışmışlardır. Birinci kuşak olarak nitelendirilen bu Türk işçilerin bütün kültürel kurumlar açısından tamamıyla farklı sosyo-kültürel yapıya sahip olmaları, ev sahibi toplum tarafından merak ve şaşkınlıkla karşılanmalarına neden olmuştur (Aksoy, 2010, s.14). Aksoy (2010)'un da belirttiği üzere, birinci kuşak göçmenler, ev sahibi ülkenin dilini öğrenmek konusunda yetiştirilmediği, böylece içine girdikleri topluma mesafeli bir yaşam tarzı geliştirdikleri için Alman kültürü ile oldukça sınırlı kültürel temas ve ilişkilerde bulunmuşlardır (s.15). Bu kuşağın üyeleri, münferit çalışan bireyler olmak dışında, Alman toplumu ile iletişim kurmaya çalışmamış, onlardan duyduğu tedirginlik ve korkuyu, yetiştirdiği çocuklarına da yansıtmış ve sonrasında onlarla da uyum sorunları yaşamaya başlamıştır. Alman toplumu ile entegrasyonun kendilerinin asimile olmalarına neden olacağını düşündükleri için genelde kaygılı bir tutum içinde olmuşlardır. Bu tutum, kendi çocuklarına sürekli telkinde bulunmalarına, ülkelerini, dinlerini, örf ve adetlerini çocuklarına hatırlatmalarına ve yabancı olduklarını vurgulamalarına yol açmıştır (Aksoy, 2010, s.16).

1973'ten itibaren etkisini gösteren küresel ekonomik krizler ve buna bağlı olarak işsizliğin artması, Avrupa ülkelerinde yabancı işçi alımının durdurulması ve ülkeye gelmiş yabancı işçilerin çalışmalarının engellenerek ülkelerine dönmeleri yönünde öğütlenmesi ile sonuçlanmıştır (Unat, 2002, sf. 47).

Batı Avrupa ülkelerinin işçi anlaşmalarını iptal etmesi istenilen sonuçları vermemiş ve daha karmaşık, yasal olmayan durumların ortaya çıkmasına da sebebiyet vermiştir. Kısa süreli sözleşmeler imzalatılarak getirilen Türk işçiler, Türkiye ile bağlarını hiç bir zaman koparmak niyetinde olmamıştır (Kaya, 2008, s.151).

Misafir işçi anlaşmalarının iptal edilmesi ve böylece göçün durdurulması, artan işsizlik ve giderek büyüyen ekonomik sorunlara düşünülen ilk ve en kolay çözüm olarak görülmüştür. Ancak geçici oturma izni verilen misafir işçiler beklendiği gibi Türkiye'ye dönmedikleri gibi, aile bireylerinin birleşmesi için yasal haklarından yararlanarak Türkiye'den Avrupa'ya göçü devam ettirmişlerdir (Lucassen 2005).

Yurtdışına yerleşme ve ailelerin birleşme aşaması Unat tarafından şöyle ifade edilmektedir:

Bu aşama, göçmen işçilerin istikbal projeleri konusunda yaşadıkları belirsizliği simgelemektedir. İşçiler bir yandan vatana dönüp düşlerini gerçekleştirecekleri hayaline sadık kalmak isterken, öte yandan anayurttaki yaygın işsizlik, artan şiddet ve siyasal istikrarsızlık nedeni ile büyük bir çoğunluk halinde dönüşlerini emeklilik dönemine erteledi. Bu belirsizlik aynı zamanda göçmen işçilerin ailelerini yanlarına getirtme nedeni oldu, böylece aile birleşmesi egemen yaşam tarzı haline geldi. (Unat, 2002, sf. 50).

Aile birleşmesi sonrasında Federal Almanya'ya giden, birinci kuşak içinde yer alan işçilerin çocukları ve orada doğanlar ikinci kuşağı oluşturmaktadır. Bu kuşak, temel eğitiminin belli dönemini Türkiye'de geçiren, Almanya'da eğitim alma şansı bulamayan ve genellikle vasıfsız işçi olarak çalışan birinci kuşak göçmenlerin aksine, Alman kültürünü daha iyi tanıyabilme ve etkileşim haline geçebilme şansı yakalamıştır.

Türk işçilerin konuk oldukları ülkenin kültürü ile uyum sağlayamayıp kendi akraba ve dostlarından oluşan getto tipi yaşam tarzını sürdürmeyi yeğlemelerine rağmen çocukları için doyurucu bir eğitim olanağı sağlama isteğini hep taşımışlardır (Unat, 2002, s.53). Fakat federal sistemde, eğitimde eşitlik öngörülse de Türk göçmen çocuklarının birbirinden farklı ve olumsuz sonuçlar doğuran eğitim modelleri ile mücadele vermek zorunda bırakılmıştır.

Çocuk yaşta Almanya'ya giden ya da orada doğan çocuklar her ne kadar Almanya'nın katı ve yabancıları engelleyici eğitim sisteminde oldukça zarar görse de kendilerini Alman toplumu ile bütünleşme ve toplumsal girişim potansiyeli açısından daha önemli görmüşlerdir. Özellikle Almanlarla daha fazla ilişki içinde olmaları ve bir kısmının iyi Almanca konuşabiliyor oluşu, entegrasyon eğiliminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Birinci ve ikinci kuşağın, Almanya'da doğan çocuklarından oluşan 18 yaşın altındaki nesil, üçüncü kuşak olarak ifade edilmektedir. Üçüncü kuşağın “büyük bir olasılıkla tüm yaşamını Almanya'da geçirecek, Almanca'yı anadilinden daha iyi konuşacak, anayurdunu sadece tatilde ziyaret edecek” bir kuşak olacağı, 1989'da Federal Almanya'nın o dönem iktidarında olan Hristiyan Demokrat Parti tarafından dile getirilmiştir. Bu gerçeğe rağmen, Türkleri anayurduna geri gönderme çabaları devam etmiş ve yeni yasalarla göçmenlerin geri dönüş hareketine ivme kazandırılmıştır. “Buna karşılık, aynı dönemde girişimcilik ruhu taşıyan Türk göçmen işçilerin artan sayıda bağımsız küçük işletmeler kurdukları görülmektedir” (Unat, 2002, sf. 59).

İkinci kuşak Türk göçmenlerin büyük bir bölümünün Alman vatandaşlığına geçmiş olması ve Türklerin bir zamanlar ayrılmayı düşündükleri Almanya’da belirli birikimler ve yatırımlar yaparak kalıcı olduklarını göstermeleri, Almanya’nın kendisini göçmen ülke olarak tanımlamasını ve buna yönelik yasal düzenlemelerde bulunmasını sağlayamamıştır. Özellikle 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılarak Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesiyle, toplumdaki etnik kökenler daha da yüzeye çıkmıştır. Batı Almanlar, Doğu Almanlara ve sosyalist ülkelere gelenlere karşı sert bir tutum sergilerken, Türklere karşı daha açık bir dışlama ve istememe eğilimi benimsemişlerdir (Unat, 2002). Unat (2002)’in de belirttiği üzere, bu süreç ile birlikte yabancı düşmanlığı akımı, kültürel özelliklerine, inanç sistemlerine ve yaşam biçimlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya kararlı Türklerin kamu yaşamında daha fazla görünmesiyle birlikte artmıştır (sf. 62). Yabancı düşmanlığının artması, entegrasyon sürecinin, Alman toplumu içinde yer almak ama o toplumun bir vatandaşı olamamak olarak anlam değiştirmesi ve bir yandan çok kültürlülük söyleminin ise etnik ve dinsel cemaatleri ön plana çıkarması, üçüncü kuşağın da maruz kaldığı Türk göçmenler arasındaki kültürel farklılıkların ortaya çıktığı bir dönem meydana getirmiştir. Almanya’nın, yurttaşlık yasalarında köklü değişikliklere tamamen karşı bir ülke olarak çok kültürlü politikalar üretmesi, üçüncü kuşağın üyelerinin yeni gruplarla bütünleşmesi için zemin hazırlamıştır. Batılı ülkeleri hızla sivil toplum örgütleri, etnik ve dinsel gençlik grupları sarmış olup bu ortamlar üçüncü kuşağın hevesle sarıldığı yeni çekim merkezleri haline gelmiştir. Unat (2002)’in özellikle üstünde durduğu üzere, çok kültürlülük bir devlet politikası olarak benimsendiğinde, demokratikleşme yolunda göçmen grupların gerçek taleplerine yanıt verebilecek siyasal haklar sağlamaktansa bu grupların sadece kültürel alanda mücadele verdiği ve giderek kutuplaştığı bir mücadele alanı yaratmıştır.

Günümüzde ise, Almanya’ya kök salmış Türklerin vatandaş statüleri, entegrasyon ve yurttaşlık hakları halen çözüme kavuşmuş değildir. 1960’lı ve 1970’li yıllarda birinci ve ikinci kuşağın ekonomik sorunlara ilişkin kaygıları ön planda iken, 1980’li yıllarda ikinci kuşağın kalıcı göçmen olma durumunun belirmesiyle daha çok ideolojik ve siyasi söylemler dikkat çekmektedir. 1990’lı yılların sonundan itibaren ise, özellikle çok kültürlü sosyal ortam anlayışına sahip üçüncü kuşak tarafından, kültürel nitelikte farklılığa ve hoşgörüyü yönelik söylemler üretilmiştir. Bu nedenle üçüncü kuşak Türklerin sosyal entegrasyonunun hem eğitim anlamında kendilerini

geliştirmeleri hem de daha evrensel boyutta gelecek planlamaları ile daha da geliştiği gözlemlenmektedir.

4.1.2 Türklerin kültürel entegrasyonu

Her grup gerçek ya da hayali, bir geçmişten yola çıkarak, kendi tarihini yeniden icat etmektedir. Ama ister gerçek ister hayali bir geçmişten yola çıksın, bu tarihin içeriği göç sırasında ve başka bir kültürle temas içinde yeniden oluşturulmuş ilişkilerden kaynaklanmaktadır. (Kastoryano, 2000, s.127)

Göç hareketlerinin getirdiği bir süreç olarak değerlendirilen kültürün yeniden oluşumu, farklı kültürlerin bir araya geldiğinde yarattığı çatışmalar, zıtlık ve uyumlar, olumlu ve olumsuz etkiler üzerinden analiz edildiğinde, belli kültürel süreçler ve kavramlar ön plana çıkmaktadır.

Türk göçmenler ve Alman toplumu arasındaki kültürel süreçler değerlendirildiğinde, bu sürecin kültürleşme özellikleri gösterdiği söylenebilir. Bu bağlamda, Berry (1997)'nin de belirttiği gibi, kültürleşmenin farklı kültür grupları ve bireyleri arasında nasıl yaşandığı önem kazanmaktadır (s.7). Berry, kültürel kimlik ve karakterin devamlılığı açısından “kültürel süreklilik” ve “iletişim ve katılım” konularına vurgu yaparak “kültürleşme stratejileri” altında asimilasyon, ayrışma, entegrasyon ve marjinalleşme olarak dört farklı durum öne sürmektedir (s.9). Entegrasyon, her iki kültürün sürekliliğinin sağlandığı, aynı zamanda günlük hayatta sosyal etkileşimlerin devam ettiği, iki kültürün de geniş bir sosyal ağın parçası olduğu bir kültürleşme stratejisi olarak uzun süreli uluslararası göç hareketlerinin parçası olan toplumlar için önem taşımaktadır.

Entegrasyon kavramı, 19. yüzyıldan itibaren sosyolojinin ilgi alanlarından biri olarak, Durkheim'in sosyal uyum, sosyal çözülme ve uyumsuzluk konusundaki görüşleri ile belli bir zemin üzerine oturmuştur (Şahin, 2010, s.106). Weber ise, entegrasyon kavramına dahil etme ve dışlama bağlamında yaklaşmaktadır (Şahin, 2010'da atıfta bulunulduğu gibi). Entegrasyon kelime anlamıyla kullanıldığı zaman ise, Castles (2002)'in belirttiği üzere, “göçmenlerin yeni katıldıkları topluma eklenerek, o toplumun bir parçası haline gelmeleri” (sf.116) olarak tanımlanmaktadır. Favel ise bu tanımlamayı, muğlak ve yoruma açık bulmakla birlikte toplumu homojen ve belli bir merkeze bağlı organizma olarak nitelendirdiğini öne sürmektedir (Unutulmaz, 2012, sf.143).

Almanya’da yaşıyan göçmenlerin entegrasyonu konusunda çalışmaları yapan ve bu konuda özellikle sosyal anlamda entegrasyona ilişkin teori oluşturan Esser (2000)’e göre ise kimlik, kültürleşme, etkileşim ve sosyo-politik konum entegrasyonun boyutlarını belirlemektedir. Esser’in üzerinde durduğu evrensel kullanıma sahip entegrasyon kavramının içeriğini oluşturan bu boyutlar, kullanıldıkları bağlama son derece bağımlı olarak ve kendilerini kullanan kişinin amaç ve görüşlerine göre politik anlamlar kazanmaktadır (Şahin, 2010’da atıfta bulunulduğu gibi).

Entegrasyon kapsamında, göçmene içinde bulunduğu çoğunluk toplumunda azınlık olarak eşit haklar sağlama olanağının yaratılması nesiller boyu süren uzun bir süreç gerektirmektedir. Dolayısıyla birey, doğumundan ya da göç ettiği andan itibaren içinde yaşadığı toplumun üyeliğini kazanmaya çalışırken, o toplumun değerlerini, kurallarını, tutum ve davranışlarını, uygulamalarını öğrenme becerisi ve bunlara uygun davranıp davranamayacağı iki toplum tarafından da istekle ortaya konan bazı olgunluklara bağılı olarak gelişmektedir. Göçmenlerin entegrasyon sürecinde zorlanmaları, sorunlar yaşamaları, tereddütlü ve kaygılı yaklaşımları, ev sahibi toplum ve göçmen toplum arasındaki kültürel değerlerin ve davranış biçimlerinin farklılığı temeline dayanmaktadır. Dolayısıyla kültürel entegrasyonun göçmenlerin çevrelerine yansıttıkları değişimlerde ve yaşam tarzlarındaki etkisi çok daha önemli olmaktadır. Bu bağlamda kültürel entegrasyon, “toplumun kültürünü tanıma ve değerlerini benimseme isteğı, toplumun fertlerine duyulan güven ve yakınlık, aidiyet hissi, dile hakimiyet, mekânsal ayrışma” gibi göstergeler üzerinden tahlil edilmektedir (Unutulmaz, 2012, s.144-145).

Göçmenlerin yaşadıkları sorunlar ve içinde bulundukları ülke ile bütünleşmeleri kültürel entegrasyon çerçevesinde incelendiğinde, onların yeni kültüre uyum sağlamalarının yanı sıra etnik kültürlerini de devam ettirebilmeleri bu sürecin doğru algılanması açısından önemlidir. Katari (2006)’nin de belirttiğı üzere, aynı ülkenin sınırları içinde yaşıyan farklı kültür gruplarının arasındaki iletişim kültürlerarası bir özellik taşımaktadır. Dolayısıyla bu kültürlerin bir arada yaşarken hem kendi kültürünün özelliklerini koruması hem de yeni toplumla yeni kültürel bağlar oluşturmaları açısından bu süreçte her iki toplumun kültürel değerlerinin gözetilmesi gerekmektedir (Şahin, 2000, s.107).

Almanya’da işgücü göçünün kabul görmesi, ekonomik kriterler üzerinden değerlendirilmiş, işverenlerin çıkarları esas alınmış politikalar üzerinden sağlandığı

için gmenlerin yaşamlarına ilişkin sosyal ve kültürel problemler gözardı edilmiştir. Başlangıçta sadece “misafir işçi” olarak görülen Türkler, herhangi bir entegrasyon planlaması içinde değerlendirilmemiştir. Gmenlerin sadece çalışacak insanlar olarak görülmesi mantığının hakim olması zaten sosyal içerikli bir yaklaşımın olmasını mümkün kılmamaktadır (Okyayuz, 1999, sf. 32-33). Aynı zamanda Türklerin geri dönme düşüncesine bağlı olmaları, entegrasyon bağlamında bir talep doğurmamıştır. 1970’lerde aile birleşmeleri ve kalıcılık söz konusu olduktan sonra yabancılar politikasının Türkleri istemeyen ve soyutlayan tarafları, belli bir kesim gmenleri kendi kültürel özelliklerine daha çok bağlanma durumuna getirmiştir. Dolayısıyla bu durum, Almanya’da yaşayan Türk gmenlerin belirgin bir şekilde kendi kültürlerini yaşayabilecekleri alanlar yaratmalarını kaçınılmaz hale gelmiştir.

Entegre olamamış ve bir uyum sürecine bağlı olarak zorluklar yaşayan bu kesim, Almanların bu kimseleri “içimizdeki yabancı” gözü ile değerlendirmesine neden olmuştur. “Kötü Türk” imajının yarattığı bu olumsuzluk, bu kimselerin, entegre olmaya hazır olmayan, dini açıdan radikal ve gerici, insan haklarını dikkate almayan problemli bir ülkenin vatandaşı olarak algılanmasını beraberinde getirmiştir. (Hekimler, 2009, s.18).

Hekimler’in üzerinde durduğu, Alman toplumundaki gmenlere yönelik algı, ayrımcılık ve dışlanma hissiyatlarını besleyen politikalar ile daha da gelişmiştir. Bu durum ise, Türk gmenlerde kendi kültürel değerlerini yeniden yorumlama eğilimini doğurmakla beraber daha ileri düzeyde kültürleşme stratejilerinden biri olan marjinalliği ve yeni alt kültürleri uyandırmıştır. Berry (1997)’nin kültürleşme stratejileri kapsamında analiz etmiş olduğu entegrasyonun tam tersi olarak ortaya çıkan marjinalleşme stratejisinin, farklılıkları yok etme çabaları ile ortaya çıktığını dile getirmektedir (s.24).

Kaya (2000)’nın, Argun’un söylemi ile belirttiği üzere, vatandaşlığa geçmenin önünde önemli zorlukların olması, sosyal katılımı engellemiş ve yer yer marjinalleşme ile sonuçlanmıştır (s.158). Özellikle Türk gmenlerin kültürlerinde baskın olan din mevzusu entegrasyon sürecinin olumsuz olarak algılanmasına neden olmuş ve tarihsel nedenlerden kaynaklı Müslüman karşıtlığı, bu bağlamda ev sahibi toplumun önyargılarını arttırmıştır (Kaya, 2008, s.158). Kaya (2008)’nin da belirttiği üzere gmenlerin entegre olma işteği, entegrasyonun önündeki kültürel ve sosyal bariyerlerin varlığı nedeniyle kısıtlanmaktadır (s.158).

Almanya'nın göçmen ve vatandaşlık yasalarında son yıllarda yaptıkları değişiklikler, zaman içinde o toplumlara beklenen düzeyde entegre olamayan göçmenlerin ve onların çocuklarının entegrasyonunu yeniden düzenlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir (Anıl, 2007). Bu bağlamda, kültürel entegrasyon, daha çok Alman toplumu ile daha yoğun ilişkiler kuran ikinci ve üçüncü kuşak göçmenleri kapsamaktadır. Çünkü, birinci kuşak Türk göçmenlerin sosyal sermaye anlamında düşük eğitim düzeyi ve ekonomik statü sebebiyle becerilerini tam olarak ifade edememeleri bu süreci onlar açısından oldukça zorlamıştır (Söhn ve Özcan, 2006). Bu sebeple, birinci kuşak Türk göçmenlerin Almanya'da belli bölgelerde yoğunlaşmaları ve bu bölgeleri tamamen kendi kültürel özellikleri ile değiştirmesi söz konusu olabilmektedir. İki kültürü birlikte kazanmaları nedeniyle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin yerli toplumla entegrasyonu daha fazla mümkün olabilmektedir (Yalçın, 2002, s.57). Buna karşın, bu kuşakların, kendi içlerinde de farklı eğilimler gösterdikleri görülmektedir. Kendi kültürel değerlerine yabancılaşarak kozmopolit bir kültür içinde aitlik hissinden uzak yaşamayı tercih eden gençler olduğu gibi, kültürel değerlerine tutunarak toplumda varlığını sürdürme mücadelesi veren gençler de bulunmaktadır. Özellikle üçüncü kuşakta Alman toplumuyla bütünleşerek geleneklerden kopmuşluk hakim olmaktadır. Fakat Almanca'yı öğrenme merakı, mesleki eğitim konusundaki gayretleri, kent yaşantısına olan uyumlarını önceki kuşaklara göre daha kolay hale getirmiştir.

İkinci ve üçüncü kuşak göçmenlerde gözlemlenen temel sorunları, Yalçın (2002), iki yaklaşım çerçevesinde incelemektedir. Birinci yaklaşım, bu kuşakların “çok az Türk kültürü aldığını, buna karşın yabancı kültürden fazlaca etkilenmeleri sonucu yabancı topluma daha fazla yaklaştıkları” (s.55) iddiasını öne sürmektedir. Bu yaklaşımı paylaştan araştırmacılar, Türk kültürü eğitimini verecek koşulların sağlanması gerektiğini düşünmektedir. İkinci yaklaşım ise, hem yaşadıkları ülkenin kültüründen hem de Türk kültüründen parçalar taşıyan Türklerin melez kimlikleri üzerinde yoğunlaşmakta olup bu durumun Türklük bilincini yok etmeyeceğini, aksine iyi kullanılmasının Türkiye için getirileri olabileceğini içermektedir (Yalçın, 2002, s.55). Fakat bu yaklaşımlar, tek yanlı bir entegrasyon sürecinden ziyade ev sahibi toplum tarafından da anlaşılan ve kabul gören bir sürecin içerisinde karşılığını bulmak durumundadır.

Türk göçmen toplumundaki genç neslin daha iyi bir eğitim çabası, mesleki anlamda daha özgün bir irade sergilemesi, tepkilerini daha bilinçli ifade ediyor oluşu Türklerin Almanya'daki konumlarını değiştirmektedir. Aynı zamanda, “Türk müteşebbislerin özellikle geçmişte Almanların işlettiği işletmelerde işveren konuma gelmeleri ve Almanların sahip oldukları taşınmazlarda mal sahibi olmaları” (Hekimler, 2009, s.18) Türk göçmenlerin varlığını normalleştirmektedir. Cami cemaatinin ısrarla minarelerin yüksekliği konusunda özgür davranmaları, Türk girişimciler ve göçmen derneklerinin yayılma politikaları, Almanlar'da ülkelerinin istila edildiğine dair korkular meydana getirmektedir (Hekimler, 2009, s.18).

Diğer yandan, entegrasyonu problemlili hale getiren faktörlerden biri de, kültürel farklılıkların çok fazla olması ve göçmen topluluğun kültürünü devam ettirme çabalarına karşı tavır alınması konularıdır. Almanya, bu iki kültürün birarada yaşanmasına yönelik adımlar konusunda geç kalmış ve yeterli politikaları uygulamamış olması nedeniyle de süreç hep sıkıntılı seyretmiştir (Söhn ve Özcan, 2006, s.103).

Türklerin ve Alman toplumunun bir arada yaşaması ve kültürel farklılıklarını kabullenmesi, hoşgörü geleneğini güçlendirilerek ve entegrasyonun politik kapsamından uzaklaştırılarak gündelik hayatta gerçek anlamına kavuşturulması gibi olumlamlar, özellikle gençlerin kendilerine sosyal bir dünya kurdukları ve kendilerini yönlendirmeyi başarabildikleri ölçüde gelişmektedir. Kısacası, en önemli etkenlerden biri, gençlerin Alman toplumunun içinde ve bu toplumla birlikte yaşayabilmelerini sağlayacak kültürel bir özdeşleşmeyi başarabilmeleridir (Akçaylı, 1985, s.13).

4.2 Almanya'daki Türk Yönetmenlerin Filmlerinde Göç Olgusu

Almanya'dan Türkiye'ye uluslararası göç hareketlerinin bir parçası olan ya da bu sürece tanık olan yönetmenlerin filmleri, “ana akım sinemasının”¹¹ dışında daha marjinal ve farklılığa yatkın bir sinema alanının doğmasına öncülük etmiştir.

¹¹ Belirli bir dönemde genel izleyici kitlesinin, ilgi göstermeyi tercih ettiği filmlerin ortak özelliklerini özetleyen, filmleri genel izleyici kitlesi için başarılı birer film yapan temel özelliklerin oluşturduğu sinemasal üslup (Url-8).

Uluslararası göçün ve göçmenlerin işlendiği sinemanın özellikleri Chansel (2003) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

Daha dolaylı bir militan hava taşıyan bu filmlerin itici gücü, toplum için birşeyler yapma yönündeki sahici arzudur; üzerinde durulan konular ev sahibi ülkede maruz kalınan ayrımcılık ve adaletsizlik ve ayrıca göçmen ailelerin ve toplulukların yaşam tarzındaki baskıcı ve köhne yönlerdir. Kimi zaman isyankar bir tavır benimseyen bu tarz filmlerde mizah ve alay unsurlarına da sıkça rastlanmaktadır. (Chansel, 2003, s. 119).

Chansel'in de belirttiği gibi, göç olgusu, genellikle göçmenlerin ev sahibi toplumla aralarındaki farklılıklardan doğan gerilimli ilişkinin analizi üzerinden filme aktarılmaktadır. Türkiye, Fas ile birlikte Avrupa'da göçmen kökenli en fazla vatandaşı bulunan ülke konumundadır (Anık, 2012, s. 34). Türkiye'nin farklı coğrafyalarından, daha iyi yaşama koşullarına sahip olma umuduyla ülkesini terkeden göçmenler, 1960'lı yıllarda sinemada çeşitli filmlerin konusu olmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda ise, göç hareketlerinin sosyal ve kültürel etkilerinin daha fazla ön plana çıkarılmasıyla, göç olgusu, sinemada temel temalardan biri haline gelmiştir (Anık, 2012, s. 34). Özellikle Almanya ve Türkiye'yi ilişkilendiren ve sinemasal üretimlerde bir araya getiren senaryolar, "konuk-işçi" hikâyelerinin keşfedilmesiyle ortaya çıkmıştır. Almanya'daki Türk göçmenlerin hayatlarından kesitler sunan bu filmlerde, erken dönemde yabancılaşıma, yalnızlık ve ev sahibi toplumdan soyutlanma sorunları ele alınmışken, geç dönemde daha çok ikinci ve üçüncü kuşak gençlerin Türk kültürü ile Alman kültürü arasında yaşadığı gelgitler üzerine odaklanılmıştır. Kültürel entegrasyon süreci öncesinde, Türk göçmenlerin kendi aralarında yaşadıkları toplumsal ve kültürel sorunlar etkin olmuş, özellikle de babaların, kocaların ya da erkek kardeşlerin baskısı altındaki kadınlar anlatılmıştır. Bu dönemdeki filmler, Malik'in "içerikte sosyal konular, tarzda belgeselci-gerçekçilik, niyette katı bir sorumluluk" (1996, s. 202) olarak tanımladığı görev sineması kapsamında incelenmektedir.

Kültürel entegrasyonun getirdiği çok kültürlülük söylemleri sonrasında, filmlerde etnik kültürün büyük ölçüde getto merkezli, suça eğilimli bir gencin kültürüyle yer değiştirdiği ve çoğunlukla göçmenlerin kent içinde sorunun kaynağı olarak ele alındığı getto merkezli filmler öne çıkmıştır (Göktürk, 2001, s.137). Günümüzde ise, birçok sinemacının kendini doğrudan içinde yaşadığı ulus üzerinden tanımlamaları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Akın göçmen sinemacı etiketini reddederek

“farklı sosyal kaygıları olan, farklı türlerde, farklı filmler yapma, farklı seyircilere ulaşma” kaygısı taşıdığını belirtmektedir (Gemünden, 2004, s.180).

Göç olgusunun ele alındığı filmler, yönetmenlerin sinema anlamındaki bakış açılarının dışında, göç ile olan ilişkilerinden de etkilenmektedir. E.Yılmaz (2012), “göçmen sineması”¹² içinde farklı duruşlarıyla hem göçmen hem de göçmen olmayan yönetmenlerin değerlendirilebileceğini dile getirmektedir. Aynı zamanda, Almanya’dan Türkiye’ye göç olgusunun temel kurgu malzemesi haline geldiği filmlerde, kuşak farklılığının getirdiği farklı bakış açıları da önem taşımaktadır (E.Yılmaz, 2012). Makal’ın belirttiğine göre, bu farklılık içinde ilk kuşak sinemacılar göçü deneyimlemişken, ikinci ve üçüncü kuşak sinemacılar ebeveynlerinin deneyimlerine dayanan gözlemlerle film üretmişlerdir (E.Yılmaz, 2012’de atıfta bulunduğu gibi). Kuşak farklılıklarına göre, göçmen yönetmenlerin göçü işleyiş biçimi değişkenlik göstereceğinden, deneyimleme vurgusu önemlidir (E.Yılmaz, 2012). Dolayısıyla, ikinci ve üçüncü kuşak yönetmenlerin filmlerinde gözleme dayanan birinci kuşak karakterlerin sunumu geri planda bırakılırken, kendi kuşaklarının yaşadıkları problemler öne çıkarılmaktadır. İkinci ve üçüncü kuşak olarak içinde olduğu dönemi deneyimleyen ama kendinden önceki sürece tanık olan bir yönetmenin bakış açısı ve işleyiş biçimi filmlere yansımaktadır. Göktürk (2001) ise, kültürel farklılığın kültürlerarası iletişim ve diyaloga yönelik olumsuz etkilerinin, “göçmen sineması”nda, gerçek yaşam hikâyeleri üzerinden aktarımını önemli bulmaktadır (s.142).

4.3 Almanya'da 2. ve 3. Kuşak Türk Filmlerinde Göç Olgusunun Kentsel

Mekâna Yansımaları

Toplumsal olarak üretilen mekân, yani Lefebvre'in dediği gibi yeryüzü kabuğunun aldığı tüm biçimler, mimariden kent politikalarına, çevre problemlerinden arsa spekülasyonlarına,

¹² Göçmen sineması, bir diğer isimle Naficy tarafından aksanlı sinema olarak ifade edilen sinema türünü ve bu sinema türünün kuşaklara göre değişen anlamını, Özdüzen şu şekilde açıklamaktadır: “...Aksanlı sinema, kendi hayatlarında veya kendilerinden önceki kuşakta göç ya da sürgün tecrübesi olan yönetmenlerin sinema dilini şekillendiren unsurların toplamıdır. Bu unsurların en belirginleri Naficy’nin de belirttiği gibi eve duyulan özlem, eve ve buna bağlı olarak ait olduğu köklere dönüş unsurlarıdır. Ancak Naficy başka ülkelerde ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin yaptıkları filmleri doğrudan göç veya sürgün tecrübesi olan yönetmenlerin yaptığı filmlerden ayırır. Bu ayrım anayurtlarında yaşanmış tecrübeleri olmamasından dolayı filmlerin eve dönüş şeklinde bitmemesinden kaynaklanır. Bir diğer deyişle ‘eve dönüş’ün hayat boyu sürececek bir barış ve mutluluk veya köklerini bulma vaadi taşımadığını bu yönetmenlerin filmlerinin sonlarının muğlaklığında görürüz...” (2007).

kültürel üretimden ideolojiye kadar uzanan etkinlikler alanında dinamik ve diyalektik bir yoğunluğun ta kendisidir. Kentin temsili, bir filmde, bir romanda ya da şiirde yeniden temsili, bize, temsilin siyasi, felsefi ve sanatsal tüm düzeylerdeki katlarını, birbirinin içine geçmiş zarflarından çıkarak analiz edebilmemizde yardımcı olur; bir bilme biçimi yaratır. (Süalp, 2004, s.77)

Süalp'in belirttiği üzere, hayatın yeniden üretiminde zaman ile birlikte mekân da devinim içerisinde. Bu bağlamda, göçmen hayatların oluşumu ve süreçleri kentsel yapılaşmayı da kendine bağlı olarak değiştirmekte ve dönüştürmektedir.

İkinci ve üçüncü kuşak Türk yönetmenlerin, 1990'lı yıllarda uygulanmaya başlayan çok kültürlülük politikaları ile etnik ve melez kimliklerinin beraberinde göçmenlik deneyimlerini ifade etmek amaçlı girişimleri güçlenmiştir. Özellikle Almanya'daki göçmenlik hikâyelerini konu alan filmlerde Berlin ve Hamburg kentlerinin ön plana çıktığı, ikinci ve üçüncü kuşak Türk yönetmenlerin kendilik-imgelerindeki yeni bir tutumu yansıtan ulus-ötesi kültürü kentteki verilerle anlattığı gözlenmektedir.

Fatih Akın bu ulus-ötesi göçmen konumunu ve sinemada kullanımı üzerine şöyle bir söylemde bulunmuştur:

Bizim şöyle bir avantajımız var: Almanya'ya ailemizin gözüyle bir Türk olarak farklı bakıyoruz. Türkiye'ye de bir Alman gibi bakıyoruz, inceliyoruz. O yüzden her iki kimliği de taşıyoruz. Bu sinemacı olarak benim için farklı kültürleri içeriden bir bakışla kavrayabilmek adına bir şans bu. Ama bu aynı zamanda hiç bir yere ait olamama duygusunu da beraberinde getiriyor. Zaten son dönem müzikte, sinemada, edebiyatta Almanya'da yaşayan göçmenlerin atakta olması biraz da bu sıkıntının yarattığı bir etki. Derdi olmayan sanat yapmaz. Bu açıdan bu çift kimliklilik sanatsal üretimi de beraberinde getiriyor. (Akın, 2006)

İkinci ve üçüncü kuşak, anavatanına geri dönmeyi reddeden ama aileleri veya komşuları gibi yaşamak istemeyen, kente asimilasyon ve aitlik arasında hassas deneyimlerle bağlı olan bir dönemi temsil etmektedir. Tamamen Almanya'da yerleştikleri bölge içerisinde yetişen bu kuşak, sanatı ve popüler kültürdeki yeni deneyimleri sahip oldukları fırsatlar çerçevesinde değerlendirmektedir.

Kahramanlar gündelik yaşamlarından kesitlerle sunulmakta ve Almanya'daki kent mekânlarında bir araya gelerek bir tür deneysel alan yaratmaktadırlar. Sinemada kentteki göçmen mekânlarının sunumu, yönetmenin, "kişisel bilinci ve bilinçaltı duyguları, dünya görüşü, kentin ve kent bireyinin nesnel gerçekliği gibi konular çerçevesinde, kişi-mekân ilişkilerinin stilize edilmesi" (Öztürk, 2008, s.124) ile gerçekleşmektedir. Bu bağlamda yabancı kültürde toplumun alt tabakasında bulunan

bireyler olarak nitelendirilen göçmenlerin yaşadıkları kent mekânları; sinemada "sokaklar, eğlence yerleri, alışveriş alanları, yerleşim alanları gibi dış gerçekliğe gönderme yapan tanımlamaların" (Öztürk, 2008, s.125) sistemli bir biçimde sunulmasıyla ifade edilmektedir.

Almanya'da göçmenler, entegrasyonun yeni formları etkisinde kendi kültürü ile adapte olmaya çalıştığı kültür arasında karşı karşıya kalmaktadır. Bu iki kültür arasında basit bir yaşama modeli oluşsa da, aynı zamanda her göçmen grubun geldikleri yer ve bağlı oldukları kültür çok büyük farklılıklar barındırmaktadır. Bu anlamda Berlin'deki Türk ve Alman toplum arasında oluşmuş model ile Hamburg'ta oluşmuş model arasında hem kente yansımaları hem de göçmenlerin yaşam koşulları açısından da farklılıklar mevcuttur.

Hamburg veya Berlin'de kent mekânları, yaşayanların mekânla kurdukları bağıntılar çerçevesinde analiz edilmekte, kısıtlamaları, kuralları ve tanıdığı özgürlüklerle toplumsal bir olgu olma özelliğine vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte, "filmlerde yabancı görülme, iki kültür arasında var oluşun sıkıntıları, ayakta kalabilmenin geride bıraktığı sınırlı yaşam, dramatik şok, yeni kültüre gelinceye kadar olan süre ve sonuçta ikinci ve üçüncü kuşak nesil arasındaki umutların ve kaynaşmanın verdiği maceralı yol" (Tosun, 2006, s.132) irdelenirken, mekânın toplumsal, psikolojik ve ekonomik göstergeleri aktaran kişileştirme tarafı kullanılmıştır.

Yüksel Yavuz (2006) göçmene dair, kendi gündelik yaşamının içinden taşıdığı gözlemleri şu şekilde ifade etmektedir:

Yaşadığım semt mekân olarak, tipik bir Hamburg semti. Fatih Akın nasıl ki, ben Hamburgluyum ve Altonalıyım diyorsa ben de St. Pauli'de yaşıyorum. Bu iki semt birbirlerine komşudurlar. Aslında birbirlerini tamamlayan bu iki semt, Avrupa'nın en ünlü eğlence merkezi. Ama yan sokaklarda Türklerin dükkanları ve Antep kebabı yapılan lokantalar var. Eğlence merkezine gelen Hamburglular da bu lokantaların müşterileri arasındadır. (Yavuz, 2006)

Çalışma kapsamında film analizlerinin yapıldığı bu bölümde, Türkiye'den Almanya'ya göçü hem kültürel devamlılığı daha yoğun bir şekilde yaşayan birinci kuşağı ve hem de kültürel entegrasyon ile birlikte değişen ve değiştiren ikinci ve üçüncü kuşağı birlikte ele alabilmek, genel olarak Almanya'ya Türk göçünün günümüzde ulaşmış olduğu hali daha iyi tanımlayabilmek amaçlarıyla özellikle ikinci ve üçüncü kuşak Türk göçmenlerin özelliklerinin vurgulandığı filmler analiz

edilmektedir (Çizelge 4.1). Film analizleri mekânsal açıdan değerlendirilirken mekânlar kamusal, yarı-kamusal ve özel mekânlar olarak kategorize edilmiş ve konut mekânından kentsel mekâna kadar büyüyen ölçek ve değişen fonksiyonlarla ilişkisi filmlerde kullanılan sahne mekânlarıyla ifade edilmiştir.

Çizelge 4.1 : II. ve III. kuşak Türk yönetmenlere ait seçilen fimlerin listesi.

<i>Dönem</i>	<i>Mekân Analizi</i>	<i>Filmin Adı</i>	<i>Yıl</i>	<i>Yönetmen</i>
Birinci ve İkinci Kuşak	Hamburg-Altona Türk gettoları ve varoş Türk mahallesi	Duvara Karşı	2003	Fatih Akın
Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak	Berlin-Kreuzberg Türk göçmen mahallesi	Berlin in Berlin	1993	Sinan Çetin
İkinci Kuşak	Hamburg-Altona Türk göçmen mahallesi ve karafilm mekânları	Kısa ve Acısız	1998	Fatih Akın
Birinci ve İkinci Kuşak	Berlin-Kreuzberg Türk gettoları ve suç mekânları	Satıcı	1999	Thomas Arslan

4.3.1 Duvara karşı filminde göç ve kentsel mekân ilişkisi

Duvara Karşı filmi (Şekil 4.1), dram sinema türü kapsamında 2003 yılında Fatih Akın yönetmenliğinde çekilmiştir. Kendisi de bir göçmen olan Fatih Akın'ın senaryosunu da kendi yazdığı film, uluslararası alanda birçok kentte gösterilmiş ve birçok ödüle layık görülmüştür.

Filmin ana karakterlerini Cahit Tomruk (Birol Ünel) ve Sibel Güner (Sibel Kekilli) oluşturmaktadır. Maren (Catrin Striebeck), Sibel'in çalıştığı kuaförün sahibi olmakla beraber Cahit ile Türk geleneklerine ters düşen bir ilişkileri vardır. Şeref (Güven Kıraç) ise, Almanya'da kendine ait bir barı işletmektedir. Cahit'in ağabey yerine koyduğu, akıl danıştığı kişidir. Sibel'in İstanbul'daki kuzeni Selma (Meltam Cumbul), çalıştığı otelin yönetici kısmında olup, Sibel İstanbul'a geldiğinde ona sahip çıkan ve akıl veren karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Filmde kullanılan kent mekânları olarak Hamburg ve İstanbul şehirleri kullanılmıştır.

Şekil 4.1 : Duvara Karşı film afişi (Url-9, 2003).

4.3.1.1 Filmin konusu

Filmin ana karakterlerinden Cahit, 40 yaşlarında Türk kökenli bir Alman olup, Sibel ise, Cahit'e göre oldukça genç görünen, Almanya'da ailesiyle birlikte yaşayan bir Türk kızıdır. Sibel ve Cahit'in hayatları psikolojik tedavi amaçlı gönderildikleri bir klinikte kesişmektedir. Sibel'in hayatı, "Türk geleneklerine kördüğümle bağlanmış, tutucu, namus kavramını insanın yaşama hakkının ve insan olma kimliğinin önüne koymuş, Almanya'da Türk kültürünü devam ettirmeye çalışan geleneksel bir ailenin" (Url-10) içerisinde şekillenmiştir. Sibel'in geleneğe ters gelen davranışları, Türk kültürünün kuralları altında kendi benliğini ve yaşama sevincini kaybetmeme çabası, göçmen ülkelerdeki birinci kuşak aile örneği niteliğinde gösterilen Sibel'in ailesi tarafından şiddete kadar varan tepkilerle karşılanmıştır.

Yaşadığı kısıtlamalar sonucunda Sibel'in hayatında önemli dönüm noktaları olmuştur. Bunları "lise eğitimini tamamlayamaması, gördüğü şiddetler, kendini kötü alışkanlık diye tabir ettiğimiz esrar ve alkole vermesi ve son olarak bileklerini keserek gerçekleştirdiği intihar girişimi" (Url-10) olarak özetlenebilmektedir.

Cahit ve Sibel'in kesiştikleri klinik Sibel'i kurtuluş yolu olarak gördüğü evlilik fikrinin ortaya çıktığı yerdir. Çok sevdiği eşini kaybeden ve bunun sonucunda yaşamdan kendini soyutlayan Cahit, başlangıçta Sibel'e karşı çıkmasına rağmen, Sibel'in bileklerini kesmesine kadar giden ikna yöntemleriyle bir süre sonra kabul etmek durumunda kalmıştır. Türk geleneklerine uygun kız isteme merasiminden sonra piyanist şantörlü düğün salonunda gerçekleşen düğün yapılmış ve Cahit'in bakımsız, küçük dairesinde Cahit ve Sibel birlikte yaşamaya başlamışlardır.

Sibel'in eve bir düzen getirmeye çalışması, Cahit'i etkilemiş ve onu hayata bağlamaya yetmiştir. Cahit ve Sibel evli gibi yaşamamalarına rağmen özel hayatlarında sadece kağıt üstünde bir evlilik sürdürürken aslında birbirlerinin hayatını anlamlandırmışlardır. Sibel özel hayatında, özgür ve asi tavırları ile dikkat çekerken, Cahit minnet duygusunun altında gizlediği Sibel'e geri dönüşü olmayan bir bağlılık oluşturmaktadır.

Cahit kendinden bu bağlamda fedakarlık yapacak karaktere sahipken, Sibel karakterinin gözleriyle sözlerinin çeliştiği, kendisinin bile anlam veremediği ironik duygu durumu yüzünden seçim yapamadığı ve bunların sonunda Cahit ile karı-koca olmamayı seçtiği -yani özel hayatının özgürlüğünün kapılarını başka birine açamayacağını- sergilediği bir sahne ortaya konmuştur. İşte filmi diğer Türk filmlerinden ayıran noktalardan biri de bu duygu durumunun sahnelenmesinde ortaya konmuştur. (Url-10)

Sibel, önceden Cahit ile ilişkisi olan ve bir kuaför dükkânı işleten Maren'in yanında işe girmiş, Cahit ile ilişkisi olduğunu öğrenmiştir. Sibel, kendisinin bile henüz farketmediği bir kıskançlık hissi ile, kapıdan çıkarken gördüğü eski erkek arkadaşına evli olduğunu haykırarak söylemiştir. Bu sahneden sonra Cahit ve Sibel'in toplumsal olarak evlilik normlarını yaşıyor olacakları düşünülürken, Sibel'in eski erkek arkadaşının barda, hırsı yüzünden Sibel hakkında tahrik edici konuşması, Cahit'in şiddetli tepkisine neden olmuştur. Karşı tarafın ölümüyle sonuçlanan bu dönüm noktası gazetelere kadar yayılıp "namus cinayeti" olarak tarihe geçmiştir.

Sibel, bütün bu olaylardan kendisini sorumlu tutarak hayatından kurtulmayı denemiş ama yeniden hayata dönmüştür. Cahit'in yanına gidip onu bekleyeceğini söyledikten

sonra İstanbul'daki kuzeni Selma'nın yanına gitmiştir. İstanbul'a geldikten sonra fiziksel özelliklerinden yaşam tarzına kadar radikal değişiklikler yapmış ve kuzeninin ayarladığı otelde hizmetli olarak işe başlamıştır.

Sibel, zaman içerisinde rutin iş temposu ve hayatındaki düzene karşı, kendisinden beklendiği üzere isyankar bir tavır meydana getirmiş ve Almanya'daki ruh haline yeniden dönmüştür. Taksim'de uyuşturucu ve alkol kullanarak kendinden kopmaya çalışmış ve sonrasında serseriler tarafından ölesiye dövülmüş, tecavüze uğramış ve yeniden dibe vurmayı başarmıştır.

Cahit ise, cezası sona erdikten sonra İstanbul'a giderek öncelikle Sibel'in kuzeniyle görüşmüş ve Sibel'in evli ve bir kızı olduğunu öğrenmiştir. Bütün bunlara inanmayan Cahit, Sibel ile buluşmuş ve birlikte Mersin'e gitme kararı almıştır. Seyirci mutlu bir son olarak Cahit ve Sibel'in hayata birlikte devam edeceğini düşünse de, Sibel'in hayatında sevdiklerine olan bağlarının niteliği değişmiş, başka dengeler meydana gelmiştir. Sibel, kızını babasından ve huzurlu ortamından koparmak istememiş ve Mersin'e giden otobüse binmemiştir.

4.3.1.2 Filmin mekânsal analizi

Filmde Hamburg'tan İstanbul'a uzanan, farklı kültürel anlayışların ve yaklaşımların sık sık dile getirildiği ve mekânlar ile betimlendiği bir hikâye anlatılmaktadır. Filmde kullanılan mekânlar, Hamburg'ta genel olarak Türk mahalleleri, Türk işletmeleri ve Türklere ait mekânlar olurken; İstanbul'da Taksim'in arka sokakları, Marmara Oteli ve Boğaziçi Köprüsü olmaktadır.

Filmdeki kültürel kodlar, dil, gelenekler, anlayışlar Türkiye kaynaklıdır ve tüm bunlar, bir anlamda Alman izleyicisine bilgilendirme amaçlı sunulan ötekinin -göçmenin- anavatanına ve kültürüne ait veriler olmuştur. Filmde Selma karakteri ile sunulan modern Türk kadını, her türlü tehlikeyi barındıran arka sokaklar, oteller, İstiklal Caddesi vb. filmin İstanbul manzaralı bir fasıl heyetiyle başlaması ve bitmesi de seyircinin içine sokulduğu İstanbul odaklı kültürel ve mekânsal alanın sınırları olarak görülmüştür. (Tosun, 2006).

Duvara Karşı filmindeki kent mekânları genel olarak, getto, varoş, göçmen mahallesi ve daha birçok tanım ile açıklanmaya çalışılan "kıyıda, köşede kalmış kent mekânları" olup, Avrupa'nın medeni yaşam tarzından, otoyollarından, güvenli, modern konut bölgelerinden tamamen ayrılmıştır.

Şekil 4.2 : İstanbul Boğazı ve saz orkestrası (Url-11).

İstanbul Boğazı (Şekil 4.2) arka fonunda Türk Halk müziği okuyan saz orkestrası filmdeki geçişler arasında seyirciyi bir sonraki sahneye hazırlamak amaçlı ara bölücüler olarak kullanılmıştır. Bu ara bölücülerdeki İstanbul silüeti ve İstanbul Boğazı, Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan bir çizgi niteliğindedir.

Akın'ın mekân seçimi kimliğin içeriğini tanımlamak adına bir fikir ortaya koymaktadır. Göktürk (2002)'e göre, geleneksel kültür kavramı yerel olarak kökleşmiş alışkanlık, adet ve inançlarıyla kendine yeten bir sistemi ifade etmektedir. Buna karşın, Akın'ın ana karakterleri Sibel ve Cahit'in hibrid kimlikleri tek bir kültür üzerinden anlatılmamaktadır. Çünkü bu karakterler, Alman ve Türk kimliklerinin arasında, değişken ve kararsız hareket etmekteLERdir. Bu değişken ve devinimli alan, Bhabha'nın üçüncü alan olarak nitelendirdiği üzere farklı kültürlerarası ilişkilerin karşılıklı etkileşim halinde olduğu bir melezleşme ortamı yaratmaktadır (Eken, 2009). Cahit ve Sibel iki kültürün içinde yetişmiş ve bu iki kültürden meydana gelmiş karakterler olarak yaşadıkları kimlik çatışmaları sırasındaki dönüm noktaları, bu iki kültür arasında geçişi temsil eden İstanbul Boğazı'nın gösterildiği ara bölücülerle bağlanmıştır.

Şekil 4.3 : Şeref'in barı (Duvara Karşı filmi, 2003).

Hamburg'da Şeref'in işlettiği "The Factory" isimli bir bar (Şekil 4.3), sahne mekânı olarak kullanılmaktadır. Barda, Türk kültürüne ait olan rakının satılıyor olması, Şeref'in bütün film süresince olduğu gibi bu sahnede de sadece Türkçe konuşması, Şeref'in uzun senelerdir yerleşik olarak Almanya'da yaşaması ve Almanya'da kendi işinin sahibi olmasına rağmen Türk kültürüne olan bağlılığını derin bir şekilde devam ettirmesi dikkat çekmektedir. Cahit'te ise, Türkçe konuşmayı reddetmesi, aile bağlarının olmaması ve kendini bir yere ait hissetmemesi özellikleri öne çıkmaktadır. Bar, mekân olarak Şeref ve Cahit gibi aynı kültürden gelen iki farklı kuşağın diyaloglarına tanıklık etmektedir.

Cahit'in bardan çıkış sahnesi ve sonrasında arabasına binip son hızla duvara çarpması filme ismini de veren "duvar" metaforu ile ifade edilmektedir. Cahit'in "duvara çarpması" kendi hayatında hem bir dibe vuruşu, hem de yeni bir başlangıcı temsil etmektedir.

Cahit ve Sibel evlenme mevzusu nedeniyle kavga ettikten ve Sibel'in intihar girişiminden sonra birlikte otobüse binmiştir. Sibel'in Cahit'i evlenmek için ikna çabalarını içeren diyalogların geçtiği otobüs içindeki bu sahne (Şekil 4.4), otobüs şoförünün Türk olması, Cahit ve Sibel'in konuşma tarzları ve diyalog içerikleri açısından önemlidir. Bu diyaloglarda Türk kültürünün İslâmi bakış açısına vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan, otobüs sahnesi, bir yolculuğun başlangıcının temsili açısından filmde dikkat çekmektedir. Film boyunca radikal değişikliklerin bu tür

yolculuklar ile desteklendiği gör÷lmektedir (Sibel'in İstanbul'a gidişinin gösterildiği havaalanı sahnesi).

Şekil 4.4 : Cahit ve Sibel'in otobüsteki tartışma sahnesi (Duvara Karşı filmi, 2003).

Diğeri bir detay ise, Alman toplumu ile iletişim halinde olunan mesleklerden birinde bir Türk göçmenin olması, aslında Türk toplumunun günlük yaşam içerisinde Alman toplumu ile kendiğinden içiçe olduğunu ifade etmektedir.

Şekil 4.5 : Cahit'in evi (Duvara Karşı filmi, 2003).

Cahit'in evi (Şekil 4.5) filmde kullanılan önemli mekânlardan biridir. Akın'ın punk müzik eşliğinde betimlediği Cahit'in yaşamını gösteren sahnede, sadece Cahit'in yaşamını değil, Hamburg'ta bir kısım Türk göçmenlerin yaşadığı bir mahalle kesiti de örneklenmektedir. Bu kentsel mekân, Cahit'i izleyen kamera gösterimleri ve arka fonda çalan şarkının sözleriyle bütünleşmektedir (Eken, 2009). Cahit'in apartman kapısında birçok grafiti, duvar yazısı ve afişler göze çarpmaktadır.

Önceden alt katı ticari amaçlı kullanıldığı tahmin edilen apartmanın bakımsız, eski ve Almanya'daki Türk toplumunun dışlanmış yüzünü yansıtan bir biçimde kentin diğer bölgelerine kıyasla oldukça تنها, kendi haline terkedilmiş özellikleri dikkat çeken diğer mekân detaylarıdır. Akın, bu "öteki" olma halini, Cahit'in evinin içinde de izleyicilere aktarmaktadır. Cahit eve girdiğinde kamera Siouxsie ve İngiliz punk grubu The Bashees'in büyük posterlerini göstermektedir (Eken, 2009). Kameranın konutun içini gösterdiği süre boyunca, şarkının sözleri de evin atmosferine atıfta bulunur şekilde kullanılmıştır (Eken, 2009). Cahit'in içilip etrafa atılmış boş içki şişeleri ve çöplerle kaplı evi, onun yalnız ve bitik yaşantısının aynası gibidir.

"Hem orada hem burada" olma durumu, aile bağlarının olmamasının da katkısıyla birlikte toplum içinde var olamama hissiyatı, bireysel ölçekte Cahit'in hayatında öne çıkmaktadır.

Şekil 4.6 : Sibel'in evi (Duvara Karşı filmi, 2003).

Cahit'i Türk olarak değerlendirmek, dili, görüntüsü ve yaşam tarzıyla Türk kültürü ile bütünleştirmek mümkün olmamakla birlikte onu rasyonel bir kimlikten öte bir üst kimlik ile tanımlamak daha doğru gözükmemektedir.

Cahit'in kaybolmuş hayatına dair sahnelerden sonra, Sibel'in ailesi ile birlikte yaşadığı, Türk kültürüne ait özelliklerin benimsendiği bir konut (Şekil 4.6), mekân olarak kullanılmaktadır. Kamera eve ilk girdiğinde televizyonda bir Türk programı gösterilmektedir. Duvarda üzerinde Türk motifleri bulunan bir kilim ile, İstanbul Boğazı, Sultanahmet Camii ve meydanın fotoğrafları görünmektedir. Ayrıca klasik tarzda kahverengi vitrin, sehpaye örtülmüş danteller de mekândaki Türk kültürünü yansıtan objeler olarak kullanılmıştır.

Türk kültürünün yansıtıldığı bu sahne, yine Sibel'in evinin içinde geçen isteme merasimi sahnesidir. Özellikle bu sahnede, Türk geleneklerine dair daha detaylı bilgi aktarılmaktadır. "İstemeye giderken Cahit'in traş olması, yanında bir büyüğüyle gitmesi, giderken alkolsüz çikolata almaya dikkat edilmesi, isteme usulü gelin adayının kahveyi dağıtması, kız vermenin zor olduğunu göz önüne seren damat adayına yönelik iş durumu, memleket sorularının yönlendirilmesi" (Url-10) Türk geleneklerinden bazılarıdır.

Şekil 4.7 : Sibel'in oturduğu konut bölgesi (Duvara Karşı filmi, 2003).

Sibel'in oturduğu ev, yüksek katlı apartmanlardan oluşan bir site (Şekil 4.7) içerisinde. Yine çok az insan ve bakımsız bir çevre dikkat çekmektedir. Cahit'in

yaşadığı Türk mahallelerine kıyasla Sibel'in yaşadığı yer daha çok ailelerin yaşadığı sosyal bir konut çevresi görünümündedir. Uyum sürecinde göçmenler için üretilen bu sosyal konutlar daha iyi fiziksel şartlar sunmasına karşın, ev sahibi toplumdan izole ve dışlanmış olma özelliği devam etmektedir.

Şekil 4.8 : Sibel'in evinin girişi (Duvara Karşı filmi, 2003).

Şekil 4.9 : Almanya'da Türk berber salonu (Duvara Karşı filmi, 2003).

Türk göçmenlerin apartman içindeki düzenlerinde belli alışkanlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir. Evin hemen dışında bir ayakkabı dolabı (Şekil 4.8), dışarı bırakılan ayakkabılar apartman kat holünden gösterilen bir sahnede göze çarpmaktadır.

Cahit ve ona ailesi rolünde eşlik eden Şeref, kızı istemeye gitmeden önce, Türk Dayanışma Merkezi'nin hemen altındaki Türk berberine traş olmaya gitmişlerdir. Bu sahnede mekân olarak kullanılan berber salonu (Şekil 4.9), Türkiye'deki mesleklerini göç ettikleri toplumda da devam ettirebilen Türk göçmenlerin ticari anlamdaki girişimleri ile kendi yerleştikleri bölgedeki Türk göçmenlere hizmet ettiklerini göstermektedir. Bu bağlamda, hem yerel politikalarından hem de göçmenler ile iletişimin en alt seviye tutulmasından dolayı göçmenlerin kent içinde kendine yeten bir çevre yaratma çabası ve böylece kenti dönüştürdükleri gözlemlenmektedir.

Şekil 4.10 : Sibel ve Cahit'in evlendiği düğün salonu (Duvara Karşı filmi, 2003).

Sibel ve Cahit'in evlendiği düğün salonu da (Şekil 4.10), Türk kültürünün yansıdığı mekânlardan biridir. Düğün tipik bir Türk düğünü olup, Türk göçmenlere ait bir düğün salonunda gerçekleşmektedir. Salonun ortasında gelin ve damat için hazırlanmış gösterişli, büyük bir masa ve etrafında sandalyeler, gelin ve damatı izleyen davetliler mevcuttur. Ayrıca gelin ve damatın yemek yiyebilmeleri için bir oda, Türk adetlerine gönderme yapmaktadır. Cahit ve Sibel, bu sahnede Türklere özgü bir oyun olan çiftetelli oynamaktadır. Cahit istemeyerek de olsa bu geleneğe uyum sağlamaktadır. Düğün salonu, Türk göçmenlerin kültürlerini yabancı bir ülkede hiç değişikliğe uğratmadan yaşatabildiği bir düzeni ifade etmekle beraber

Cahit ve Sibel gibi ikinci kuşak Türk göçmenlerin geleneklere karşı değişen bakış açısına da vurgu yapmaktadır. Sibel baskıcı ailesinden kurtulmak, Cahit ise, Sibel'in arkasında durmak için düğün salonu konseptli bir düğün seramonisini kabul etmektedirler. Düğün salonu mekân olarak yine Türk göçmenler tarafından dönüştürülen bir kültürel mekânı örneklemektedir.

Şekil 4.11 : Sibel ve Cahit'in sokakta tebrik edildiği sahne (Duvara Karşı filmi, 2003).

Düğünden hemen önceki bir sahnede ise (Şekil 4.11), Türk mahallesinde ellerinde çiçekler ile gelin ve damatın tebrik edildiği görülmektedir. Bu sahne, Türk kültürünün Alman kültüründen etkilenen tarafını ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 4.12 : Sibel'in alışveriş yaptığı sokak (Duvara Karşı filmi, 2003).

Sibel'in Cahit'e yemek hazırlamak için alışveriş yaptığı sahnede (Şekil 4.12), alışveriş yaptığı sokaklarda Türk işletmecileri göstermektedir. Sibel bir gün Cahit için Türk sofrası hazırlamaya karar vermiş ve bunun için alışveriş yapmaya çıkmıştır. Bu süreçte, sahnede Türk mahallesinden görüntüler dikkat çekmektedir. Türk göçmenlere ait bir süpermarket ve manavdan alışveriş yaparken raflarda yer alan, Türklere özgü rakıya odaklanılmaktadır. Türk mahallerindeki esnaflar, özellikle Sibel'in alışverişisi sırasında gösterilmekte ve sokaklardaki ticari anlamdaki dönüşüm yansıtılmaktadır.

Yemek sahnesinde ise (Şekil 4.13), Sibel'in yemek hazırlama süreci ve hazırladığı sofra detayları üzerinden Türk kültürüne dair birçok veri elde edilmektedir. Türk rakısı, peynir ve kavun, masa örtüsündeki desen, Sibel'in iki kültürü birden barındıran kimliğinin Türklere ait olan kısmını simgelemektedir.

Şekil 4.13 : Sibel ve Cahit'in yemek sahnesi (Duvara Karşı filmi, 2003).

Filmde geçen ana mekânlardan biri de, ismini İstanbul'un en merkezi yeri olan Taksim'den almış "Taksim Club"dır. Taksim Club, Hamburg'da yaşayan Türkler arasında en çok tercih edilen eğlence mekânı olmakla birlikte popüler Türk müziklerini çalması açısından da önemlidir. Türk göçmenler mekânların işlevini değiştirirken kendi memleketlerini anımsatacak detayları önemsemekte ve eğlence alanlarında kendi kültürlerine yönelik müzik ve mimari öğeler kullanmaktadırlar. Bu eğlence alanları genellikle kentin bakımsız ve unutulmuş diğer göçmen bölgelerinde olduğu gibi özen gösterilmemiş, loş ve izbe mekânlardır. Türk göçmenlerin eğlence

amaçlı dönüştürdükleri bu mekânlar, bütün fiziksel özellikleri ile özellikle üçüncü kuşak göçmenlerin kendi kültürüne yabancılaşmış olduğu gerçeğine gönderme yapan ironiyi gözler önüne sermektedir.

Sibel'in temizlikçi olarak çalıştığı Marmara Oteli (Şekil 4.14), İstanbul'un en hareketli ve çok kültürlü bölgesi olan Taksim'de yer almaktadır. Hem Türkler hem de turistler için bir çekim bölgesi niteliğinde olması mekân seçimi açısından önemlidir. Çünkü Taksim ve İstanbul, Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin oluşturmaya çalıştıkları kentsel çevre için, bazen sembolik olarak bazen de birebir referans aldıkları kentsel detayları içermektedir.

Şekil 4.14 : Marmara Oteli (Duvara Karşı filmi, 2003).

Otelin film içindeki diğer anlamı ise, Sibel'in sağlıklı ve nezih çalışma şartlarına, kuzeninin otel içerisindeki konumuna bağlı olarak güvenli bir ortam sunmasına rağmen kendini İstanbul'daki yaşantısına ait hissetmemesi ile ortaya çıkmaktadır. Almanya'da dönüştürülmüş “Küçük İstanbul”, büyük ve gerçek İstanbul'dan daha koruyucu ve alışkanlıkları dolayısıyla daha kolay gelmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'ye dönen göçmenlerin kendi ülkelerinde de zorluklarla karşılaştığı diğer bir argüman olarak ortaya çıkmaktadır.

Duvara Karşı filminde, Almanya'nın Altona bölgesinde yaşayan Türk göçmenlerin ne tür mekânsal dönüşümlere neden oldukları değerlendirildiğinde (Çizelge 4.2), yarı-kamusal konut, ticaret ve sosyal-kültürel kentsel mekânlardaki değişimlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Duvara Karşı filminde, kamusal mekân olarak

dönüşüme uğrayan ve Türk kültürünü büyük ölçüde yansıtan sokaklar ön plana çıkmaktadır.

Çizelge 4.2 : Duvara Karşı filminde dönüşen mekân kullanımları.

	<i>Kamusal</i>	<i>Yarı-Kamusal</i>	<i>Özel</i>
<i>Konut Mekânı</i>	Cahit'in evinin bulunduğu sokak	Sibel'in oturduğu site	Cahit'in evi, Sibel'in evi.
<i>Ticari Mekân</i>		Berber salonu, kuaför, süpermarket, manav	
<i>Sosyal-Kültürel Mekân</i>		Türk Dayanışma Merkezi, Şeref'in barı, Taksim Club, düğün salonu	
<i>Kentsel Mekân</i>	Türk mahallesi sokakları		

4.3.2 Berlin in Berlin filminde göç ve kentsel mekân ilişkisi

Şekil 4.15 : Berlin in Berlin film afişi (Url-12, 1993).

Yönetmenliğini Sinan Çetin'in yaptığı ve senaryosunu Sinan Çetin ile birlikte Ümit Ünal'ın yazdığı Berlin in Berlin filmi (Şekil 4.15) 1993'de çekilmiştir. Dram sinema türünde çekilen film, göçmen filmleri arasında farklı kimlikleri ve kuşakları birarada barındırması açısından ilgi çekmiştir.

Filmdeki ana karakterler şunlardır: Thomas (Armin Block, genç Alman mühendis ve fotoğrafçı), Dilber (Hülya Avşar, güzel ve çekici olarak gösterilen, Thomas'ın ve Mürtüz'ün ilgi duyduğu Türk kadını), Mürtüz (Cem Özer, Dilber'in kocasının kardeşi), Ugu büyükanne (Aliye Rona).

Filmde kullanılan kent mekânları ise, Alexanderplatz Meydanı, Kreuzberg, Türk göçmen mahallesi ve Türk göçmen ailesinin evidir.

4.3.2.1 Filmin konusu

Genç Alman mühendis Thomas, filmde güzel ve çekici bir Türk kadını olarak gösterilen Dilber'in fotoğraflarını çekmiştir. Kadının kocası olayı farkedince Alman mühendis ile tartışmaya başlamıştır. Tartışma sırasında genç Alman, kazayla kadının kocasının ölümüne neden olmuştur. Bu olaydan sonra Thomas vicdan azabı çekmeye başlamıştır. Aynı zamanda Dilber'e olan tutkusunu da bastıramayan Thomas, onu bulmak ve kadının kocasının ailesinden özür dilemek için Kreuzberg'deki Türk mahallesine gitmiştir. Thomas burada farkedilmiş ve ondan intikam almak için kendisini kovalayan aileden kaçarken, bir rastlantı sonucu ölümüne neden olduğu adamın evine saklanmıştır. O ana kadar ağabeyinin ölüm nedenini kaza sanan en büyük kardeş Mürtüz, Thomas'ı öldürmek istemektedir. Türklerin töre gereği, evlerine sığınan birini, düşmanları bile olsa öldürmeyeceklerini büyükanne Ugu'nun "dadaş töresi" üzerinden hatırlatmasıyla, Thomas ve Türk göçmen aile arasındaki ilişki başka bir boyuta sürüklenmektedir.

Ailesine ve törelerine başkaldıramayan Mürtüz ise, Thomas'ın evden çıkmasını kollamaktadır. Büyükanne, anne-baba, evlatlar ve Dilber'in oğluyla birlikte üç kuşak göçmen profilinin gözlemlenebildiği filmde, bir Türk göçmen ailesinin Alman bir genç ile yaşamaya başlaması, Alman gencin evde bir misafir gibi ağırlanması, buna karşın Thomas'ın şaşkınlığı ve süreç içinde Türk aileye karşı oluşan sempatisi, Türk geleneklerine karşı ilgisi, öğrenme isteği söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda Thomas'ın filmin başında da ifade edildiği üzere, ölümüne neden olduğu adamın karısı Dilber'e olan ilgisi bu süreçte daha da açığa çıkmaktadır. Gün geçtikçe, ailenin bir ferdi olan Thomas, ailenin küçük oğlu ile arkadaş olmuş, büyükanneden Türk geleneklerini, söylemlerini, kalıplaşmış kültürel deyişleri öğrenmiştir.

Berlin in Berlin filmi, iki farklı kültürün buluşması ve bu iki kültürün birbirini keşfi üzerinden birçok yan hikâyeyi beslemesi açısından dikkat çekmektedir. Günlerce

hem Mürtüz'ün intikam alma çabalarına karşın Thomas'ın tutsaklığı şeklinde, hem de Türk ailesiyle yakınlaşması nedeniyle kurduğu bağlar çerçevesinde anlatılan film, Thomas'ın Mürtüz'e rağmen evden kaçabilmesiyle son bulmaktadır. Thomas özgürlüğüne Dilber ile birlikte kavuşmaktadır. Mürtüz'ün yıllardır Dilber'e hissettiği gizli ilgisine karşılık alamadığı son sahne, Kreuzberg sokaklarında Thomas ve Dilber'in elele yürümesiyle yansıtılmaktadır.

Filmin Almanya'da yaşayan Türklerin problemlerini, gelenek ve göreneklerini başka bir ülkede devam ettirmeye çalışmalarını, asla yanyana gelmesi düşünülemez bir erkek ve bir kadın figürünün arasındaki yakınlaşmayı, farklı iki kültürden erkeğin birbirine karşı üstünlük sağlama mücadelesini, töre teması içerisinde ironik bir şekilde anlatılması ve bu anlatımın hem kentsel mekân, hem de iç mekân detaylarıyla desteklenmesi açısından Berlin in Berlin filmi oldukça ilgi görmüştür.

4.3.2.2 Filmin mekânsal analizi

Şekil 4.16 : Berlin'in havadan görünüşü (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Berlin kentinin havadan görüntülerinin ekrana yansıdığı ve filmde ara ara kullanılan bu sahnelerde (Şekil 4.16), 1989'da Berlin duvarının yıkılmasıyla eski merkezin yeniden inşa edildiği, geniş bir kentsel onarım ve yapılaşmanın hakim olduğu konut bölgelerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Özellikle kentsel planlama ve mimarlık

anlamında açılan yarışmalar ve kentsel düzenleme politikaları, Berlin'in yeniden kültür başkenti olmasına olanak tanımıştır. Diğer taraftan Berlin'den genel kent görünüşlerinin verilmesi ile Berlin'in coğrafi olarak merkezinde kalan, duvarın inşası sürecinde eski müzelere ve sanatsal mekânlara yakınlığını yitiren, yalnız ve kendi haline bırakılan Kreuzberg'e gelmeden önce Berlin'in bir kent olarak izlenimine yer verilmektedir.

Şekil 4.17 : Alexanderplatz Meydanı (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Sadece filmin başlangıcında ekrana yansıtılan Alexanderplatz Meydanı (Şekil 4.17), Berlin'in Almanlar tarafından “egzotik bir şehir” olarak algılandığı, orta-sınıf ve üstü liberal Almanları cezbeden etnik farklılaşmanın ve evrenselliğin uzun yıllardır bir arada yaşayabildiği bir kent olduğunu yansıtmak amaçlı kullanılmıştır. Aynı zamanda bu sahnede film süresince kadın ve erkek figürünün bireysel özgürlüklerinin, Türk kültürü açısından algılanış biçimine karşıt olarak, Türk mahallelerinin dışındaki yaşam tarzı kent mekânı ile vurgulanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte gerçeklik kazanmış çok kültürlülük olgusu, film sonunda Alman erkek ve Türk kadınının beraber olmasının kabul edilmesiyle gerçeklik kazanmıştır.

Alexanderplatz Meydanı, Eski Doğu Almanya'nın merkezi ve Berlin'e gelen herkesin geçtiği bir meydan olması açısından da önem taşımaktadır. Çetin, Berlin'in havadan görüntüsünden sonraki sahnede bu merkezi meydanı kullanarak ve sonrasında Türk mahallelerine odaklanarak Berlin'in genel atmosferinden kopuk Türk mahallesini seyirciye hissettirmeye çalışmaktadır.

Şekil 4.18 : Kreuzberg Türk mahallesi (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Thomas fotoğraflarını çektiği ve bir kaza sonucu kocasının ölümüne neden olduğu Dilber'i bulmak için Kreuzberg'e gitmeye karar vermiştir. Almanların tehlikeli bir bölge olarak baktıkları Türk mahallesi, Türkler için ise, yabancı bir ülke toprağı olmaktan çok “duvarlarındaki yazıları, yiyecekleri, alışveriş yerleri, geleneksel kıraathaneleri” (Kaya, 2000) ile yeni anavatan haline gelmiştir. Filmin bu sahnesinde, Kreuzberg'in konut dokusuna ve bu dokunun yarattığı klostrofobik etkiye vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan, Kaya (2000)'nın da belirttiği üzere, Almanların “yabancılık hissettikleri ve içine girmekten çekindikleri” bu semt aksine Türklerin “davranışlarından emin oldukları, kendilerini güvende hissettikleri bir sığınak” olarak görülmektedir.

Thomas'ın alttan geniş açılı perspektifle gösterilmesi (Şekil 4.18), mahalle girişindeki uzun bekleyişi ve etrafını gözlemlemesi kendi ülkesinde anlamakta zorlandığı, tanımlayamadığı, yabancılaştığı bir semt karşısındaki durumunu desteklemek için kullanılmaktadır. Bu anlamda Thomas, kendi ülkesinde tutsaklığı hissetmektedir.

Thomas'ın mahalleye girdikten sonra bir şekilde Mürtüz ile karşılaşması ve bunu takiben Mürtüz'ün Thomas'ı vurmak için kovalamaya başladığı sahnelerde Kreuzberg'deki Türk mahallesinin sokaklarına, dükkânlarına, orada yaşayan Türk göçmen profillerine, konutların fiziksel durumuna tanıklık edilmektedir. Kovalamaca süresince arka planda, Türk girişimcilere ait olduğunu belli eden araçlar (Şekil 4.19), duvarlarda Türk gençlerin yaptığı grafitiler gösterilmektedir.

Şekil 4.19 : Kreuzberg sokak (Berlin in Berlin filmi,1993).

Kreuzberg'de Türk göçmen mahallelerinde sıkça rastlanan “çay salonu (teahouse)” örneği, filmde Mürtüz'ün işlettiği “Hınıs Doğu Kırathanesi” olarak karşımıza çıkmaktadır Şekil (4.20). Çay salonunun oturdukları apartmanın hemen karşısında yer alması, Thomas'ın Dilber'i takip etmesi ve sonrasında Mürtüz'ün, Thomas'ın evden çıkışını kontrol etmesi açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda, Türk

mahallelerinde göçmenlerin çalışma alanı olarak, yaşama alanlarına yakın, kendilerini güvende hissettikleri, daha çok kendi toplumuna hizmet edebildikleri bölgeleri tercih ettikleri ifade edilmektedir.

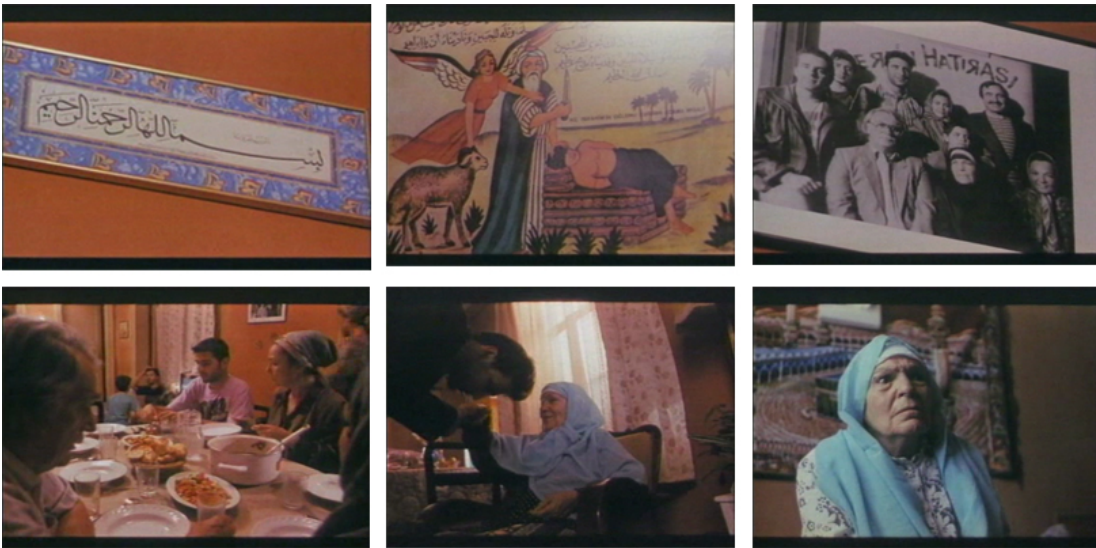

Şekil 4.20 : Türk mahallesinde çay salonu (teahouse), (Berlin in Berlin filmi,1993).

Çetin, filmde “farklı geleneksellikler, anlam dünyaları, kültürel repertuarlar arasında diyalog ve kültürel müzakere” (Uluç ve Soydan, 2009) yaratıldığını Thomas ve Dilber’in yaklaşması üzerinden kurgulamaktadır. Berlin in Berlin filmi, “farklılıkların birarada varolabildikleri, önyargılardan arınmış, kültürler ve diller arasında karmaşık ama bir o kadar da verimli yolculuk öneren, başka dünyaların, başka dillerin ve başka kimliklerin zenginleştirici öğelerini deneyimleyen” (Uluç ve Soydan, 2009) evrensel bir eksen üzerinde oturmaktadır. Farklı kültürlerin kaynaştığı bu çok kültürlü ortamın ana mekânı ise, Türk göçmen ailenin evidir (Şekil 4.21). Evdeki tüm detaylar, Türk kültürüne ilişkin öğeler barındırmaktadır.

Şekil 4.21 : Türk göçmen ailenin evi (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Şekil 4.22 : Türk kültürüne ait detaylar (Berlin in Berlin filmi, 1993).

Filmdeki çoğul dil, hem Türk göçmen ailesinde kuşaklar arasında, hem de Thomas ve Türk aile arasında mevcuttur. “Davetsiz misafir” olarak algılanan Thomas’ın saklandığı bu ev, Berlin kenti içinde başka bir Berlin’i temsil etmektedir. Thomas’ın yeni tanımaya başladığı bu Berlin’de müezzinin sesi, duvarında Mekke’nin duvar halısı, namaz sesinin Almanca seslere karıştığı bir ortam onu karşılamaktadır. Taşınabilir cami formunda saatten klasik siyah-beyaz aile fotoğraflarına, Türk usulü

sofralardan Türk içkisi rakı ile alem yapmaya kadar Türk kültürüne ait her türlü obje ve eylem deneyimlenmektedir (Şekil 4.22).

Thomas'ın evde yaşaması, Almanca'nın evde sürekli konuşulması etkisi yaratmıştır. Bununla paralel olarak Türkçe geleneksel söylemler, kurallar, tabular üçüncü kuşak gençler tarafından eve taşınan yeni Almanca söylemler ile karışmakta ve ortaya hibrid bir mekân çıkarmaktadır.

Çizelge 4.3 : Berlin in Berlin filminde dönüşen mekân kullanımları.

	<i>Kamusal</i>	<i>Yarı-Kamusal</i>	<i>Özel</i>
<i>Konut Mekanı</i>		Türk göçmen mahallesinde konut cephesi ve avlusu, merdiven holü	Türk göçmen ailenin evi
<i>Ticaret Mekanı</i>		Mürtüz'ün çay salonu, Türk lokantası, sürücü kursu, video-film satıcısı	
<i>Sosyal-Kültürel Mekan</i>	Alexanderplatz Meydanı, Türk mahallesinde çocuk parkı		
<i>Kentsel Mekan</i>	Türk göçmen mahallesi sokakları		

Filmde Türk göçmenlerin etkisiyle değişen ve farklı kültürden bir topluluğun karakterini kazanan Kreuzberg bölgesi, Alman ve Türk kimlikler arasında geçen hikâye ile vurgulanmaktadır. Kreuzberg'de, kamusal olarak ele alınan Türklerin yaşadığı bazı mahalleler, Türk göçmenler tarafından yoğun şekilde sahiplenilmiş ve egemenlik alanı haline gelmiş olmaları dolayısıyla yer yer yarı-kamusal kentsel mekân özelliği gösterebilmektedirler (Çizelge 4.3). Aynı zamanda, Berlin in Berlin filminde özellikle ticari ve konut mekanlarının Türk kültürü ile dönüşmesi göze çarpmaktadır.

4.3.3 Kısa ve Acısız filminde göç ve kentsel mekân ilişkisi

Senaryosunun ve yönetmenliğinin Fatih Akın'a ait olduğu 1998 yapımı "Kısa ve Acısız" filmi (Şekil 4.23), drama türünde göç olgusunun işlendiği bir film olarak çekilmiştir. Almanya'da Türk, Yunan ve Sırp asıllı oyuncularından oluşan oyuncu kadrosuyla dikkat çeken film, Akın'ın gençlik yıllarında başından geçen bir olaydan

esinlenmesi ile ortaya çıkmıştır. Akın, Sırp asıllı çete arkadaşının başını Arnavut mafyasıyla belaya sokması ve Yugoslavya'ya kaçması üzerinden hikâyeyi kurgulamıştır.

Şekil 4.23 : Kısa ve Acısız film afişi (Url-13, 1998).

Filmdeki ana karakterler, hapisten çıktıktan sonra suç dünyasından uzak kalmaya ve yeni bir hayat kurmaya çalışan Cebrail (Mehmet Kurtuluş), mafya üyesi olmaya soyunup şöhret peşinde koşarken hayatından olan Sırp asıllı Bobby (Aleksandar Jovanovic) ve yaptığı küçük hırsızlıklarla para kazanan Yunan asıllı Costa (Adam Bousdoukos)'dan oluşmaktadır. Farklı kökenlerden gelen ve birbirine dostluk bağıyla bağlı olan bu üç arkadaşın yaşadıkları, ilişkileri ve olayları üzerinden gelişen hikâyede Cebrail'in kardeşi Ceyda (İdil Üner), Almanya'da Türk göçmen bir kadın olarak güçlü kişiliği, sorumluluk sahibi ve ayakları yere basan duruşu ile öne çıkmaktadır. Diğer bir karakter ise, filmin başında Bobby'nin sevgilisi olarak

tanıdığımız, sonrasında Cebrail ile yakınlaşmalarına şahit olduğumuz Alice (Regula Grauwiller)'dir.

Film mekânları, Hamburg'un Altona bölgesindeki sokaklar, takı dükkânı ve karakterlerin evlerinden oluşmaktadır.

4.3.3.1 Filmin konusu

Film, Hamburg'da yaşayan ve suç dünyasına girmiş Türk, Sırp ve Yunan asıllı üç yakın arkadaşın ilişkileri üzerinden şekillenmektedir. Almanya'da yaşayan ve hapisten yeni çıkan Cebrail, kesin bir kararla yasadışı işlerden uzak durmaya ve ilk fırsatta Türkiye'ye taşınmaya karar vermiştir. Cebrail gibi göçmen olan Bobby ve Costa ise, yasadışı işlerle uğraşmaya devam etmektedir. Sırp asıllı Bobby, uyuşturucu ve silah gibi mafya işlerine bulaşmıştır. Bu süreçte paralel olarak, Bobby'nin sevgilisi Alice ile Cebrail'in yakınlaşmasını kıskanması ve buna bağlı olarak arkadaşlıklarının bozulması söz konusudur. Bobby, mafya tarafından kendisine verilen bir görevi yerine getiremediği için yanında sürüklediği Costa ile birlikte mafyadan kaçmaktadır. Bobby yakalanıp mafya tarafından öldürülünce, Cebrail ve Costa intikam için mafya liderini öldürmeye karar vermiştir. Olaylar sırasında Costa da öldürülmüştür. Cebrail ise, bir daha suç işlememeye karar vermiş olmasına rağmen Alice ile birlikte olmanın verdiği suçluluk duygusunun da etkisiyle iki yakın arkadaşını öldüren mafya liderini öldürmüştür.

4.3.3.2 Filmin mekânsal analizi

Kısa ve Acısız filmi, açık uçla sona ermekte ve seyirciyi soru işaretleri ve olasılıklarla baş başa bırakmaktadır. Ana karakterlerin yavaş yavaş suç olayları ile birlikte kendi sonlarına yaklaşımları "kara film"¹³ mekân kullanımları ve kültürün yansıtıldığı detaylar ile desteklenmektedir.

Filmde mekânsal kurgulamaya ilişkin dikkat çeken diğer bir nokta ise, Akın'ın "donmuş çerçeveler" kullanmasıdır. "Bu tarz çerçeveleme, dramatik zamanı durdurur, olayın bir anı yakalanmış ve durdurulmuş olur. Bu yönteme, o an çok

¹³ Fransız film eleştirmenleri tarafından "Film Noir" olarak ortaya çıkartılmış bir kavramdır. "Film Noir", bir tür olmaktan ziyade, bir mod, stil ya da filmdeki tondur (Url-14). Göçmen sinemacıların beraberlerinde taşıdıkları dışavurumcu ışıklar, gölgeler, film teknikleri, kamera hareketleri, açılar ve karanlık konular, sesin gelişyle büyüyerek stüdyü sistemine geçmiş olan Amerikan Sineması'na taşınmıştır (Özdemir, 2003, s.5).

önemliyse, şok ediciyse, onu anılara katmak ve zamanı durdurmak için başvurulur” (Deliormanlı, 2006, s.97). Zamanın durması, olayın seyirci tarafından algılanması, olayın geçtiği sahnede kullanılan kentsel mekânın hafızaya alınması açısından “donmuş çerçeveler” filmde biçimsel bir özellik olarak kullanılmıştır.

Şekil 4.24 : Düğün salonu (Kısa ve Acısız filmi, 1998).

Sahne üzerinden kentsel mekân analizi yapıldığında, filmin en başında Türk kültürünün en belirgin özelliğini yansıtan Türk düğün salonu (Şekil 4.24), seyirciyi etnik kodların işlendiği bir mekân ile karşı karşıya getirmektedir. Cebail’in kardeşinin düğününe ev sahipliği yapan bu mekân, Türk düğünlerine özgü bir şekilde süslenmiş olup, ortasında konukların dans ettiği açık bir alana sahiptir. Türklerin geleneklerine dair her türlü detayın gözlemlenebildiği düğün salonunun bir odasında, Costa ve Ceyda’nın diyalogu sırasında, duvarda Türkiye’de ünlü bir şarkıcı olan ve göçmen bir aileden gelen Tarkan’ın posterleri dikkat çekmektedir. Düğün salonları, Akın’ın filmlerinde genellikle geleneksel oyun havalı, yabancı ve Türklerin birlikte halay çektiği düğünlere ev sahipliği yapan önemli bir kültür ögesi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.25 : Takı takma merasimi (Kısa ve Acısız filmi, 1998).

Düğün sürecinde geleneksel bir Türk düğün ritüeli olan takı takma merasimi (Şekil 4.25) gerçekleşmektedir. Öncelikle aile olmak üzere bütün konuklar yeni evlenen çifti kutlamakta ve para ya da altın takmaktadır. Düğün salonu, mekân olarak Türk göçmenlerin tüm geleneksel ritüellerini yaşatabildikleri şekilde düzenlenmiştir.

Şekil 4.26 : Cebrail'in odası (Kısa ve Acısız filmi, 1998).

Türk göçmenlerin kendilerine özel yaşam tarzı, anavatana olan özlemlerinin ve düşlerinin yansıdığı ev mekânında da gözlemlenmektedir. Cebrail'in odasında (Şekil 4.26), yatağının başucunda asılı duran, güneşin parladığı, Türkiye'den bir güney sahiline ait reklam afişi dikkat çekmektedir. Cebrail'in belki hiç görmediği, hayalinde yaşamak istediği yer olarak arzuladığı güney sahilleri duvarına astığı afiş ile ifade edilmektedir.

Şekil 4.27 : “Kısmet” isimli takı dükkânı (Kısa ve Acısız filmi, 1998).

Filmde ticari bir dönüşüm mekânı olarak sınıflandırılabilir “Kısmet” isimli takı dükkânını, Cebrail'in kardeşi Ceyda ve Bobby'nin sevgilisi Alice birlikte işletmektedir. “Kısmet” (Şekil 4.27) Ceyda'nın Almanya'da yaşayan bir Türk kızı olarak özgürleştiği, kendi sevdiği işi yapabildiği bir mekân olarak vurgulanmaktadır.

Dini kültür öğelerinin öne çıktığı bir diğer mekân ise, Türk göçmenlerin kendi kentsel çevrelerinde dini ibadetlerini yerine getirebildikleri camidir. Caminin mihrap bölümünün gösterildiği sahnede (Şekil 4.28), Cebrail namaz kılmaktadır. Akın, namazı ve mesciti bir kültürün göstergesi olarak kullanmaktadır. Çünkü diğer bir sahnede, Bobby öldükten sonra Costa kilisede görüntülenmektedir. Dolayısıyla, kilise ve cami farklı kültürlerin farklı ibadet mekânlarını temsil etmektedir.

Şekil 4.28 : Caminin mihrap bölümü (Kısa ve Acısız filmi, 1998).

Filmde genel olarak Hamburg'un Altona bölgesinde Türk göçmenlerin ikâmet ettiği caddeler, sokaklar ve dükkânlar gösterilmektedir. Altona, filmde etnik özellikler taşıyan bir bölge olmasının yanında pek çok yer altı mekânını barındıran karanlık bir bölge olarak yansıtılmaktadır.

Şekil 4.29 : Altona'da kebab salonu (Kısa ve Acısız filmi, 1998).

Altona'nın sokakları gösterilirken, Türk göçmenler tarafından işletilen restoranlar ve turizm acentaları (Şekil 4.29) ticari anlamda dönüştürülen kentsel mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır. Cebraîl'in Türkiye'ye geri dönüşsüz bilet istediği turizm acentası aynı zamanda iki ülke arasında yolculuğa araç olması açısından bir sınır temsiliyetine sahiptir.

Şekil 4.30 : Gece kulübünün garajı (Kısa ve Acısız filmi, 1998).

Altona'da karafilm özü karanlık kentsel mekânlar olarak, fahişelerin beklediği bir sokak, karanlık işlerin yürütüldüğü gece kulübü ve gece kulübünün garajı (Şekil 4.30) kullanılmıştır. Gece kulübü ilk olarak Bobby ve mafya lideri Muhamer'in silah satıcıları ile görüştükleri sahnede ortaya çıkmaktadır. Bir sonraki kullanımı ise, Cebraîl'in, Bobby ve Costa'yı vazgeçirmek için gittiği, Muhamer'in adamları tarafından dövülerek dışarı atıldığı sahnede görülmektedir. Bu mekân, Altona'da karanlık işlerin yürütülmesi için kullanılan, şiddetin rahatlıkla uygulanabildiği, insanların öldürülebildiği bir yer altı mekânı olarak kullanılmaktadır.

Diğer karanlık bir mekân olan Nejo'nun evi de, hırsızlık eşyaları ile dolu olması, silahların bulunması açısından öne çıkmaktadır. Filmde, yasadışı işlerle uğraşan ve bu yolla para kazanan göçmenlerin yaşantısına ve mekânlarına dair birçok detay gece kulübü, garaj ve Nejo'nun evi ile ifade edilmektedir.

Film için seçilen mekânlar, düzgün bir işyeri olan Ceyda'nın takı dükkânı dışında erkeklerin illegal işlerini mekânsal sınırlarla gerçekleştirdikleri belli bar, disko, taksi

ve sokaklardan oluşmaktadır. Bu mekânlar karakterlerin hayatlarının geçtiği mekânlar olup, onların sınırlarını da çizmektedir. İçinde bulundukları eylemler, bağlı oldukları Altona bölgesinin sınırlarını aşmamaktadır. Altona, göçmenlerin yaşadığı ama ötesine geçemedikleri, bir anlamda kısıtıldıkları ve zorunlu bırakıldıkları bir göçmen bölgesidir. Yarı-kamusal ve kamusal mekân bağlamında kullanılan sokaklar ve Türk göçmenlere ait ticari işletmeler sınırlandırılmış Altona'nın birer parçasıdır (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4 : Kısa ve Acısız filmde dönüşen mekân kullanımları.

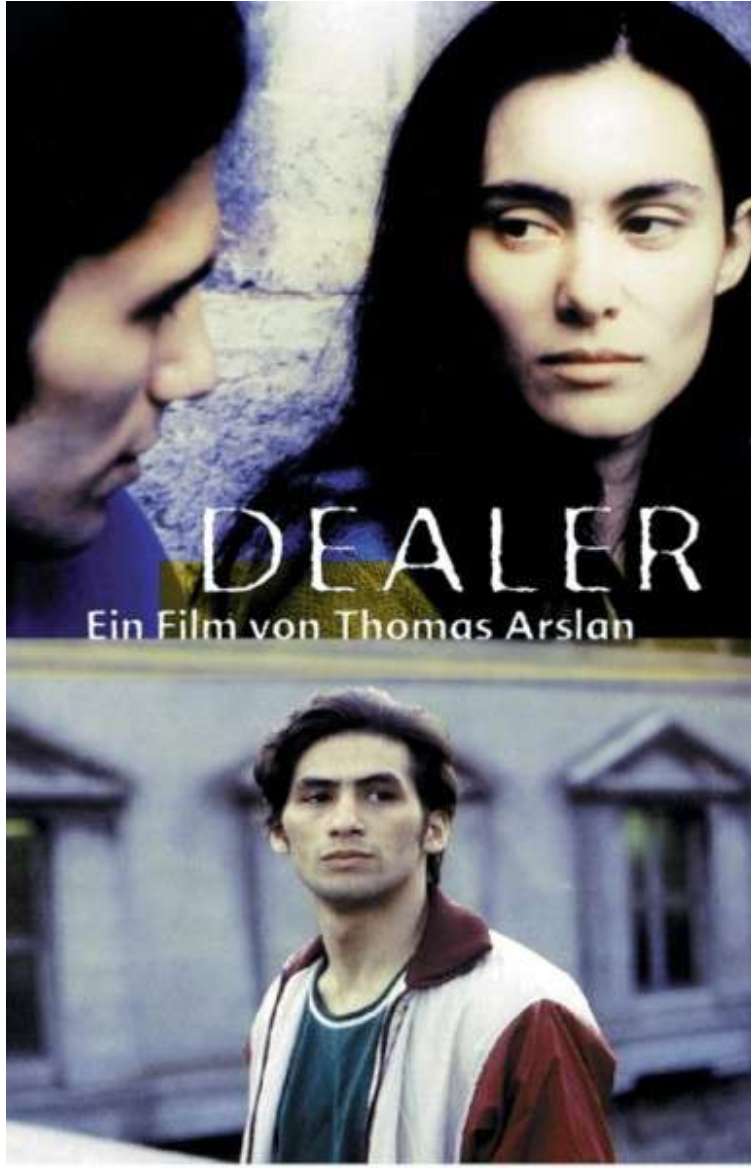
	<i>Kamusal</i>	<i>Yarı-Kamusal</i>	<i>Özel</i>
<i>Konut Mekânı</i>			Cebrail'in evi ve odası, Nejo'nun evi
<i>Ticari Mekân</i>		'Kısmet' takı dükkânı, kebab salonu, turizm acentası, video-film-müzik satıcısı, gece kulübü ve garajı	
<i>Sosyal-Kültürel Mekân</i>		Cami, kilise, düğün salonu	
<i>Kentsel Mekân</i>	Türk göçmen mahallesi sokakları		

4.3.4 Satıcı filmde göç ve kentsel mekân ilişkisi

İkinci kuşak yönetmenlerden Thomas Arslan'ın senaryosunu yazdığı ve yönettiği "Saticı (Dealer)" filmi (Şekil 4.31), yönetmenin kendisinin de bir zamanlar yaşadığı Berlin'in Kreuzberg bölgesinde geçmektedir. Film, temelde Almanya'da doğmuş ve yaşamını Almanya'da sürdüren genç bir Türk göçmenin günlük hayatından ve kısıtlı, mücadeleli yaşantısına dair kesitlerden oluşmaktadır. Ana karakterlerin problemi Türk göçmen kimliğinin yanı sıra Almanya'da yaşayan genç bir adamın sosyal problemleri üzerinden ele alınmaktadır (Schick, 2010, s.146).

Filmin ana karakterlerini uyuşturucu satarak para kazanan Can (Tamer Yiğit), onu yasal işlerden vazgeçmesi için sürekli uyaran kız arkadaşı Jale (İdil Üner), Türk göçmenlerin Alman toplumuna entegrasyonuna bir örnek karakter niteliğinde gösterilen, Almanya'nın kamu düzenini korumakla görevli bir polis memuru olan Erdal (Birol Üner) ve uyuşturucu satan çeteye liderlik yapan Hakan (Hussi Kutlucan) oluşturmaktadır.

Filmde kullanılan mekânlar, Berlin'in Kreuzberg bölgesindeki Türk gettoları, sokaklar ve konut alanlarıdır.

Şekil 4.31 : Satıcı film afişi (Url-15).

4.3.4.1 Filmin konusu

Film, uyuşturucu satıcısı genç bir Türk göçmenin yeni bir hayat kurma hayali ile girdiği yasal olmayan kirli işlerden kurtulma çabasını anlatmaktadır. İçinde bulundukları sefil durumdan şikâyet eden ve bunu sürekli dillendiren Jale, Can ve üç yaşındaki kızları, Türk göçmenlerin yaşadığı getto bölgesindeki bir sosyal konutta yaşamaktadırlar. Can, eşine söz vererek uyuşturucu işini bırakacağını, Hakan'ın ona kuracağı yeni iş ile hayatlarının değişeceğini vadetmektedir. Can'ın uyuşturucu patronu olan Hakan, aslında Can'ı oyalamaktadır. Bu durumun sürekli kendini

tekrarlaması ve Can'ın uyuşturucu satma işinden kurtulamaması, Jale'nin kızını da yanına alarak evi terk etmesiyle sonuçlanmıştır. Yalnız başına kalan Can, ayakta kalabilme mücadelesinde daha da zor bir döneme girmiştir. Jale ve kızının yeniden eve dönmesi için Türk lokantasında bulaşıkçılığa başlamıştır. Fakat yeterli parayı kazanamaması ve çalıştığı mekânın klostrofobik etkisi, Can'ın bu işi bırakmasına ve uyuşturucu satıcılığı işine geri dönmesine neden olmuştur. Bu süreç içerisinde, Almanya'da polislik yapan, Türk göçmen Erdal, Hakan'a ulaşmak için sürekli Can'ın peşindedir. Buna karşılık Can sınırlı hareket alanında kirli işlere devam etmektedir. Filmin sonunda, Can üzerinde uyuşturucu ile yakalanarak cezaevine atılmıştır.

4.3.4.2 Filmin mekânsal analizi

Almanya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal krizin de yansıtıldığı filmde, sosyal çevre karakterlerin hayatlarını ve kararlarını değiştirmekle beraber karakterler de sosyal çevrenin dönüşümünde etkili olmaktadır.

Şekil 4.32 : Can'ın uyuşturucu sattığı mekânlardan biri (Sattıcı filmi, 1999).

Whitter (2011)'in film analizinde belirttiği üzere, Almanya'da yaşayan Türkler'in, bazı kentlerde azınlık olarak popülasyonun çoğunluğunu oluşturması dikkat çekmektedir (s.36-37). Arslan, azınlık ve çoğunluk rollerinin tersine dönmesini,

Almanya'daki çok kültürlü toplum gelişimini göstermek için, ulusal kimlik ve kültürü sorgulayan bir method olarak kullanmıştır (Whitter, 2011, s. 36-37).

Satıcı filminde kullanılan mekânlar, karakterlerin Alman toplumu içindeki konumlarına ve kimliklerin oluşumuna ilişkin olarak öngörü yaratmak açısından oldukça önemlidir. Filmde, karakterler birbirinden kopuk ve niteliksiz kentsel mekânlarla sınırlandırılmıştır. Bu mekânlar (Şekil 4.32), film boyunca bazen köhne bir endüstri alanı, bazen de genelde ikinci kuşak göçmenlerin yaşadığı, fiziksel olarak kötü durumda bir konut alanı olmaktadır.

Filmde genel olarak odaklanılan, Can'ın bireysel kararlarını gerçekleştirememesi sürecidir. Arslan, bir röportajında, Holz'un aktarımıyla, "Satıcı" filmine ilişkin, filmdeki asıl derdinin sürekli bir hareketten çok bir ruh halini betimleme üzerine olduğunu belirtmektedir (Schick, 2010, s. 148). Ana karakter, kendi seçimlerini yaşamamanın imkânsız olduğu bir durumda, kendini karmaşık bir ruh hâli içinde bulmaktadır. Yalnızlık, umutsuzluk, tükenmişlik içindeki bu ruh hâli, ana karakterin yaşadığı konut alanı, uyuşturucu satışını gerçekleştirdiği belli lokasyonlar ile ilişkilendirilerek izleyiciye hissettirilmektedir (Schick, 2010, s. 148).

Filmin yönetmeni Arslan, oldukça devingen bir sosyal çevreye sahip olmasına karşın, filmin ana karakteri Can'ı, hareket alanı kısıtlı, belli bir kentsel mekân içerisinde sıkıştırılmış bir birey olarak göstermektedir. Bu tür bir mekân, uluslararası göçün etkisinin belirtisel bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve Deleuze tarafından "any-space-whatever"¹⁴ olarak tanımlanmaktadır (Gallagher, 2006, s. 345).

Berlin'in bazı postmodern kentlerinin bir özelliği olarak, göçün yarattığı etkinin birebir hissedildiği kentsel mekânlar meydana gelmiştir (Gallagher, 2006, s. 345). Berlin'in birleşme sonrası postmodern döneminde ortaya çıkan ve Berlin Duvarı'nın yıkılması ve yeniden inşa süreçleri ile eş zamanlı oluşan bu kentsel mekânlar, terkedilmiş, neredeyse tamamen boş sokaklar, sosyal konut blokları arasındaki geçişler ve büyük avlular aracılığıyla filme yansıtılmıştır. Bu bağlamda, Berlin,

¹⁴ "any-space-whatever" olarak tanımlanan yerler, تنها yerleşim alanları, kullanılmayan antrepo, yıkılmış ya da yeniden inşa halinde olan kentsel bölgelerden oluşmaktadır. Avrupa ve Kuzey Amerika'nın yeni popülasyonlarını oluşturan bu tür bölgeler, göç, diaspora ve hibridliğin karakterize ettiği bölgelerdir (Gallagher, 2006, s. 345).

değişim sürecinin etkili olduğu, marjinal kesimin yaşam alanına indirgenmiş olarak ele alınmaktadır.

Şekil 4.33 : Can'ın uyuşturucu sattığı mekânlardan biri (Sattıcı filmi, 1999).

Can'ın kendi kararlarıyla hareket edemediği, kendi ve çevresiyle mücadelesinde yenilerek geri döndüğü mekân (Şekil 4.33), tel çitlerin ve beton duvarın ekrana getirildiği sahneler ile anlatılmaktadır. Bu mekân, Can'ın iş olarak edindiği uyuşturucu satıcılığının çalışma alanı niteliğinde ifade edilmektedir. Can'ı içine hapseden, toplumun belli bir kesiminden izole edilmiş alan, Can'ın bulunduğu durumdan çıkma isteğine karşın bu alana bağımlılığını da yansıtmaktadır.

Şekil 4.34 : Türklerin yaşadığı getto alanındaki bir sokak (Sattıcı filmi, 1999).

“Satıcı” filminde sokaklar (Şekil 4.34), Can’ın içinde bulunduğu durumla ilişkilendirilmek niyetiyle, özellikle hapisane etkisi yaratacak şekilde ifade edilmektedir. Can, uyuşturucu işinde kendisine liderlik yapan Hakan’ın baskısı ve kendisinin hareketlerini kontrol eden, sürekli peşinde olan ve Hakan’ı ele vermesi için onu gözaltına almaya çabalayan Erdal’ın ısrarı arasında kalmaktadır. Bu arada kalmışlık sürecinde, kızına ayırdığı küçük bir zaman diliminde bile, onu içine alan hapisane etkisinden kurtulamamaktadır.

Şekil 4.35 : Can’ın uyuşturucu sattığı park alanı (Satıcı filmi, 1999).

Filmde, gettodaki karanlık sokaklarda, parklarda, kafeler ve diskolarda konumlandırılan Can (Şekil 4.35), sürekli olarak polis tarafından yakalanıp hapse girme riski taşımaktadır. Bu durum, getto sokaklarında sürekli karşılaşılan, marjinal hareketlerin sonuçları olarak algılanmaktadır.

Yabancılaşmış göçmen toplumunda kuşaklar arasındaki iletişimsizliğin ve kopukluğun göstergesi niteliğinde, Can’ın babasıyla görüştüğü sahnede, tüm film boyunca Almanca konuşulmasına karşın sadece bu sahnede Türkçe konuşulması dikkat çekmektedir. Aralarındaki tek bağın dil olduğunu vurgulayan bu sahne aynı zamanda, kendine ait bir dükkânı olan birinci kuşak bir Türk göçmeni ifade etmektedir. Filmde çok nadir gösterilen Türk işletmelerinden biri de, Can’ın babasının manifaturacı dükkânıdır.

Şekil 4.36 : Can'ın çalıştığı Türk lokantasının mutfağı (Satıcı filmi, 1999).

Hakan'ın uyuşturucu mafyası tarafından öldürülmesi sonrasında, Can'ın bar işletmeciliği hayali de sona ermiştir. Kendisini terkeden Jale'yi ve üç yaşındaki kızını yeniden kazanmak, hayatını düzene koymak amacıyla Türk lokantasında bulaşıkçılık yapmaya başlamıştır. Bu mekân ise (Şekil 4.36), kloströfobik atmosferi ve kendisi gibi orada çalışan göçmenlerin kabullenişleri, sefilliği ile Can'ın yaşadığı sınırları daha da daraltmıştır.

Şekil 4.37 : Can ve Jale'nin dış mekân sahnesi (Satıcı filmi, 1999).

Can'ın kız arkadaşı Jale, göçmen filmlerinde, çoğunlukla baskı altında ezilmiş bir karakter olarak sunulan Türk kadınından tamamen farklı, kendi hayatını kurmaya

hazır, hareket alanı sınırlı olmayan, güçlü bir kadın karakter olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, Jale, Can'ın meşru bir iş edinmeyi reddetmesi ve bu konudaki beceriksizliği yüzünden onu sürekli suçlarken ve böylece onu kendi seçimlerini gerçekleştiremediği hayatında daha da yalnız bırakırken görülmektedir. Bu nedenle Can, her an gözaltına alınabilme ihtimali olan sokaklara geri dönmektedir. Jale'nin Can karşısındaki güçlü duruşunu ve evi terkedip kendi hayatını kurabilme cesaretini izlediğimiz sahnede (Şekil 4.37), Jale'nin ev içinde değil de dış mekânda gösterilmesi önemlidir. Evin içinde, dış dünyadan soyutlanmış bir mekânda yaşayan Türk göçmen kadın hikâyesine tamamen zıt bir şekilde, özgürlüğünün ifadesi olarak kullanılan bir park alanında Jale'nin kızıyla birlikte yeni bir hayat kurma kararına tanık olunmaktadır.

Can, özellikle filmin sonlarına doğru, Gallagher'ın de belirttiği gibi, Erdal'ın sürekli peşinde olmasından ötürü sokaklardaki özgürlük alanını da kaybetmektedir (2006, s.346). Can'ın yaşadığı ve uyuşturucu sattığı terkedilmiş bu kentsel çevre, Can uyuşturucudan yakalanıp hapishaneye atıldığında, belli mekânlar üzerinden tek tek gösterilmektedir (Şekil 4.38). Bu durum, Can'ın hapishane niteliğinde kentsel bir bölgeden, gerçek bir hapishaneye girişinin göstergesi olmuştur ve Can'ın hayatında hiçbir şeyi değiştirmemiştir.

Şekil 4.38 : Göçmenlerin yaşadığı sosyal konut blokları (Satıcı filmi, 1999).

Arslan'ın sık sık kentsel betimlemeler kullanması, karakterlerin kapana kısıtırıldığı, ne tepki vereceği ve nasıl kurtulacağını bilemediği bu bölgelerin boş ve insanlık dışı

koşullarını vurgulamaktır (Gallagher, 2006, s. 348). Ana karakter Can, hayatlarını kuramamış diğer ikinci kuşak Türk göçmenler gibi, kentin unutulmuş bölgelerindeki marjinal yaşam tarzına mecbur bırakılmaktadır.

Alman toplumundan dışlanan, yabancı olduğu hissettirilen, yerleştiği alana zorunlu bırakılan göçmenler, bulunduğu kentsel çevreleri sahip olduğu düşük standartlar çerçevesinde dönüştürmekte, bazen de Satıcı filminde ifade edildiği üzere, kirli işlerin döndüğü, korkulan ve yaklaşılamayan alanlar haline getirmektedir. Berlin'in "any-space-whatever" mekânları, Türk göçmenlerin kentsel kimlikleri olarak algılanmakta ve dolayısıyla ev sahibi topluma daha da yabancılaştırılmaktadır.

Satıcı filminde, kamusal dış mekânların göçmenler tarafından yasal olmayan işler amacıyla kullanılması söz konusudur (Çizelge 4.5). Aynı zamanda bu mekânların terkedilmiş, kent ile bütünleşemeyen yapısı, Can gibi yasadışı işler ile uğraşan göçmenler ile özdeşleştirilmektedir.

Çizelge 4.5 : Satıcı filminde dönüşen mekân kullanımları.

	<i>Kamusal</i>	<i>Yarı-Kamusal</i>	<i>Özel</i>
<i>Konut Mekânı</i>		Göçmen sosyal konut site alanı, sosyal bloklar arasındaki geçişler ve avlular, apartman giriş holü	Can ve Jale'nin evi
<i>Ticari Mekân</i>		Hakan'ın Can'a vereceği bar, Türk restoranı, Can'ın babasının manifaturacı dükkânı	
<i>Sosyal-Kültürel Mekân</i>	Park, Kreuzberg'de üst geçit		
<i>Kentsel Mekân</i>	Ara sokaklar (uyuşturucu satıcılığının gerçekleştiği), terkedilmiş endüstriyel alanlar		

4.4 Bölüm Sonucu

Türkiye'den Almanya'ya göç hareketlerinin bir sonucu olarak, Türklerin nüfusundaki hızlı artış, kentlerin belirli yerlerine yerleşme ve kendi yerleşik

düzenlerini oluşturma ile kendini göstermiş ve buna yönelik göçmen politikaları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu politikalar küreselleşen dünyada uluslararası göç olgusunun fazlasıyla öne çıkması ile zorunlu bir durum haline gelmiştir. Dolayısıyla göçmen toplulukların yaşadığı kültürel süreçler ile ortaya çıkan uyum ve entegrasyon kapsamında öne sürülen teoriler önem kazanmıştır. Türkiye ve Almanya arasında asimilasyoncu yaklaşımlar ile başlayan süreç, küreselleşme ve göçmen sayısındaki artış ile entegrasyon yaklaşımının benimsenmesini gerektirmiştir.

Çizelge 4.6 : Mekânsal dönüşümün mekân kullanımlarına göre yoğunluğunun tespiti.

	<i>Kamusal</i>	<i>Yarı-Kamusal</i>	<i>Özel</i>
<i>Konut Mekânı</i>	Duvara Karşı	Duvara Karşı Berlin in Berlin Satıcı	Duvara Karşı Berlin in Berlin Kısa ve Acısız Satıcı
<i>Ticari Mekân</i>		Duvara Karşı Berlin in Berlin Kısa ve Acısız Satıcı	
<i>Sosyal-Kültürel Mekân</i>	Berlin in Berlin Satıcı	Duvara Karşı Berlin in Berlin Kısa ve Acısız	
<i>Kentsel Mekân</i>	Duvara Karşı Berlin in Berlin Kısa ve Acısız Satıcı		

Göç eden ve göç alan ülkeler arasındaki kültürel farklılıkların neden olduğu kültürel dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan kentsel mekânlardaki fonksiyonel ve yapısal dönüşümler, seçilen sinema filmlerinde kullanılan sahne mekânları ile vurgulanmaktadır. Göçmenlerin konut alanlarını oluşturan gettolar, yaşama alışkanlıklarını taşıdıkları kentsel ve kamusal mekânlar, ev sahibi toplumdan yalıtılmış hayatlarını kendi içlerinde paylaştıkları sokaklar sahne mekânı olarak kullanılmış ve böylece Türkiye’den Almanya’ya göçün kentte yarattığı değişimler, gerçek göç hikâyeleri ile betimlenmiştir. Film analizinden yola çıkılarak tespit edilen mekân kullanımlarına göre, özellikle yarı-kamusal konut, ticari ve sosyal-kültürel

mekânlar, özel konut mekânları ve kentsel, kamusal, çok fonksiyonlu mekânlar, Türk kültür normlarından en fazla etkilenen ve Türk göçmen varlığının kendisini en yoğun hissettirdiği mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır (Çizelge 4.6).

İkinci ve üçüncü kuşak göçmen filmlerinin analiz edildiği bu bölümde, analiz edilen tüm filmlerde öne çıkan sonuçlardan biri de, birinci kuşağın Türk gelenek ve âdetlerine bağımlı, Alman toplumuna kapalı bir bakış açısı ve yaşam tarzı içinde olmasıdır. Birinci kuşak göçmenler, özellikle ev içindeki mekân düzenlemeleri, kullandıkları kültürel objeler, özel günlerdeki geleneksel uygulamaları ve mekânsal olarak değiştirdikleri kebab salonu, düğün salonu, manifaturacı, manav, kuaför gibi ticari işletmeler ile karşımıza çıkmaktadır. Birinci kuşak Alman toplumu ile iletişime ve etkileşime geçmeyecek şekilde yaşamayı tercih etmiş olup, gettodaki ev içinde, Alman toplumundan yalıtılmış bir yaşam tarzı içinde ifade edilmektedir.

Buna karşın, ikinci kuşağın bu durumu sokaklara taşıdığı, fakat eğitimsiz ve aile ilgisinden yoksun olması nedeniyle yasal olmayan işler peşinde, kirli işlerin döndüğü disko, bar gibi karanlık mekânlarda temsil edildiği görülmektedir. İnsanların öldürüldüğü, uyuşturucunun rahatlıkla satıldığı ve kullanıldığı, kavgaların eksik olmadığı mekânlar, ikinci kuşak Türk göçmenlerin suça yönelik alanların oluşumuna katkıda bulundukları, kaybolan hayatlarını belli suçlara karışarak bulmaya çalıştıkları sürecin yaşandığı bir ortam yaratmaktadır. Buna karşın, ikinci kuşak Türk göçmenlerde, “Kısa ve Acısız” ve “Satıcı” filminde olduğu gibi, daha sağlam ve geleceğini düşünen bir karakter olarak, kendine ait bir meslek geliştirme, mekân oluşturma çabası da dikkat çekmektedir.

Üçüncü kuşağın yansıtıldığı “Berlin in Berlin” ve “Satıcı” filmlerinde, bu kuşağın daha bilinçli ve ilgili olarak yetiştirildiği gözlenmekle beraber kamusal bir mekân olarak sokak ile kurduğu ilişkinin çok daha kuvvetli ve sağlıklı olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, Alman toplumunun neredeyse tüm özelliklerini benimsediği, Alman yaşam tarzına entegre olduğu, neredeyse sadece Almanca konuştuğu görülmektedir. Kültürel bağlamda, üçüncü kuşak Türk gençleri ile Türk geleneksel göçmen ailesi arasında kuşaklar arası uzaklığın en yüksek noktaya ulaşması ve bu kuşağın ulus-ötesi bir kimlik kazanması dikkat çekmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde küreselleşmenin tüm dünyada ekonomik ve sosyal etkilerinin yayılarak oluşturduğu yeni dünya kültürü ön plana çıkmaktadır. Bu süreç, uluslararası göç hızına ivme kazandırmış, farklılıkların bir aradalığına daha çok imkân sağlamış, ulus-devlet gibi kavramların sınırlarını inceltmiştir. Bireylerin yer değiştirerek, kendi gibi olmayanlarla karşılaşması ve çatışmalar yaşanması, değişme gereksinimi ya da uzlaşma isteği duyulması daha da sorunlu durumlar haline gelmiştir. Bu durumların yarattığı değişim ve etkileşimler insanların kendilerini ifade aracı olan sanat ürünlerine de yansımıştır. Kentsel ölçekte, hem kültürel hem de mekânsal olarak analiz edilen bu değişimlerin algılanmasında sinema, öyküleme ve yaşamı aktarma anlamında önemli bir anlatım aracıdır. Göçmen kimliğiyle içinde bulunduğu durumu bilinçli olarak aktaran bir yönetmen ve göçmen olmayan kimliğine karşın uluslararası göçün etkilerini dışarıdan gözlemleyen bir yönetmenin filmlerinin alan çalışmasında analizi ile kentteki devinimler ve kültürel süreçler ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda filmdeki göç öyküleri, kentsel mekânlarda hayat bulmuş, çoğu zaman kentsel mekânlar ile güçlendirilmiştir. Ulus-devletin yarattığı sınırların, sinema filmlerinde, kentin belirli yerlerinde kırıldığı, küreselleşme ile bu kırılmanın daha da belirginleştiği göze çarpmaktadır.

Uluslararası göç ve göçmenlik süreci kendi dinamiklerini yaratan bir insanlık durumu olarak gerçekliğin yeniden yapılandırıldığı sinemanın konularından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, örnek olarak Türkiye'den Almanya'ya göç olgusu ele alındığında, göç hareketlerinin ve göçmen olma halinin çeşitli karakterler ve kentsel mekânlar üzerinden çözümlenmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle göçmen olma hali, kent ve kentin dinamikleri ile yakından ilişkili olduğu ve kent üzerinden deneyimlendiği için, filmlerde kullanılan kentsel mekânlar anlatımda ve ifadede önem taşımaktadırlar. Bu bağlamda sinema, göç sürecini yaşayan toplumlar arasındaki iletişime katkıda bulunan bir rol de üstlenmektedir. Sinema yönetmenleri ise, göçmen kimliğine sahip olsun olmasın, ev sahibi toplum ve göç eden toplum arasındaki etkileşimi ekrana yansıtırken, genellikle çok kültürlülük, sosyal

entegrasyon gibi değişen dünya konjonktürünün göçmenler üzerindeki genel etkilerini ortaya koymuşlardır.

Uluslararası göçün etkisi ile önem kazanan kültürel süreçler, göç eden toplum içerisinde, kültürel özelliklerine ve memleketlerine bağlı olmakla birlikte değişime açık, hibrid karakterlere sahip bireyler yaratmaktadır. Kendi hayatlarını kurmaya çalışan, ev sahibi toplumun bir parçası olarak eğitimden, kültürel etkinliklerden, kentin bireye sunduğu olanaklardan yararlanmak isteyen göçmen toplum, çoğu zaman kendini, kendine yarattığı kentsel mekânlarda, kendi yabancılaşmış göçmen toplumunda bulmaktadır. Belli bir alan ve kültür içine sıkıştırılmış hayatlar, düşük standartlar özellikle göçmen gençleri, ilk göç zamanında yerleşilen yerlere hapsedilmektedir.

Alan çalışmasında, kamusal ya da yarı-kamusal mekânların Türkiye-Almanya kapsamında ele alınan filmlerde nadir olarak ulus-ötesi sosyal mekânlara dönüştüğü görülmektedir. “Kısa ve Acısız” filminde kullanılan düğün salonuna gelen Yunan ve Sırp asıllı göçmenler, “Berlin in Berlin” filminde Türk mahallesinin sokaklarında dolaşan Alman gençler, “Duvara Karşı” filminde Şeref’in barında eğlenen Alman gençler ve “Satıcı” filminde Can ile uyuşturucu satan Almanlar, kentte göçmen toplum ve ev sahibi toplumun bireylerini biraraya getiren ulus-ötesi bir oluşuma katkı anlamında değerlendirilebilir. Fakat genel olarak kentsel mekânların kullanımı değerlendirildiğinde ve göçmen toplumun tüm kent ile ilişkisi analiz edildiğinde, ulus-ötesi kentsel mekân oluşumlarının yeterli olmadığı görülmektedir. Uluslararası göçün kent imajı üzerindeki etkisinde, giderek artan göçmen nüfusun yeni ulus-ötesi kent mekânları oluşturamadığı, daha çok kendi egemenliğini yaşayabileceği kentsel mekânlar meydana getirdiği söylenebilir. Dolayısıyla, ulus-devlet kimliğinden ulus-ötesi kimliğe dönüşüm sorgulandığında, sosyo-kültürel ve toplumsal açıdan dönüşümün gözlemlendiği, buna karşın mekânsal açıdan yeterli ve okunabilir bir ulus-ötesi oluşumun gerçekleşmediği sonucuna varılmaktadır.

Uluslararası göç hareketlerinin bir sonucu olarak kentteki değişimlerin sinema filminde okunabilirliği göz önüne alındığında, kent mekânları ve sinema arasında fiziksel, organik ve toplumsal açıdan güçlü bir etkileşim ortaya çıktığı söylenebilir. Sinema ve kent arasındaki etkileşimin gücüne ilişkin Öztürk (2008), kimi zaman sinemanın kentin, kimi zaman da kentin sinemanın yönlendirmesi altında kaldığını ifade etmektedir (s.126). Öncelikle, bireyin mekândaki durumunu yansıtmaya

aracılık eden kent, göçmen filmlerinde insancıl ve şiirsel duygular uyandıran insan hikâyelerinin deneyimleme alanına dönüşmektedir. Göç olgusunun esas alındığı göçmen filmlerinde kentin işleyişi, kent deneyimleri, mekânın kullanışı, kentin doğasından gelen ‘kaos’ ortamı önemli mekânsal veriler olarak filmin genel kompozisyonunu meydana getirmektedir. Bu bağlamda, göçün kent üzerindeki etkilerinin sinema filmleri üzerinden okunabildiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Achugbue, E.** (2005). Multiculturalism and Planning: Lessons from Vencouver, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Massachusetts Institute of Technology.
- Akçaylı, N.** (1985). İkinci Kuşak Türklerin Federal Almanya ve Türkiye’de Meslek Uyumları, *Uluslararası 3. Bursa Sempozyumu*, 03-04 Haziran 1985, s.3.
- Akıncı, A.** (2012). Modern Ulus-Devletlerin Doğuşu, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 34, Aralık.
- Aksoy, E.** (2010). Almanya’da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Öğrencilerin Kimlik Algılamaları ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık Sorunları, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, sf:7-38.
- Aksoy, Z.** (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:20.
- Alagöz, M.** (2005). Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeninde Ulus-Devlet Anlayışı, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Mayıs, Sayı:6.
- Altınbaş, D.** (2006). Avrupa ve Çok kültürlülük: Fransa Örneği, *Stratejik Analiz Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sf: 52-59.
- Altıntaş, İ.** (2008). Dış-Göç ve Din, Dem Yayınları, İstanbul.
- Altıntaş, O. ve Eliri, İ.** (2012). Birey Toplum İlişkisinde Kent Kültürü, Kamusal Alan ve Onda Şekillenen Sanat Olgusu, DOI: 10.7816/ idil-01-05-05, *İdil Dergisi*, Cilt:1, Sayı:5.
- Anık, M.** (2012). “Türk Sinemasında Yurtdışına Göç Olgusu”, Türk Sinemasında Sosyal Meseleler, Başka Yerler Yayınları, Eylül, İstanbul, sf:31-58.
- Anıl, R. D.** (2007). Explaining the Naturalisation Practices of Turks in Germany in teh Wake of the Citizenship Reform of 1999, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Sayı:3, No:8, sf:1363-1376.
- Appadurai, A.** (1990). “Disjuncture and Difference In The Global Cultural Economy”, *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*, Ed.: Featherstone, M., London, sf:295-310.
- Avcı, G.** (2005). Religion, Transnationalism and Turks in Europe, *Turkish Studies*, Sayı:6, No:2, sf:201-213.
- Avcı, G.** (2006). Comparing Integration Policies and Outcomes: Turks in Netherlands and Germany, *Turkish Studies*, Sayı:7, No:1, sf:67-84.
- Aytaç, Ö.** (2007). Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2, Elazığ, sf:199-226.

- Bal, H., Aygöl H. H., Oğuz Z. N. ve Uysal, M. T.** (2012). Göçle Gelenlerin Toplumsal Sorunları: Isparta Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, Sayı:27, sf:191-210.
- Balbo, M. Ve Tuts, R.** (2005). International Migrants and The City, *United Nations Human Settlement Program*, Venice.
- Bekemans, L.** (2007). "Urban Enviroment of Intercultural Dialogue in Europe: Why Cities Matter in Building a Democratic Urban Civitas" in BekemansL. Ao (eds.) *Intercultural Dialogue and Citizenship Translating Values into Actions, A Common Project for Europeans and Their Partners*, Venice, sf:113-134.
- Berlin in Berlin** (1993). Yönetmen: Sinan Çetin, Plato Film Prodüksiyon.
- Berry, J. W.** (1997). Immigration, Acculturation adn Adaptation, *Applied Psychology: An International Review*, Queen's University, Ontario, Canada, No:1, Sayı:46, sf:5-68.
- Bollens, S. A.** (2002). Managing Urban Ethnic Conflict, In Robin Hambleton et al. *Globalism and Local Democracy: Challenge and Change in Europe and North America*, Palgrave MacMillan: New York, sf:108-204.
- Castells, M.** (1989). The Informational City: Information Technology, Economic Restructring and The Urban-Regional Process, Basil Blackwell, Oxford.
- Castles, S. Ve Miller, M. J.** (1998). The Age of Migration, Macmillan, London.
- Çakır, M.** (2009). "Avrupa İdeali Bağlamında Türk-Alman İlişkileri", Prof. Dr. Fermani Maviş Anı Kitabı, Nazmi Kozak Yayınları, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, No:13, sf:81-97.
- Chansel, D.** (2003). Beyaz Perdedeki Avrupa: Sinema ve Tarih Eğitimi, Çev. Nurettin Elhüseyni, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Clifford, J.** (1994). Diasporas, *Center for Cultural Studies, University of California, Santa Cruz Cultural Antropology, American Antropological Association*, Sayı:9, No:3, Ağustos.
- Crisp, J.** (1999). Policy Challenges of The New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum "flow and regimes", *Policy Research Unit, UNCHR, CP 2500, CH-1211 Geneva, İsviçre*, Mayıs.
- Çağlayan, S.** (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:17.
- Deliormanlı, E.** (2006). Fatih Akın'ın Aksanlı Sineması, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü*, Ankara.
- Doğan, R.** (2008). Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, sf:1-43.
- Duvara Karşı** (2003). Yönetmen: Fatih Akın, Wüste Film Hamburg, corazon international/Hamburg ortak yapımı.

- Ehrkamp, P.** (2005). Placing Identities, Transnational Practices and Local Attachments of Turkish Immigrants in Germany, *Journal of Ethnic Migration Studies*, Mart, sf:345-364.
- Eken, A. N.** (2009). Representation of Turkish Immigrants in Turkish-German Cinema: Tevfik Baser's "Forty Square Meters of Germany" and Fatih Akın's "Head-On", 15 Temmuz, VDM Verlag Dr. Müller.
- Erözden, O.** (1997). Ulus-Devlet, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gallagher, J.** (2006). A Limitation of Urban Space in Thomas Arslan's Berlin Trilogy, *A Journal of Germanic Studies*, Sayı:42, No:3, Canada, sf:337-352.
- Gedik, A.** (1993). Türkiye'de İç Göçler, 1965-85: Bazı Varsayımların Sorgulanması, Der.: Tekeli, İ., *Tarık Okyar Anısına Kitap: Kent Planlama, Politika, Sanat*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, sf: 213-232.
- Gemünden, G.** (2004). "Hollywood in Altona: Minority Cinema and The Transnational Imagination", in German Popular Culture, Ed.:Mueller, A., sf:180-190.
- Gezgin, M. F.** (1991). İş gücü Teorileri, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı:23.
- Giddens, A.** (1999). İleri Toplamların Sınıf Yapısı, Çev: Baldık, Ö., Birey Yayınları, İstanbul.
- Göka, E.** (2006). İnsan Kısım Kısım:Toplamlar, Zihniyetler, Kimlikler, Aşına Kitaplar, Ankara.
- Gökalp, E.** (2007). Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, No:1, sf: 279-298.
- Göktürk, A.** (2001). Turkish Delight-German Fright: Migrant Identities In International Cinema, *Mediated Identities*, Editor: Deniz Derman, Karen Ross and Nevena Dakovic, İstanbul Bilgi University Press, sf:131-149.
- Göktürk, A. ve Kaygalak, S.** (1999). Göç ve Kentleşme, Sosyal Hizmet Sempozyumu, Ankara, sf:111-147.
- Göktürk, D.** (2002). The German Cinema Book, BFI, Londra.
- Güllüpmar, F.** (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:4, Nisan-Eylül, sf:53-85.
- Güvenç, B.** (1984). İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Hekimler, O.** (2009). Günümüzde Almanya'daki Türk Varlığının Sosyal Yansımaları, *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Metinleri*, Sayı:6.
- Haas, H.** (2008). Migration and Development, A Theoretical Perspective, *International Migration Institute, University of Oxford*, Paper 9.
- Held, D., Mc Grew, A., Goldblatt, D., Perraton, J.** (1999). Global Transformations, Politics, Economics and Culture, Polity Press, Cambridge.

- İnaç, H.** (2006). AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri, Ekin Kitabevi, Bursa.
- İzbul, Y.** (2004). Kültür ve Kültürel Süreçler, Ankara.
- Karaçay, A. B.** (2012). “Türkiye-Avrupa Göç Sistemi: Misafir İşçilikten Ulus-Ötesi Kimliklere”, Küreselleşme Çağında Göç:Kavramlar, Tartışmalar, Der.:S.Gülfer İhlamur-Öner, N.Aslı Şirin Öner, *İletişim Yayınları*, İstanbul, sf:399-416.
- Karataş, A.** (2011). Diaspora: Sürgünün Geribildirimi, *Dipnot Üç Aylık Sosyal Bilim Dergisi*, Sayı:5, İstanbul, sf:203-218.
- Kartarı, A.** (2006). Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim, Ürün Yayınevi, Ankara.
- Katz, D. ve Kahn, R. L.** (1978). The Social Psychology of Organizations, John Wiley&Sons, Canada.
- Kaya, A.** (2000). "Sicher in Kreuzberg" Berlin'deki Küçük İstanbul: Diasporada Kimliğin Oluşumu, Buke Yayınları Araştırma Dizisi, Nisan.
- Kaya, A.** (2007). German-Turkish Transnational Space: a Seperate Space of Their Own, *İstanbul Bilgi University Migration Research*, Sayı:30, No:3, sf:1-20.
- Kaya, İ.** (2008). Avrupalı Türkler: Misafir İşçilikten Avrupa Vatandaşlığına, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt:13, Sayı:19.
- Keleş, R.** (2006). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kennedy, P. ve Ruodometof, V.** (2001). Communities Across Borders under Globalising Conditions: New Immigrants and Transnational Cultures, *University of Oxford Transnational Communities Programme*, Oxford.
- Kısa ve Acısız** (1998). Yönetmen: Fatih Akın, Zweites Deutsches Fernsehen (ZDF) Yapımı.
- Kim, Y. Y.** (2002). Intercultural Communication, Adaptation, Editor: Schement, J. R., *Encyclopedia of Communication and Information Gale Group-Thomson Learning*, New York, sf:452-459.
- Kleff, H. G.** (1984). Vom Bauren zum Industriearbeiter, sf:115.
- Krippendorf, E.** (1975). Migration in The Evolution of The International System, *The John Hopkins University*, Bologna, sf:5-17.
- Kula, O. B.** (2012). Almanya'da Türk Kültürü: Çok kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kutluer, G.** (2010). Küreselleşme ve Uluslararası Göç ile Tanışan Türkiye, İstanbul, 31 Ağustos.
- Lee, E. S.** (1966). A Theory of Migration Demography, *University of Pennsylvania*, Sayı:3, No:1.
- Lucassen, L.** (2005). The Migration Threat: The Integration of Old and New Migrants in Western Europe since 1850, *Studies of World Migrations*, Urbana: University of Illinois Press.

- Lucassen, L., Fieldman, D. Ve Oltmer, S.** (2006). Paths of Integration: Migrants in Western Europe (1880-2004), *IMISCOE Research*, Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Malik, S.** (1996). "Beyond The Cinema of Duty?" The Pleasures of Hybridity: Black British Film of 1980s and 1990s, *Dissolving Views:Key Writings on British Cinema*, Ed.:Andrew Higson, Londra:Cassell, sf:202-215.
- Massey, D. S.** (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal, *Population and Development Review*, Sayı:19, No:3, Eylül, sf: 431-466.
- Okyayuz, M.** (1991). Federal Almanya'nın Yabancılar Politikası, Doruk Yayınarı, Ankara.
- Öztürk, M.** (2008). Sinematografik Kentler: Mekânlar, Hatıralar, Arzular, Agora Kitaplığı, Haziran, İstanbul.
- Öztürk, Ö.** (2007). Kentsel Kimlik Oluşumunda Güzel Sanatların Yeri: İzmir Örneği, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özülke Ilgın, C.** (2005). Konut Çevrelerinde Göç/Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi için Model: Berlin/Kreuzberg Örneği, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Peter, S. L.** (2008). World Migration in The Age of Globalization: Policy Implications and Challenges, *New Zealand Population Review, Population Association of New Zealand*, 33/34, sf: 1-22.
- Portes, A.** (2008). Migration and Social Change Some Conceptual Reflections, *The Center for Migration and Development Working Paper Series*, Princeton University.
- Portes, A., Guarnizo, L. E. ve Landolt, P.** (1999). The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field, *Ethnic and Racial Studies*, Sayı:22, No:2, sf:217-237.
- Portes, A. ve Walton, J.** (1981). Labor, Class and The International System, New York: Academic Press.
- Pösteki, N.** (2005). Nereye Ait Olduğunu, Nereden Geldiğini, Dünyaya Nasıl Baktığını, Hangi Tarafı Tuttuğunu Bilebilmek: Fatih Akın ve Ferzan Özpetek Sinemasında Çokkimliklilik, *Ist Communication adn Media Studies in Progress of Social and Cultural Interaction Symposium*.
- Pustu, Y.** (2006). Küreselleşme Sürecinde Kent: Antik Site'den Dünya Kentine, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:60, Ocak-Mart.
- Robertson, R.** (2006). Küreselleşme ve Kültür, Çev: Balcı, A., Bilgi Dergisi, Sayı:12, No:1, sf:25-36.
- Sassen, S.** (1999), Guest and Aliens, The New Press, sf:3.
- Satıcı** (1998), Yönetmen:Thomas Arslan, Trans-Film ve Zweites Deutsches Fernsehen (ZDF) ortak yapımı.
- Schick, T.** (2010). "A Nouvella Vague Allemande?", Thomas Arslan's Films in The Context of Berlin School Film adn Television Academy (HFF)

“Kondrad Wolf”, *Acta University Sapientiae, Film and Media*, No.3, sf:143-155.

Schiller, G. N. ve Fouron, G. E. (1999). Terrains of Blond and Nation: Haitian Transnational Social Fields in Ethnic and Racial Studies, Sayı:22, No:2.

Schiller, G. N., Basch, L., N. ve Blanc, C. S. (1997). Nations Unbond: Transnational Projects, Postcolonial Predicements and Deterritorialized Nation States, Taylor Francis Group, London.

Sirkeci, İ., Cohen, J. H., Yazgan, P. (2012). Turkish Culture of Migration: Flows between Turkey and Germany, Socio-Economic Development and Conflict, *Migration Letters*, Sayı: 9, No:1, Sf:33-46, 12 Aralık.

Smith, R. C. (1998). “Transnational Localities: Community, Technology and The Politics of Membership within The Context of Mexico and US Migration”, Transnationalism From Below, Ed.: Smith, M. P. ve Guarnizo, L. E., Sayı:6.

Söhn, J. ve Özcan, V. (2006). The Educational Attainment of Turkish Migrants in Germany, *Turkish Studies*, Sayı:7, No:1, sf:101-124.

Süalp, T. A. (2004). Zaman, Mekân, Kuram ve Sinema, Bağlam Yayınları, İstanbul, Haziran, sf:77

Şahin, S. (2012). Almanya’ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı Kazanımlar ve Tehditler, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırmaları E-Dergisi*, 20 Kasım, Ankara, sf:1-16.

Şenay, B. (2010). Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, Ulusaşırı Kimlikler: Avusturyalı Türkler Örneği, published in: Türkiye’de Kesişen ve Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler, Editörler: Dönmez, R. O., Enneli, P. ve Altuntaş, N., Say Yayınları, İstanbul, sf: 255-287.

Kastoryano, R. (2000). “Kültürel Alanın İcadı”, Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya’da Devlet ve Göçmen İlişkileri, Çev.Berktaş, A., İletişim Yayıncılık, sf:125-145.

Timmerman, C. (2006). Gender Dynamics in the Context of Turkish Marriage Migration: The Case of Belgium, *Turkish Studies*, Sayı:7, No:1, sf:125-143.

Tellal, E. (1994). Göçmen İşçiler, Yaşam Koşulları ve Son Uluslararası Sözleşme, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:43, No:3-4, sf:415-427.

Tosun, A. F. (2006). Almanya’da Yaşayan Türk Yönetmenlerin Filmlerinde Göçmen Olgusu, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Uçar İlbuğa, E. (2010). Çok kültürlülük, Ulus-Ötecilik ve Kültürlerarası İletişim Yeterliliği, *Journal of Humanities and Social Sciences*, Çankaya Üniversitesi, Mayıs, sf:163-180.

Uluç, G. ve Soydan, M. (2009). “Güneşe Yolculuk” ve “Berlin in Berlin” Filmlerinde İki Eksen İki Dil Oyunu, Tek Olgu: Göç, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:26.

- Unat A., N.** (2002). Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul.
- Unutulmaz, K. O.** (2012). “Gündemdeki Kavram:Göçmen Entegrasyonu-Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği”, Küreselleşme Çağında Göç:Kavramlar, Tartışmalar, Der.:S.Gülfer İhlamur-Öner, N.Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, İstanbul, sf:135-159.
- Varon, L.** (2010). Emergence of Transnational Social Space and Rethinking Citizenship: The Case of Jewish Minority in Turkey, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vertovec, S.** (1999). Conceiving and Researching Transnationalism, *Ethnic and Racial Studies*, No:22, No:2, sf:447-462.
- Wallerstein, I.** (1976). The Modern World System: Capitalist Agriculture and The Origins of European World Economy in the sixteenth century, New York: Academic Press, sf:229-233.
- Whitter, J. B.** (2011). Representations of Germans and Use of Language in Turkish-German Films by Fatih Akın and Thomas Arslan”, *Master Thesis, University of Georgia, Germanic Studies, German Literature*, sf:36-37.
- Yalçın, C.** (2002). Çok kültürlülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs, Cilt:26, No:1, sf:45-60.
- Yenigül, S. B.** (2005). The Effects of Migration on Urban, *University Journal of Science*, Sayı:18, No:2, sf:273-288.
- Yılmaz, E.** (2012). “Gelin, Düğün, Diyet Filmlerinin Toplumsal Morfolojisi”, *Türk Sinemasında Sosyal Meseleler, Başka Yerler Yayınları*, Eylül, İstanbul, sf:9-30.
- Yılmaz, R.** (2012). Göçmen Bir Yönetmenin Objektifinden Sıla Olgusu: Fatih Akın Sineması Üzerine Bağlamsal Bir İnceleme, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, No:2, sf:103-116.
- Yörük, A.** (2006). Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri, Nobel Yayınları, Ankara.
- Arslan, A. G.** (2011). OPEL ve Petrol Krizi, TUIÇ Akademi Uluslararası İlişkiler Çalışma Derneği, Şubat, Alındığı Tarih: 009.01.2014, adres: <http://tuicakademi.org/index.org/index.php/kategoriler/diger/516-opec-ve-petrol-krizi>
- Çakır, S.** (2008). “Konuk-işçi” Çok Komik, *Die Gaste Dergisi*, Sayı:2, Temmuz-Ağustos, Alındığı Tarih: 01.11.2013, adres: <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi214.htm>
- Diplomatik Gözlem Dergisi** (2010). Ulus-ötesi Milliyetçilik, Alındığı Tarih: 10.09.2013, adres: <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8189/ulus-otesi-milliyetcilik.html>
- Erdoğan, M.** (2004). Küreselleşmeye Dair, Alındığı Tarih: 20.10.2013, adres: http://www.liberal-odt.org.tr/guncel/Erdogan/me_kuresellesme.htm

- Kongar, E.** (1997). Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür. Alındığı Tarih: 29.11.2013, adres: http://www.kongar.org/makaleler/mak_ku_php.
- Yavuz, Y.** (2006). Yönetmen, söyleşi, alındığı tarih: 09.12.2013, adres: [arsiv.mevsimsiz.net/y-969/YUKSEL_YAVUZ_Gurbette_Yuksel\(en\)_Turk_Sineması/](http://arsiv.mevsimsiz.net/y-969/YUKSEL_YAVUZ_Gurbette_Yuksel(en)_Turk_Sineması/)
- Öymen, A.** (2011). “Birkaç binden 2.5 milyona...”, Radikal Gazetesi, 20.02.2011, Alındığı Tarih: 15.09.2013, adres: <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/birkaç-binden-25-milyona-1040564>
- Özdüzen, Ö.** (2007). Yollar, Ötekiler, Sürgünlük, Bir Yol Filmi Olarak Tony Gatlif Sinemasına Bir Bakış, *Yeni Film Dergisi*, Sayı:14, alındığı tarih: 10.01.2014, adres: <http://www.yenifilm.net/yazi.php?id=63>.
- Gasterbeiter.** (t.y.). *Wikipedia*. Alındığı tarih: 05.01.2014, adres: http://tr.wikipedia.org/wiki/Hip_hop
- Hip-hop.** (t.y.). *Wikipedia*. Alındığı tarih: 05.01.2014, adres: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Gastarbeiter>
- Url-1** <<http://sanat.milliyet.com.tr/fatih-akin---hayat-gulmeyi-de-basarabilmektir-kultursanat/haberdetay/27.04.2009/1088053/default.htm>>, alındığı tarih:20.12.2013.
- Url-2** <<http://friedrichshainblog.de/mariannenplatz-und-bethanien-berlin-kreuzberg/>>, alındığı tarih:02.01.2014.
- Url-3** <<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=68981>>, alındığı tarih: 02.01.2014.
- Url-4** <<http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=44548>>, alındığı tarih: 05.12.2013.
- Url-5** <http://www.yelp.com/biz/misir.carsisi_berlin>, alındığı tarih:03.01.2014.
- Url-6** <<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2273799/Is-future-Britain-German-cities-plead-help-Berlin-social-peace-threatened-large-number-Romanian-Bulgarian-immigrants.html>>, alındığı tarih:12.01.2014.
- Url-7** <<http://euro-synergies.hautetfort.com/archive/2011/08/10/the-german-death-wish.html>>, alındığı tarih:25.12.2013.
- Url-8** <<http://www.ffsozluk.com/nedir.php?q=ana+ak%FDm+sinema>>, alındığı tarih:25.12.2013.
- Url-9** <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Duvara-Karsi-film-afisi.jpg>>, alındığı tarih: 10.12.2013
- Url-10** <<http://sosyalego.blogspot.com/2013/01/film-analizi-duvara-kars-gegen-die-wand.html>>, alındığı tarih:10.12.2013
- Url-11** <<http://blogdahayat.worldpress.com/2010/12/15/film-basliyor-duvara-karsi/>>, alındığı tarih:10.12.2013
- Url-12** <http://www.kulturmafyasi.com/wp-content/uploads/2011/10/Berlin-In-Berlin_copyright-Plato-Film.jpg>, alındığı tarih:10.12.2013.

Url-13 <<http://www.beyazperde.com/filmler/film-20119/fotolar/>>, alındığı tarih:11.12.2013.

Url-14 <<http://noircinema.com>>, alındığı tarih:11.01.2014.

Url-15 <<http://divxplanet.com/sub/m/36081/Dealer.html>>, alındığı tarih:11.01.2014.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Çiğdem Çoban

Doğum Yeri ve Tarihi: Ankara, 29.08.1987

Adres: İstanbul

E-Posta: cigdemcibn@gmail.com

Lisans: O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü (2010)